

”Uten gruppa vet jeg ikke hvor jeg hadde vært...”

”Uten gruppa vet jeg ikke hvor jeg hadde vært...”

**Brukerevaluering av et tverretatlig tiltak for
sedelighetsdømte i Kristiansand**

May-Linda Magnussen og Trond Stalsberg Mydland

Forord

Dette prosjektet har blitt gjennomført av forskerne May-Linda Magnussen og Trond Stalsberg Mydland ved institutt for sosiologi, sosialt arbeid og velferdsfag, fakultet for økonomi og samfunnsfag ved Høgskolen i Agder. Anne Halvorsen og Sigrid Nordstoga fra samme institutt har deltatt i en utvidet arbeidsgruppe rundt prosjektet. Marianne Brantsæter ved institutt for kriminologi og retts sosiologi ved Universitetet i Oslo har vært veileder for prosjektet.

Prosjektet har vært utrolig lærerikt og spennende, både tematisk og ikke minst metodisk. Vi håper at den kunnskapen som har blitt generert av oss og av informantene og fagpersonene knyttet til sedelighetsgruppa kan være av nytte for både tiltaket lokalt og for andre som arbeider med lignende problemstillinger, i praksisfeltet og innenfor annen velferdsforskning.

Vi vil rette en takk til våre informanter for at de valgte å stille seg til disposisjon for prosjektet. Uten dere hadde det ikke blitt noe prosjekt. Vi vil også takke fagpersonene tilknyttet 'sedelighetsgruppa' i Kristiansand for et veldig godt og lærerikt samarbeid. Deres faglige og sosiale kunnskaper og engasjement har virkelig vært en inspirasjon for oss.

Oktober 2005
May-Linda Magnussen
Prosjektleder

Skriftserien nr. 120

102 s.
Pris: 120,- NOK

ISSN: 1503-5174
ISBN: 82-7117-563-7

© Høgskolen i Agder, 2005
Serviceboks 422, N-4604 Kristiansand

Design: Høgskolen i Agder

Emneord:

Seksuelle overgrep
Overgripere
Gruppeterapi
Brukerevaluering

Innholdsfortegnelse

1	Innledning og bakgrunn	1
1.1	Sedelighetsgruppa' – kort historikk og beskrivelse av tiltaket	1
2	Behovet for en evaluering av sedelighetsgruppa	3
3	Tema og problemstillinger	5
3.1	Evaluering	5
4	Den metodiske planleggingen	9
4.1	Utvalg	9
4.2	Kvalitativ metode	10
5	Om prosjektets bidrag til ny kunnskap	13
5.1	Hva slags data får vi tak i?	14
5.2	På jakt etter 'behandlingseffekten'	15
6	Metode i praksis: Intervjuingen.....	17
6.1	Rekruttering av informanter.....	17
7	Forskning på seksuelle overgrepere og behandlingstilbud.....	21
8	Andre behandlingsopplegg for sedelighetsdømte i Norge.....	25
9	Hva er midlene i og målene med tiltaket? Fagpersonenes fortellinger.....	27
9.1	Fagpersonene ved friomsorgskontoret	27
9.2	Fagpersonene i terapigruppa	29
9.3	Fagpersonene i fengselet	32
10	Hva er 'problemet' og hvordan fungerer tiltaket som løsning? Brukernes fortellinger.....	35
10.1	Livssituasjon.....	35
10.2	Motivasjon for å delta i gruppa	38
10.3	Hva betyr gruppa for de som deltar?.....	42
10.4	Hvorfor overgrep? Årsakssammenhenger.....	45
10.5	Hva skjer i gruppeterapien?.....	59
10.6	Om fagpersonene i tiltaket	77
10.7	Hva har endret seg?	79
10.8	Tilbakefall?.....	85
10.9	Hvordan kan tiltaket bli bedre?	88
11	Oppsummerende betraktninger fra forskerne	91
11.1	Livssituasjon.....	91
11.2	Motivasjon.....	91
11.3	Gruppas betydning	92
11.4	Årsakssammenhenge	93
11.5	Hva skjer i gruppeterapien?.....	94
11.6	Fagpersonene.....	95
11.7	Endringer.....	96
11.8	Tilbakefall	97
11.9	Forbedring av tiltaket	98
11.10	Avsluttende kommentarer	98
	Litteraturliste	101

1 Innledning og bakgrunn

Hvordan samfunnet skal forholde seg til personer som begår voldtekt eller seksuelle overgrep mot barn diskuteres med jevne mellomrom og med høy temperatur i Norge. Temaet opptar både fagpersoner, politikere og andre deler av befolkningen. I Kristiansand har det siden 1992 eksistert et tverretatlig samarbeid for behandling og oppfølging av sedelighetsdømte. Både blant involverte fagpersoner og deltakere i opplegget finnes en oppfatning om at tiltaket har noe for seg – at det 'virker'. På bakgrunn av moralske prinsipper og de alvorlige konsekvensene seksuelt misbruk kan ha for ofrene, samt på bakgrunn av et sterkt offentlig engasjement på området, har det vært behov for en evaluering av det nevnte tiltaket. Tidligere arbeid har studert opplegget fra en kriminologisk innfallsvinkel. Brukerne av tilbudet – de sedelighetsdømte selv – har imidlertid aldri blitt gitt en stemme. Denne evalueringen setter brukerne av tiltaket i sentrum, for på den måten øke kunnskapen om hva samfunnet kan foreta seg for å redusere muligheten for tilbakefall blant sedelighetsdømte.

1.1 Sedelighetsgruppa' – kort historikk og beskrivelse av tiltaket

'Tverretatlig samarbeid for behandling av sedelighetsdømte' startet opp med sin første terapigruppe i Kristiansand fengsel i 1992. De involverte etatene var Sørlandet sykehus Kristiansand (daværende Vest-Agder Sentralsykehus), Vest-Agder friomsorgskontor (daværende Kriminalomsorg i frihet Vest-Agder) og Kristiansand fengsel. Behandlingsopplegget bestod ved oppstart av tre sedelighetsdømte og to terapeuter fra voksenpsykiatrien ved Vest-Agder Sentralsykehus. I 1993 ble gruppa flyttet over til Friomsorgens lokaler.

Helt fra oppstart av den såkalte 'sedelighetsgruppa' ble det definert enkelte prinsipper for samarbeidet. Etatene ble sett som selvstendige og likeverdige, noe som innebar at hver etat fortsatte å jobbe etter egne lover, retningslinjer, normer og metoder. Hver etat hadde ansvar for tiltaket, og bidro med sin kompetanse og sin økonomi, for å løse oppgaven. Også i dag betyr det at sykehuset har ansvar for rekruttering, opplæring og avlønning av terapeutene, samt for selve gruppeterapien. Vest-Agder friomsorg har hovedansvar for å oppsøke og motivere nye kandidater, for individuell oppfølging av gruppe medlemmene, informasjon til familiene og praktisk tilrettelegging av gruppeterapien. Fengselet legger forholdene til rette for langtidssoning i Kristiansand, samt at de ordner med nødvendige fremstillinger og/eller permisjoner. Grovt sett kan en si at SSK HF har ansvaret for *behandlingen* av de sedelighetsdømte, mens Friomsorgen har ansvaret for den mer generelle *oppfølgingen*. Disse to komponentene utgjør hoveddelene i det samlede *tiltaket* overfor de sedelighetsdømte.

Terapigruppa har siden 1993 gått kontinuerlig to timer en gang i uka. Antall gruppe medlemmer har variert noe. I dag (juni 2005) består den av 4 sedelighetsdømte menn og to psykologer fra SSK HF. Terapilengden er individuell, men ligger rundt 3-5 år.

Gruppedlemmenes alder har variert fra 22 år til 56 år ved inntak og til sammen er 18 menn tatt opp i tiltaket. Tiltaket koordineres av Vest-Agder friomsorgskontor, og en sosialkonsulent derfra er til stede under gruppesamlingene (ikke i terapirommet).

2 Behovet for en evaluering av sedelighetsgruppa

Både terapeuter, friomsorgen og deltakere i sedelighetsgruppa har i lang tid uttrykt et ønske om at tiltaket skulle evalueres, slik at en kan få frem 'hvordan gruppa virker for de involverte'. Slik har en tenkt at den lokalt opparbeidede kunnskapen kan komme andre fagmiljøer til gode. Dersom opplegget – dets innhold, form og organisering - medvirker til å minske sjansene for tilbakefall for sedelighetsdømte, er det viktig å dokumentere faktorer som kan bidra til en slik reduksjon i gjentakelsesfaren.

I bunn og grunn er det alvorligheten i seksuelt misbruk av barn som legitimerer viktigheten av denne evalueringen. Samfunnet vårt ser seksuelt samkvem med barn som galt på bakgrunn av moralske prinsipper, og de alvorlige konsekvensene slikt misbruk har for barn kan ikke underkjennes. Dette initiativet skal øke kunnskapen om hvordan vi i større grad kan skjerme denne svake gruppen mot misbruk fra personer som allerede er dømt for slike overgrep. En evaluering av sedelighetsgruppa med fokus på både terapeutenes, friomsorgens og deltakernes synspunkter er viktig for å dokumentere og identifisere hva som kan bidra til en videreutvikling av behandlingstilbud innen denne problematikken.

3 Tema og problemstillinger

Vi var fra begynnelsen av arbeidet i prosjektet interessert i både å vite noe mer konkret om hvilke fremgangsmåter som benyttes i tiltaket 'Tverretatlig samarbeid for behandling av sedelighetsdømte', hvilke virkninger som ligger i tiltaket fra 'frontmedarbeidernes' eller 'bakkebyråkratenes' side og virkninger brukerne av tiltaket kan fortelle om. Dette er en tilnærming som ligger klart opp mot realistisk evaluering (Krogstrup 2003). Vi var også opptatt av frontmedarbeidernes tanker om hva målene med sedelighetsgruppa er, og hvorvidt de sammenfaller med brukernes oppfatning av hva målene er og bør være. Vi ville gjerne vurdere de ulike etatenes bidrag til måloppnåelse i tiltaket, samtidig som det også var viktig å gjøre en vurdering av den tverrfaglige/flerfaglige helheten.

3.1 Evaluering

Evaluering er et begrep som inngår i hverdagsspråket og som knyttes til en prosess hvor en eller annen form for vurdering finner sted (Krogstrup 2003). Det finnes mange mer vitenskapelige definisjoner på evaluering. Vedungs (1998) definisjon "*Evaluering er en systematisk, tilbakeskuende vurdering av prosesser, prestasjoner og effekter i offentlig politikk*", er den vi ønsker å bruke her. Det er altså snakk om å gjøre en vurdering av en allerede gjennomført innsats på bakgrunn av systematisk datainnsamling. Det finnes mange ulike former for evaluering (Krogstrup 2003). I dette prosjektet vil to ulike evalueringprosesser kjøres. Disse to prosessene vil spille ulike roller i forskjellige deler av prosjektets faser og vil tillegges ulik tyngde. Prosjektets faser har vært:

Del 1

Denne delen av prosjektet har resultert i en beskrivelse av sedelighetsgruppa og de faglige antakelsene som ligger bak opplegget. Det var nødvendig å kunne gi en detaljert beskrivelse av tiltaket og de komponenter som skulle evalueres før selve evalueringen ble igangsatt. Gruppeintervjuer med tidligere og nåværende frontmedarbeidere ga den nødvendige oversikten over tiltaket.

Del 2

Kompetanseevaluering fokuserer på fagpersoners bevisstgjøring og *læring*, gjerne med brukere som deltakere i noen av evalueringens faser (Ibid). For vår del bestod denne evalueringprosessen i første omgang i å samle de frontmedarbeiderne (de som arbeider ansikt-til-ansikt med brukerne) som er direkte tilknyttet sedelighetsgruppa til et arbeidsmøte. Under veiledning fokuserte de involverte fagpersonene på målene og midlene med tiltaket. Kompetanseevalueringen ble gjennomført for å tydeliggjøre hvilke sammenhenger mellom årsaker og virkninger som ligger bak frontmedarbeidernes innsats i forhold til sedelighetsgruppa. Slik kunne vi senere vurdere om konsekvensene av

deltakelse i sedelighetsgruppa for brukerne er de frontmedarbeiderne forventet. I denne fasen fungerte forskerne i prosjektet som veiledere i forhold til å få gruppa gjennom de ulike stegene i prosessen.

Hovedproblemstillingen for del 2 er:

Hvilke antakelser om virkninger av tiltaket har de som arbeider med de sedelighetsdømte?

For å operasjonalisere hovedproblemstillingen er det nødvendig å lage flere underproblemstillinger. Disse problemstillingene er mer konkrete og omfatter de spørsmålene vi må stille for å få besvare hovedproblemstillingen. Underproblemstillingene i dette prosjektet henger sammen med de mulige antakelsene som er knyttet til valget av det aktuelle behandlingsopplegget i Kristiansand.

Underproblemstillinger er:

- *Hva er overordnede mål og delmål for sedelighetsgruppa? Hva ønsker en å oppnå?*
- *Har de ulike etatene de samme målene for virksomheten?*
- *Hvilke tanker har frontmedarbeiderne om konsekvensene av tiltaket knyttet til endring av personlighetsmessige aspekter eller endring av adferd?*
- *Hvilke tanker har frontmedarbeiderne om gruppeterapien og den mer generelle oppfølgingen fra Friomsorgen? Hvordan står disse to komponentene i forhold til hverandre?*
- *Hvorfor er gruppeterapi valgt?*

Det blir så opp til fagpersonene tilknyttet tiltaket å i etterkant av prosjektet vurdere hvordan tiltaket kan videreutvikles på bakgrunn av den genererte kunnskapen.

Del 3

Den tredje delen er den klart viktigste i prosessen, i og med at det er her hovedfokuset er på brukerne – de sedelighetsdømte selv og deres meninger om tiltaket. Både det som kalles målfri og realistisk evaluering er undervarianter av det som kalles ny effektevaluering (Ibid). Her er det altså effekter eller konsekvenser av tiltak som står i fokus. I begynnelsen stilte vi oss åpne for de virkningene brukerne av tiltaket nevnte. På den ene siden var det interessant å se nærmere på hvilke konsekvenser brukerne selv nevnte (i tråd med målfri evaluering), på den andre siden var det også sentralt å vurdere dette opp mot de antakelsene om konsekvenser som allerede ligger i tiltakets programteori (dette blir også kalt ”lokal teori” – de involverte fagpersonenes antakelser om tiltakets virkninger).

Hovedproblemstillingene for fase 3 er på den ene siden konkret knyttet til målfri evaluering. Her ønsker en å se på alle virkninger – ikke bare de som er formulert som mål fra faglig hold:

Hva er konsekvensene av tiltaket for brukerne?

Til evalueringsspørsmålet hvor en undersøker hvorvidt frontmedarbeidernes antakelser om midler og mål sammenfaller med brukernes oppfatninger er hovedproblemstillingen:

Fungerer tiltaket slik frontmedarbeiderne antar?

Underproblemstillinger er:

- *Hva består eventuelle virkninger av tiltaket i?*
- *Gjelder det endring og styring av adferd, av mer personlighetsmessige aspekter eller av begge deler?*
- *Hvordan fremstilles virkningene av selve terapien (der SSK er ansvarlig) og den mer generelle oppfølgingen (der VA friomsorg er ansvarlig)?*
- *Hva betyr den tverretatlige tilnærmingen for deltakerne?*
- *Hva er betydningen av at opplegget er basert på gruppeterapi?*
- *Hva er temaer i gruppeterapien og hva er ikke?*

I tillegg ønsket vi å sjekke i hvilken grad det er registrert tilbakefall hos de enkelte deltakerne. Vi innser begrensningene som ligger i disse opplysningene, i og med at nye overgrep ikke behøver å være registrerte av politiet. Det sier heller ikke noe om i hvilken grad *sannsynligheten* for tilbakefall er større eller mindre enn tidligere. Vi har imidlertid fått slått fast politiet ikke har registrert nye sedelighetsforbrytelser på noen av de mennene som oppover årene har deltatt i tiltaket.

4 Den metodiske planleggingen

Vårt utgangspunkt er at i denne sammenheng er *brukerne* av tiltaket den viktigste kilden til informasjon om tiltakets virkninger. Mennene som deltar eller har deltatt i 'sedelighetsgruppa' skal få komme til orde. Deres beretninger og opplevelser av behandlingsopplegget og dets virkninger står derfor i fokus. De involverte fagpersonene er også sentrale, men først og fremst i forhold til å klargjøre midler og mål bak tiltaket og ved ta tak i en lærings- og forbedringsprosess i etterkant av evalueringen.

4.1 Utvalg

Både antallet informanter og temaene som skal tas opp i prosjektet taler for en kvalitativ tilnæringsmåte. Et kvalitativt opplegg åpner for fokus på deltakernes beretninger og forståelser av hva et behandlingsopplegg har betydd for dem og deres hverdagsliv. Universet i undersøkelsen (summen av mulige informanter) var 18 nåværende og tidligere deltakere i sedelighetsgruppa, samt fagpersoner tilknyttet tiltaket. 8 av disse deltakerne sa seg villig til å stille til intervju. Av fagpersoner har de to nåværende terapeutene tilknyttet opplegget blitt intervjuet, sammen med de 3 personene ved Friomsorgen som nå er involvert i arbeidet med de sedelighetsdømte.

Det er viktig å understreke at dette er et prosjekt knyttet til en håndfull menn som er dømt for sedelighetsforbrytelser og som er i eller har gjennomgått, behandling. Prosjektets mål har ikke vært å resultere i representative data om personer som begår seksuelle overgrep. Man skal likevel ikke undervurdere den kunnskapen og innsikten man får gjennom innsamling og analyse av kvalitative data, og vår ambisjon er absolutt å gi bidrag til den allerede foreliggende forskningen om seksuelle overgrepere og behandlingsopplegg for denne gruppen lovbrøyttere.

Vi regnet i utgangspunktet med å få med flest informanter fra den gruppen deltakere som i dag er eller som inntil ganske nylig var tilknyttet tiltaket. De fleste av disse er allerede kjent for hverandre, samtidig som de allerede er i en situasjon hvor de jevnlig tar opp og diskuterer utfordringer knyttet til seksualitet. Rekrutteringen viste seg å medføre informanter blant både nåværende og tidligere deltakere i gruppa. De 8 mennene vi har intervjuet i denne evalueringen spenner fra deltakere i gruppa i dag, til deltakere som avsluttet terapien for over fem år siden.

En relativt stor del av deltakerne i tiltaket ønsket ikke stille til intervju, selv om de så nytten i prosjektet. En del av disse personene begrunnet dette med at de seksuelle overgrepene var noe de forsøkte å legge bak seg, og at de ikke ønsket å 'rippe opp i ting'. En del ønsket på sin side ikke å gjøre seg kjent som seksuelle overgrepere for ytterligere to personer (forskerne) i byen der de selv bor og arbeider.

Det er viktig å understreke at vi har intervjuet menn som er dømt for sedelighetsforbrytelser, som har innrømmet å ha begått disse forbrytelsene, og som enten

har avsluttet behandling eller er i behandling knyttet til disse seksuelle overgrepene. Fagpersonene tilknyttet tiltaket vurderer en del personer å være vanskelige å rekruttere til en gruppeterapisituasjon. Dette gjelder for eksempel:

- Personer som befinner seg på et begrenset nivå intellektuelt sett. En må ha mulighet for et visst nivå av refleksjon.
- Personer uten tilstrekkelige språklige/verbale ferdigheter. Formidling av egne perspektiver på egne og andres handlinger, erfaringer og fortolkninger er et sentralt trekk ved terapiformen. Deltakerne i gruppa må ha tilstrekkelige, og sammenfallende, ferdigheter til å kunne delta i slike kommunikative prosesser.
- Personer med en kulturell bakgrunn som divergerer for sterkt med øvrige deltakere i gruppa.
- Personer med rusproblemer. Terapien ville da ikke ha den ønskede effekten.
- Personer som ikke innrømmer skyld. Disse mangler motivasjon for behandling.

Samlet sett er det ulike faktorer som påvirker hvem som får tilbud om deltakelse i dette terapitilbudet, herunder hvem man vurderer å passe sammen med øvrige deltakere, og hvilke personer med sedelighetsdom som ikke får et tilbud i form av gruppeterapi.

4.2 Kvalitativ metode

Vi har i denne evalueringen benyttet oss av ulike kvalitative metoder. Brukerne har blitt intervjuet i to runder, med begge forskerne tilstede ved hvert intervju. De involverte fagpersonene har blitt intervjuet i grupper for hver etat. De har også deltatt i kompetanseevalueringsprosess samlet.

Intervjuer

I dette prosjektet taler temaenes natur for kvalitative enkeltintervjuer som den mest sentrale metoden i forhold til brukerne. I hvilken grad og på hvilke måter et behandlingsopplegg kan sies å ha personlige konsekvenser for de enkelte deltakerne, er et personlig anliggende som det kan være vanskelig å være åpen om foran mange andre. Med et fokus på den enkeltes beretning og opplevelser av konsekvenser av behandlingsopplegget er det dessuten nødvendig å kunne konsentrere seg om de enkelte informantene og deres historier. Også i enkeltintervjuer vil informantene være bundet av de sosiale og kulturelle normene som styrer oss alle. Slike normer kan for eksempel være et ønske om å fremstille seg på en verdig måte, eller på en måte som søker å få andre til å forstå ens handlinger. Dette kan oppnås ved strategier som minimalisering av overgrepens alvorlighet og ansvarsfraskrivelse (Brantsæter 2001). Likevel vil man i enkeltintervjuer unnsnippe noe av det konformitetspresset som kan oppstå i gruppeintervjuer. Mens den første intervjurunden, som nevnt foran, var forholdsvis ustrukturerte, var de påfølgende intervjuene mer forskerstyrte.

Et sentralt siktemål ved intervjuene var å la deltakerne i gruppa fortelle sine historier om deres erfaringer i gruppa. Vi anser deltakerne å være den primære informasjonskilden til

tiltakets betydning, og deltakernes historier er derfor viktige i forhold til en videreutvikling av tiltaket. I intervjuene benyttet vi to ulike intervjumodeller. I førstegangsintervjuene forsøkte vi å innta en åpen tilnærming til de tema og aspekter informantene selv ønsket å fremheve som sentrale erfaringer fra gruppa. Vår ambisjon ved denne tilnærmingen har vært å forfølge de innfallsporner informantene selv gjør bruk av i sine historier om erfaringer fra gruppa. Andregangsintervjuene tok som tidligere nevnt en mer forsker-kontrollert form. I disse intervjuene fokuserte vi mer på likheter og forskjeller i forestillingene hos ulike deltakere og frontmedarbeidere knyttet til årsaker og virkninger i tiltaket. Andregangsintervjuene har med andre ord hatt en mer komparativ karakter, hvor vi har ønsket å drøfte de likheter og forskjeller i beskrivelsene og erfaringene ulike informanter har gitt. Likevel har innholdet i andregangsintervjuene også i ganske stor grad vært preget av temaene som de individuelle informantene fokuserte i deres første intervju med oss.

Gruppeintervjuer

De involverte fagpersonene ble stort sett samlet og intervjuet. Slik kan en få diskusjon mellom de ulike fagpersonene og se nærmere på likheter og forskjeller innad og mellom de forskjellige etatene. Vi ønsket også at evalueringen ikke bare skulle være et forskningsprosjekt, men også et utviklingsprosjekt for de faglig involverte. Gruppesamlingene var tenkt som en sentral arena for dette.

Kvalitetssikring

Prosjektet er utformet og gjennomført i tett kontakt med fagpersonene tilknyttet tiltaket. Dersom en som forsker møter respekt for egen faglighet og opplever oppdragsgiver som reelt interessert i et kritisk blikk utenfra, kan et slikt tett samarbeid bli veldig fruktbart. Dette gjelder spesielt i de tilfeller der en del av prosjektets mål er å videreutvikle et tiltak. Vi som helt konkret har arbeidet med intervjuingen av brukerne av tiltaket, har i tillegg hatt en utvidet prosjektgruppe ved Høgskolen i Agder å forholde oss til og diskutere med. Denne gruppa har bestått av Anne Halvorsen og Sigrid Nordstoga. Marianne Brantsæter ved Universitetet i Oslo har vært veileder for prosjektet. Hun leverte i 2001 sin doktoravhandling *Møter med menn dømt for seksuelle overgrep mot barn* (Brantsæter 2001). Et første utkast til analyse ble også presentert for innspill til inviterte fagpersoner i et fagseminar.

5 Om prosjektets bidrag til ny kunnskap

Vi som arbeider på prosjektet har verken psykologisk eller psykiatrisk fagbakgrunn. Vår fagbakgrunn er sosiologi og sosialantropologi, og vi gjennomfører dermed dette forskningsprosjektet fra et samfunnsvitenskapelig ståsted. Vårt mandat er ikke å identifisere og vurdere psykologiske virkninger eller effekter av tiltaket fra en posisjon utenfor og 'over' informantene. Vi forsøker ikke å gjøre et 'dypdykk' inn i psyken til deltakerne i tiltaket og bestemme hvorvidt det 'virkelig' eller 'egentlig' har skjedd noe med dem. Dette har sammenheng med et vitenskapssyn som ser 'sannheten' som fragmentert og som er edruelig i forhold til hva forskere kan bidra med inn i en prosess med å frembringe kunnskap. Vi går ikke ut i et felt og samler inn objektive data – sannhet som bare ligger der og venter på oss. Dataene er noe vi produserer sammen med informantene i prosjektet – dvs med både de ansatte i Friomsorgen, terapeutene og brukerne (Ryen 2002).

Viktige teoretiske bidrag fra de mer mikroorienterte sosiologiske tradisjonene viser hvordan ytringer som kommer på et visst punkt i f eks et intervju ikke må ses som en fragmentert sannhet, men som del av en prosess som er avhengig av hele situasjonen og hva som har foregått i forkant. Brukerne vi har intervjuet ville sannsynligvis presentert noe ulike 'versjoner' av seg selv dersom det ikke var forskere de møtte, men familie, andre deltakere i gruppa eller politiet – slik vi alle fokuserer og nedtoner ulike aspekter etter hvem vi snakker med. Mennesker er heller aldri konsistente over tid, og vi har sett hvordan de vi har intervjuet motsier seg selv i samme intervju og også fra et intervju til det neste, slik vi alle gjør på ulike temaer. Verden er ikke enkel, og det er ikke våre forståelser av den heller. Dette betyr at vi ikke kan presentere løsrevde uttalelser og bestemme oss for at det ene utsagnet er 'sannere' enn det andre. Vi må heller vise hvordan brukerne presenterer knipper av argumenter som kan gå i motsatte retninger. At brukerne presenterer mange ulike synspunkter på verden, kan selvfølgelig henge sammen med nettopp behandlingen de har vært gjennom: De har fått lagt andre og nye forståelser oppå sine 'gamle' forståelser.

Vi ser verden som sammensatt av mange mennesker med mange ulike oppfatninger om hvordan ting henger sammen og virker. Den ene versjonen av virkeligheten er ikke mer 'riktig' enn den andre, selv om fagpersoner og endog forskere er opphavskvinnene. Det vi som forskere kan gjøre, ved hjelp av systematiske, transparente og etterprøvbare metoder, er å frembringe og synliggjøre de ulike *fortellingene* om verden (eller i dette tilfellet det konkrete tiltaket) som finnes. Siden kan vi, med grunnlag i et grundig empirisk materiale, og ved hjelp av ulike teoretiske innfallsvinkler, sammenligne, diskutere og problematisere disse ulike versjonene. Vi må rettferdiggjøre at også vi som forskere har et viktig bidrag i videreutviklingen av tiltaket som evalueres – at vår fremstilling har legitimitet. Dette gjør vi ved å forsøke å være tydelige på våre metoder, og ved å legge stor vekt på å presentere empiri. Slik kan leserne bedømme om vi kan forsvare vår versjon eller om en ønsker å se

ting annerledes. Slik blir våre konklusjoner én, blant flere, presentasjoner av virkeligheten.

Vårt vitenskapssyn får konsekvenser for hvordan vi ønsker å presentere dataene i prosjektet. Vi ønsker å gjøre det tydelig hvem (fagpersonene, brukerne, forskerne) som sier hva. Presentasjonsmessig betyr dette at vi først presenterer fagpersonenes beretninger om tiltaket, så brukernes beretninger, og at vi som forskere kommer inn senere i rapporten. Vi legger stor vekt på presentasjon av empiri (intervjuutdrag). Siden vi ser datagenereringen som en prosess hvor forskere og informanter produserer data sammen, ønsker vi også å presentere utdrag hvor også våre spørsmål og måtene vi stiller dem på, kommer frem. Vi presenterer intervjuutdrag i den rekkefølgen de kom frem i løpet av intervjuet, og vi viser også hvorvidt uttalelsene kom i første eller andre intervjurunde.

5.1 Hva slags data får vi tak i?

Igjen er det viktig å presisere at vi har intervjuet menn som har vært gjennom et tiltak med terapi og generell oppfølging på grunn av en eller flere dommer på seksuelle overgrep,. Dette er personer som i ulik grad kan ha reflektert rundt sine overgrepserfaringer, og som kan ha konstruert og rekonstruert sine 'overgrepshistorier' – kanskje over flere år. Disse overgrepshistoriene kan for eksempel dreie seg om årsaker til hvorfor overgrepene skjedde og hvilke nye innsikter en har etter å ha vært med i tiltaket.

I planleggingen av prosjektet antok vi at seksuelle overgripere, når de møter nye mennesker og skal snakke om sin egen historie som sedelighetsdømte, vil ha et behov for å presentere et 'meningsfylt selv' for seg selv og dem de møter. Disse mennene, mange av dem dømt for seksuelle overgrep mot barn, er dømt for kriminelle handlinger som generelt oppfattes som ille. Gjennom media portretteres et bilde av slike menn som monstre, og ikke som menneskelige. Behovet for å forklare, ved å presentere kulturelt forståelige fortellinger om hvordan ting henger sammen, vil antakeligvis være stort. Dette er ett aspekt som viser hvordan vi (informantene og forskene) skaper dataene i relasjonen mellom oss. Siden vi antok at behovet for forklaring kunne være stort, la vi opp til ustrukturerte intervjuer i første omgang. Dette gav informantene relativt stor kontroll over hva de ønsket å snakke om – og sier noe om hvorfor de første intervjuene i stor grad handlet om seksuelle overgrep generelt og årsaker til informantenes egne overgrep spesielt. De påfølgende intervjuene ble i større grad forskerstyrte. Vi opplevde vår planlegging på dette området som vellykket. Mange av informantene virket komfortable med å få legge ting frem på 'sin måte' i første omgang, samtidig som vi som forskere følte at det var greit at vi i neste omgang – i oppfølgingsintervjuene - kunne følge opp tråder som kunne gi ny innsikt.

Det er også grunn til å tro at intervjuene vi gjennomførte, er påvirket av det faktum at vi bare møtte mennene noen få ganger. De fleste møtte vi bare to ganger, mens vi møtte enkelte flere ganger. Det vil ved såkalt begrensede møter, i følge Brantsæter, kunne være lettere for informantene å presentere en 'kulturelt forventet' historie. Dette kan innebære

at informantene legger relativt stor vekt på at de forstår samfunnets reaksjoner overfor overgripere, at de angrep på det de har gjort, at de ser at det har skadet ofrene og så videre. På den annen side vil vi hevde at slike begrensede møter også gir informantene mulighet til å presentere og fremheve egne perspektiver som kan være vanskeligere å formidle ved gjentakende, multirelasjonelle møter. Intervjusituasjonene informantene hadde med oss var avgrensede, tematiske sosiale møter med personer, i form av forskerne, som i utgangspunktet var fremmed for dem. Vi kjente ikke deres identitet i form av personidentifiserende opplysninger, våre møter foregikk i en setting (terapilokalet ved friomsorgskontoret) som var kjent for dem, samtidig som informantene visste at de kun skulle forholde seg til oss i form av noen få, begrensede møter i form av intervjuer. Disse premisene, kombinert med både terapi- og intervjudeltakelsens frivillige art, vil vi hevde kan bidra til at informantene ikke nødvendigvis kun tilstreber kulturelt forventede historier. Intervjuene med oss kan også sees på som en mulighet for informantene til å formidle sine perspektiver på gruppa, seg selv og egne og andres seksuelle overgrep. En slik intervjusituasjon med eksterne forskere som er spesielt opptatt av deres bidrag og erfaringer, kan også sees på som en situasjon hvor informantene opplever en mulighet til å presentere sin historie på nye måter.

Utfordringene for forskerne blir å vurdere dette spennet i, og sammenfall og forskjeller i forhold til ulike presentasjoner. Slike vurderinger må ikke betraktes som forsøk fra forskernes side på å 'avkle' informantenes presentasjoner, for så å sortere presentasjonene i ulike konformitets- og genuinitetskategorier. Heller enn dette bør våre diskusjoner av ulike presentasjonsformer sees på som forsøk fra vår side på å peke på at de ulike presentasjonsformene, hos både informanter og forskere, samlet kan bidra til å utvide kunnskapsproduksjonen og forståelsen av fenomenet 'seksuelle overgrep'.

5.2 På jakt etter 'behandlingseffekten'

En utfordring for oss, siden vi ikke tror at vi kan 'måle' effekten av tiltaket ved å sette oss utenfor informantene og finne ut 'hvordan det *egentlig* er', blir nettopp å kunne **evaluere** tiltaket. Uansett tilnærmingen til verden skal vi gjøre en vurdering av de konsekvensene sedelighetsgruppa har hatt for de sedelighetsdømte vi har intervjuet. Viktig for *vår vurdering av tiltakets konsekvenser* blir:

- brukernes versjoner av tiltakets konsekvenser
- fagpersonenes forventninger om tiltakets konsekvenser

I brukernes versjoner er det interessant å se etter hvilke endringer de selv legger mest vekt på, og på likheter og forskjeller i de ulike beretningene. I tillegg, ved å fokusere på følelser i konkrete episoder ("Hva slags sinnsstemning var du i da du var på vei til terapien?"), kan en få en annen type inngangsport til erfaringer og opplevelser.

Fagpersonenes forventninger om virkninger er interessant fordi de kan klargjøre målene og midlene i tiltaket. Dette kan gi oss noe å 'måle' ut fra – vi kan se hvorvidt tiltaket fungerer slik fagpersonene tenker det, og hvorvidt de klarer å nå sine egne mål. Med dette

utgangspunktet vil et suksesskriterium være at fagpersonene og brukerne har en nokså samstemt oppfatning av hva tiltaket bidrar til. Samtidig kan et tiltak ha både negative og positive uintenderte konsekvenser. Fagpersonene i tiltaket er videre interessante fordi det kan være interessant å se hvilke inngangsporter de benytter i sin behandling og bistand i forhold til brukerne. Det mest interessante må være å få fagpersonene til å vurdere nye angrepsvinkler til behandling av og praktisk hjelp til brukerne av tiltaket.

Som forskere forventet vi som nevnt ikke å finne 'gjennombehandlede' brukere av tiltaket. Vi forventet å finne mennesker med flere og gjerne motstridende fortellinger og beskrivelser av seg selv, bakgrunnen for overgrep, sin skyld i det de har gjort, sine beskrivelser om mulighetene for tilbakefall osv. Terapi innebærer, slik vi ser det, ikke at et menneske kommer ut 'helt nytt' på den andre siden. Nye forståelser vil sannsynligvis ikke totalt fortrenge andre forståelser, men kanskje heller 'legge seg oppå' de andre tidlige forståelsene. I denne sammenheng, og i tilknytning til evalueringens problemstillinger, er det interessant hvorvidt bevisstgjøringer og de tankeprosesser som settes i gang gjennom tiltaket bidrar til at sjansen for tilbakefall reduseres helt eller delvis. Om brukerne behandles *nok* – nok til å ikke begå nye overgrep. Vi har ikke ambisjoner om å kunne gi endelige svar på dette spørsmålet, men vil forsøke å generere empiri som kan belyse spørsmålet og komme med noen analytiske betraktninger.

Kritikk mot prosjektet kan være at vi ikke kan måle eller bevise effekt på en kvantitativ og representativ måte. Det kan vi ikke, men slik vi ser det, kan en uansett ikke strengt måle terapeutiske effekter som skjer inne i andre personers hoder. Man kan ikke se behandling som et enkelt årsak-virkning forhold (Mossige 1997), og det å skulle isolere 'effekten' av behandlingen fra andre typer prosesser som kan påvirke de som har vært med i tiltaket, er umulig. Dessuten sier vi som nevnt bare noe om et utvalg deltakere (8) fra en begrenset deltakerpopulasjon (18).

6 Metode i praksis: Intervjuingen

Under planleggingen av denne evalueringen forsøkte vi å ivareta det vi antok å være informantenes og våre egne behov for sikkerhet og trygghet. Vi bestemte oss ganske tidlig for å at vi begge skulle være til stede i alle intervjuene. På den måten kunne vi dele opplevelsene og informasjonen vi fikk gjennom intervjuene, og være 'føre var' i forhold til eventuelle negative reaksjoner under, og i etterkant av, intervjuene. Som del av disse forberedelsene ble det også bestemt at terapeutene i gruppa skulle stilles til rådighet for informanter og forskere, dersom noen opplevde behov for dette.

Under planleggingen av evalueringen har vi hatt nær kontakt med Personvernombudet for forskning ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). I samråd med personvernombudet utviklet vi fremgangsmåter for rekruttering av informanter, gjennomføring av intervjuer, og behandling av data, slik at vår tilnærming tilfredsstilte lovverk og retningslinjer. Vår prosjektutforming ble også fremlagt for De nasjonale forskningsmessige komiteer (NESH). Kontakten med personvernombudet og NESH har vært nyttig og viktig i arbeidet med å sikre anonymitet for informantene og tredjeparter (for eksempel ofre, familiemedlemmer, personer i nettverket, etc.)

Ved planleggingen av intervjuene var det spesielt et aspekt ved intervjusituasjonene som bekymret oss. Hvordan skulle vi gå frem dersom vi i som følge av intervjuene fikk informasjon, eller fikk mistanke, om nye eller tidligere 'ukjente' overgrep? I hvilken grad ville vi være forpliktet til å rapportere slik kjennskap eller mistanke, og i så tilfelle, til hvem skulle vi rapportere? Etter å ha diskutert disse spørsmål med personvernombudet ved NSD bestemte vi oss for å legge frem prosjektet vårt for NESH. Deres vurdering og tilbakemelding gjorde det klart at vi ville være forpliktet til å rapportere kjennskap til pågående eller planlagte overgrep. Denne forpliktelsen gjaldt imidlertid ikke dersom vi fikk informasjon, eller mistanke, om overgrep tilbake i tid. Det ble også understreket at vi (forskerne) sannsynligvis ville ha problemer med å vurdere realitetsgraden i eventuelle mistanker, og rådet oss til å drøfte eventuelle mistanker med terapeutene i gruppa. Slik informasjon eller mistanke om pågående eller planlagte kriminelle handlinger ville i så tilfelle gå foran anonymitetsplikten.

6.1 Rekruttering av informanter

I denne evalueringen har vi kontaktet nåværende og tidligere deltakere i 'sedelighetsgruppa' med forespørsel om deltakelse i form av ulike intervjuer. For å sikre anonymiteten til deltakerne måtte vi lage en 'indirekte' fremgangsmåte for rekruttering av informanter. Gjennom Vest-Agder friomsorgskontor sendte vi ut et informasjonsbrev til samtlige nåværende og tidligere deltakere i gruppa. Dette brevet ble så fulgt opp med en telefonsamtale fra ansatte ved friomsorgskontoret. I informasjonsbrevet var det også vedlagt en samtykkeerklæring som informantene som

ønsket å delta ble bedt om å underskrive. Samtykkeerklæringene ble returnert til Vest-Agder friomsorgskontor, som så satte opp intervjuer mellom deltakerne og forskerne i evalueringen. Hver informant ble tildelt et informantnummer som svarte til rekkefølgen på intervjuene. Slik kunne vi møte informantene uten at vi kjente til deres personalia.

I forkant av publiseringen av rapporten fikk hver informant mulighet til å lese gjennom og forsikre seg om at sitater fra intervjuene var tilstrekkelig anonymisert. Friomsorgskontoret formidlet denne kontakten mellom informantene og oss ved hjelp av nummersystemet.

6.1.1 Lokalisering av intervjuene

Vi bestemte oss for å gjennomføre intervjuene i lokalene til friomsorgskontoret. Det er her gruppen møtes en gang i uken, og det er dermed et sted informantene er kjent med og vant til å snakke om seksuelt relaterte problemer i. Vi antok også at en slik lokalisering på et kjent sted ville øke sannsynligheten for å få informanter til å stille opp i evalueringen. Det at de alle var, eller tidligere hadde vært, i kontakt med friomsorgskontoret, bidro også til å sikre anonymiteten deres og minimalisere eventuelt ubehag.

For å sikre anonymiteten til tredjeparter startet vi intervjuene med å instruere informantene til å unngå å nevne personidentifiserende opplysninger om tredjeparter. I situasjoner hvor informantene glemte dette, anonymiserte vi alle personrelaterte opplysninger umiddelbart ved transkripsjon av intervjuene.

6.1.2 Profesjonelle og personlige

I forkant av intervjuene med deltakerne i gruppa var vi ganske nervøse. På bakgrunn av alle anonymiseringsprosedyrene hadde vi ingen kjennskap til personen(e) vi skulle møte, bortsett fra at vedkommende hadde en dom for seksuelle overgrep. I vårt hverdagsliv vil gjerne slik kunnskap om en person, som har seksuelt misbrukt kvinner eller barn, gjøre en meget skeptisk og fravikende. Vi er en del av et kulturelt narrativ som gjerne anser 'barneovergipere', 'voldtektsmenn' og 'pedofile' som monstre. Å gå inn i denne sfæren var ikke uproblematisk. Tanken på å møte 'overgripere' var noe ubehagelig i begynnelsen og denne følelsen ble ikke mindre av at vi som forskere følte en etisk forpliktelse om å gjøre intervjusituasjonen så komfortabel som mulig for informantene.

Vi forsøkte å forberede oss på å forholde oss til informantene på en profesjonell måte. Selv om en i en intervjusituasjon aldri kan være *bare* forskere, så forsøkte vi like fullt å minimere våre egne forutinntattheter, og fremtøne vår 'profesjonelle' rolle. Det som utfordrer en slik profesjonell rolle er imidlertid det at et intervju er aldri bare et intervju, men et komplekst sosialt møte. Og for at sosiale møter skal bli vellykkede så må en benytte ulike sosiale ferdigheter (og ikke bare profesjonelle ferdigheter). Forberedelser kan gi rettesnorer for hvordan en går inn i en intervjusituasjon, men resulterer aldri i en komplett 'oppskrift' for et intervju.

Å være i stand til å gi spontane reaksjoner på informantens uttrykk i situasjonen, spesielt det å kunne gi emosjonelle responser som forståelse og medfølelse, er avgjørende for kvaliteten på intervjuet, og for å redusere sjansen for ubehag hos informanten. Dette gjelder selvsagt i alle informant – forsker relasjoner, men vil være spesielt viktig i studier hvor tematikken er ømtålig. I intervjuene forsøkte vi altså på den ene siden å kontrollere noen av våre personlige fordommer og være så 'profesjonelle' som mulig, mens vi på samme tid måtte forsøke å være 'hele sosiale personer' for å håndtere den komplekse sosiale situasjonen slike intervjuer er.

6.1.3 En 'trygg' og 'hyggelig' atmosfære - i møte med informantene

Som forskere var vi opptatt av å skape en intervjusituasjon som gav informantene en størst mulig grad av emosjonell 'trygghet'. Vi ønsket ikke å utsette dem for større påkjenninger enn nødvendig gjennom for eksempel å opptre fordømmende. Vi ønsket snarere å forsøke å skape en situasjon som ville gi dem en opplevelse som var ok, og legge det opp slik at de ikke ville angre på at de hadde stilt opp til intervju.

Da vi møtte vår første informant var informanten tydelig nervøs, og fortalte oss innledningsvis at han ikke hadde sovet et øyeblikk natten før intervjuet. Der og da, nærmest instinktivt, ble vårt hovedanliggende å bidra til at han følte seg mer komfortabel i situasjonen, og vi tok bevisst, - og ubevisst, i bruk humor og beroligende ord for å oppnå dette. Ved gjennomlesning av de transkriberte intervjuutskriftene er det slående hvor ofte vi (informanten og oss) ler, tatt i betraktning de alvorlige tema som drøftes i intervjusituasjonen.

Informantene har i våre øyner funnet seg til rette, og har tilbakemeldt at de syntes det var greit å bli intervjuet og at det ville gå bra med dem i etterkant av intervjuene. Vi har vært nøye med å spørre informantene direkte om deres opplevelse av intervjusituasjonen.

Informantenes situasjon i etterkant av intervjuene har imidlertid ikke vært mulig for oss å følge nærmere opp på en direkte måte. På grunn av den totale anonymiseringen av personidentifiserende opplysninger har vi ikke mulighet til å kontakte dem direkte. For å bøte på dette har vi gitt dem klare oppfordringer om å kontakte ansatte ved friomsorgskontoret eller terapeutene i gruppa ved behov for oppfølging i etterkant. Men disse vil i neste omgang være bundet av taushetsplikt, slik at vi ikke får direkte tilbakemeldinger angjeldende enkeltinformanter. Inntrykket fra terapeuter, ansatte ved friomsorgskontoret og oss forskere er imidlertid at informantene ikke har signalisert behov for slik oppfølging etter intervjuene.

6.1.4 Å skape mening

I førstegangsintervjuene hadde vi en opplevelse av at informantene ganske raskt ble rimelig trygge i situasjonen. I disse intervjuene fikk de jo også mulighet til å legge premissene for temaene vi diskuterte. I forhold til det alvorlige temaet i intervjuene hadde vi et behov for å la informantene selv få muligheten til å presentere sine erfaringer og

inngangsporter til temaet uten at vi tok for sterk føring fra starten av. I ettertid ser vi også på denne strategien som et forsøk fra vår side på å 'gi noe tilbake' til informantene som stilte opp til intervju. Vi opplevde ganske sterkt at en slik åpen strategi kunne bidra til å gjøre intervjuene så behagelige som mulig for informantene.

En annen årsak til at vi valgte slike åpne intervjuer er som tidligere nevnt at vi antar at de fleste mennesker har et behov for å presentere sine livshistorier på en måte som virker kulturelt meningsfylt. Personer som har utført seksuelle overgrep har utført handlinger som kan være vanskelige å forstå. Disse personene har også opplevd de sterke sosiale stigma som utløses i tilknytning til slike handlinger, enten direkte (ansikt til ansikt) eller indirekte (gjennom for eksempel media). Og med utgangspunkt i dette valgte vi altså å innlede intervjuene som en åpen tilnærming til informantenes erfaringer med gruppa.

Vi har en antakelse om at et sentralt aspekt ved å være i terapi er å 'konstruere' en livshistorie som gir mening og håp for fremtiden. Dette kan innebære å se etter forklaringer, forklaringer som kan flytte noe av årsaken til overgrepene til andre personer eller andre eksterne faktorer. Vår erfaring er at noen av informantene hadde et behov for å fortelle 'hele' historien, - å gå helt tilbake til 'begynnelsen'. Disse mennene hadde gjennom terapien søkt etter en forståelse på hvorfor de ble seksuelle overgripere, og de hadde funnet svar. Historiene deres virket ganske 'forberedte', og vi antok at disse historiene hadde blitt konstruert og rekonstruert en rekke ganger både i hodene deres og overfor de andre deltakerne i gruppa.

Når vi i etterkant av intervjuene diskuterte informantenes ulike historier, slo det oss at også vi som møtte informantene hadde et behov for å få formidlet informantenes erfaringer i form av konsistente historier. I det transkriberte intervjumaterialet så vi også klart hvordan vi uttrykte mer forståelse for mennene som hadde forsøkt å fortelle oss en fullstendig historie. I disse intervjuene fant vi en slags logikk - vi ble i stand til å følge informantens vei gjennom erfaringsformidlingen. Mennene som ikke formidlet slike konsistente historier, og bare gav oss fragmenterte biter med informasjon, ble mye vanskeligere å følge. Vi følte selv at vi ikke klarte å forstå dem. I ettertid kan det se ut som om vi i disse intervjuene lette etter en form for logisk form, og at vi ble forvirret av å ikke finne denne formen.

7 Forskning på seksuelle overgripere og behandlingstilbud

Her ønsker vi å kommentere annen forskning på feltet sedelighetsdømte, spesielt det som er knyttet til behandlingsopplegg. Marianne Brantsæter har i sin doktoravhandling ”Møter med menn dømt for seksuelle overgrep mot barn” (Brantsæter 2001) gjort en gjennomgang av nasjonale og internasjonal litteratur knyttet til forskning om seksuelle overgripere. Vi ser ikke behovet for å gjøre dette på nytt, og nevner derfor kun de bidragene vi mener er mest relevante for vårt formål – å evaluere et tiltak for sedelighetsdømte.

I sin avhandling ser Marianne Brantsæter på hvordan sedelighetsdømte menn presenterer seg selv og sine overgrep i møtene med henne som forsker og som person – hvilke diskurser de benytter seg av. Hun studerer hvordan kjønnskulturen i samfunnet vårt er med på å muliggjøre seksuelle overgrep mot barn og hvordan kjønn er tilstede i relasjonen mellom henne og informantene.

Overgripere vil ofte søke å skape og fortelle meningsfulle historier om overgrepsrelasjonen og bakgrunnen for overgrepene i et ledd i et selvbilde- og verdighetsarbeid. Brantsæter mener at sedelighetsdømte, som andre, vil benytte kulturelt tilgjengelige forståelses- og tolkningsrammer når de skal fremstille og forklare hendelser i livet. Disse diskursive ”hjelpemidlene” for bearbeidings- og verdighetsarbeid ønsker hun å belyse. De fleste av Brantsæters informanter setter overgrepene inn i en eller annen problemsammenheng. Mange av informantene griper til en revictimiseringsdiskurs, hvor forklaringene for overgrepene ligger i ens tidligere rolle som offer. Et slikt anslag gir i følge Brantsæter en mer verdig fortellerposisjon. Samtidig kan dette ses som en ansvarsreducerende strategi med forbindelser til strategier for å fragmentere (”det skjedde ikke så ofte”) og minimalisere (”jeg brukte ikke makt”) overgrep. Dette kan i følge Brantsæter utydeliggjøre overgripernes posisjon og fremstille overgrepene som noe som skjedde fordi de selv har blitt utsatt for overgrep tidligere. Det innebærer også at overgriperne selv ikke anerkjenner den makten de har hatt i relasjonen til sitt offer.

Brantsæter viser hvordan mennene hun har intervjuet, ifølge henne iscenesetter seg som ”vanlige, heterofile menn”, til tross for at de har gjort noe som de fordømmer seg selv for og vet at andre fordømmer dem for. Overgrep fremstilles av overgriperne både som noe en absolutt ikke skal gjøre, samtidig som mennene synes å fokusere på en slags gjensidighet og nærhet i relasjonen til barnet, noe som bidrar til å minimalisere alvorligheten i det de har gjort. ’Gjensidiggjøring’ ser Brantsæter som et uttrykk for selve definisjonsmakten i relasjonen. I mange av historiene som fortelles av Brantsæters informanter, kan vi se hvordan det forsøkes å etablere en forståelse av hvorfor overgrep skjer. Mennenes behov for omsorg, sterk mannlig seksualdrift og kvinnelig omsorgsmessig og seksuell tilgjengelighet er sentrale faktorer. Menns seksualitet

fremstilles som sterk og nærmest ustyrlig, og forklarer, sammen med andre faktorer, at overgrep kan skje. Slike andre faktorer kan være vanskeligheter med å forholde seg til voksne kvinner, ekteskapelige problemer eller at ”barnet overgår moren i seksuell effekt”. Slik blir seksuelle overgrep på den ene siden noe som ikke skal forekomme, samtidig som det blir ”et tilbud du ikke sier nei til”. De har ”doble normsett” på området.

Brantsæter mener at vår kultur, med vår forståelse av mannlig seksualitet og våre tanker om kvinners tilgjengelighet overfor menn, er med på å gjøre det ”kulturelt forståelig” at menn i vanskelige situasjoner kan bli ”fristet” til å begå seksuelle overgrep mot barn. Overgriperne selv synes å kunne forstå at overgrep finner sted, og forventer på et vis at andre også skal kunne forstå at det er mulig (selv om de samtidig mener at det de har gjort er utilgivelig). En kvinnelig overgriper vil i følge Brantsæter fremstå som mye mer uforståelig innenfor vår kultur. Hun hevder at kjønn er en viktig analytisk kategori når en studerer seksuelle overgrep, men at den faktoren ikke er fremme i den forskningen som har vært gjort hittil.

I følge Brantsæter kan terapi hjelpe overgriperne til å forstå seg selv på velfungerende måter. Terapeutene kan hjelpe overgriperne å formulere livshistorier som fungerer. Dette kan en f eks gjøre ved å gå inn i egne erfaringer med å være offer. Ulike terapeutiske metoder er imidlertid, i følge Brantsæter, omdiskuterte, og andre miljøer velger å være mer konfronterende og fokusert på nåtiden. Brantsæter nevner faren ved at de tolkningsrammene informantene knytter seg opp til under terapi, slik som f eks revictimiseringsdiskursen, blir enerådende og fungerer hemmende på andre forståelsesmåter. Brantsæter mener at dette kan motvirke videre forandring for overgriperne.

Jeanette Åsli viser i sitt prosjektsammendrag ”Jeg trodde ikke det ville skade henne” – Intervjuer med menn dømt for overgrep mot barn (Åsli 1997), hvordan overgriperer tenker rundt de overgrepene de har gjort og hva slags behandling de mener at de kan ha nytte av. I følge Åsli hadde hennes 13 informanternes fortellinger visse fellestrekk. Mange beskriver den seksuelle relasjonen mellom overgriper og offer som gjensidig. De forklarer overgrepene ved å vise til at de ikke får tilfredsstilt sine behov for kjærlighet og nærhet i voksne kvinner. Mange understreker at relasjonen ikke var preget av tvang og vold, og at de ikke ønsket å gjøre barna noe vondt. I følge Åsli har mennene hatt en manglende forståelse for barnas opplevelse av situasjonen mens overgrepene har pågått. Ansvar for egne handlinger og konsekvenser av disse synes å være fortrenget. Mye av det samme angående overgriperes minimalisering, rettferdiggjøring og ansvarsfraskrivelse kommer frem i Ulrike Schmidts hovedoppgave ”*Jeg var jo bare god mot dem*” – *En studie av tenkemåter hos menn som har begått seksuelle overgrep mot barn.*

Når det gjelder behandling, har Åslis informanter manglet den grad av oppfølging de hadde ønsket. Spesielt fasen hvor overgrepene avdekkes, pågripelsen, avhør og varetekt fremstilles som en periode hvor de kunne trenge noen å snakke med. Det tabubelagte ved

seksuelle overgrep mot barn gjør i følge Åsli dette til spesielt 'ensomme forbrytelser', og behovet det uttrykkes et stort behov for psykologisk/psykiatrisk hjelp eller samtalegrupper med andre i samme situasjon. Åslis informanter mener at dom og soning i seg selv ikke vil hindre dem i å begå nye overgrep, men at soning heller er med på å forsterke de problemene som ligger der og som er bakgrunnen for at overgrep har skjedd. I følge Åsli uttrykker mennene hun intervjuet 'et skrikende behov for hjelp', og hjelpen trengs både før, under og etter soning. Åsli mener også at det er grunn til å vurdere hvorvidt behandling burde være en obligatorisk del av dommen i overgrepssaker.

Svein Mossige stiller i sin bok *Barneovergriperen. Legning eller handling?* (Mossige 1997) spørsmålet om overgriperer er like på noen annen måte enn ved de handlingene de har gjort. I følge Mossige oppfatter 'samfunnet' det slik at overgriperer har en 'legning' – de er 'pedofile'. Begrepet legning sammenstilles på mange måter med begrepet sykdom; noe ukontrollerbart som alltid vil ligge hos dem det gjelder. Overgrepshandlingene forklares innenfor en slik forståelse ved å vise til essensielle trekk ved overgriperer: Overgriperer er på en spesiell måte, og vil derfra, nesten ved lovmessighet, handle på forutsigbare måter. Mossige mener at mange overgriperer forstår seg selv på samme måte, og fremstiller seg selv som syke, farlige og ukontrollerte.

Mossige ønsker med sin bok å nyansere de mer faglige og folkelige forståelsene knyttet til 'legning'. Han mener at uansett hvordan en vurderer årsakene til at overgriperer begår overgrep, og eventuelt knytter det til disposisjoner og tilbøyeligheter, så finnes det alltid også større eller mindre grad av valgmuligheter. Overgrepsadferd er ofte ikke impulsiv og ukontrollert, men heller planlagt og overveid. Dette innebærer at overgriperer i ulike steg av prosessen har mulighet for ulike handlingsalternativer. Mossige viser også til at personlighetstesting gir et mangfoldig bilde av personer som begår seksuelle overgrep mot barn. Blant annet kommer det frem at overgriperer viser et varierende seksuelt tenningsmønster, samtidig som sammenhengen til overgriperadferd er lite entydig. Dette er innspill som nyanserer den mer folkelige forståelsen av 'legning'. Når det gjelder behandling, hevder Mossige at tillit mellom terapeut og den som behandles og et valg fra overgripernes side om å ville gå gjennom behandling, er klare forutsetninger for at det skal ha noe for seg.

8 Andre behandlingsopplegg for sedelighetsdømte i Norge

Organiserte behandlingsopplegg for sedelighetsdømte i Norge er ikke særlig utbredt som systematiske tiltak. Tiltaket i Kristiansand er ett av noen få systematiske behandlingstiltak i landet.

Bergen Landsfengsel har siden 1998 tilbudt et kognitivt basert behandlingsprogram som del av programtilbudet til innsatte i fengselet. *Seksualforbryterprogrammet* ved Bergen Landsfengsel er et forsøk på å få til et endringstiltak for personer dømt for seksuelle overgrep, og starter opp allerede ved fengselsoppholdet i tilknytning til domfellelsen.

Overordnet målsetting for programmet er forhindring av nye overgrep. Fokus i behandlingen er *kognitiv strukturering omkring overgrepet* (Mossige & Klette 1999). Målet i behandlingen er å skape endring gjennom interaksjon mellom innsatte, og mellom innsatte og ansatte, som aktive deltakere i en forandringsprosess. Programmets gjennomføring kjennetegnes av en stor grad av strukturering, og behandlingsprogrammet tar i bruk øvelser/rollespill, video, undervisning, dagbokføring og diskusjoner som metodiske verktøy.

Også i Bergensprogrammet står altså gruppedynamikken sentralt. Gjennom dialoger, diskusjoner og meningsforskjeller, utfordres de ulike deltakernes forestillinger, tolkninger og erfaringsformer. Programmets gjennomføring og gruppedynamikkens funksjon bidrar således til å skape kognitive endringer knyttet til aspekter som for eksempel overgriperes evne til å sette seg inn i offerets situasjon, forståelse og fortolkning av handlingene som har blitt utført, og i forhold til ansvar for overgrepene som har blitt utført.

Institutt for terapi og klinisk sexologi (IKST) i Oslo tilbyr terapeutisk behandling til personer som har begått seksuelle overgrep. Behandlingen ved IKST er i stor grad knyttet et kunnskapssyn om at mangelfulle relasjoner, og skam og angst omkring seksuelle følelser, er sentrale aspekt for utvikling av overgriperes seksuelle problemer (Mossige & Klette 1999).

Terapien ved IKST vektlegger dekonstruksjon av tidligere mønstre i ovennevnte aspekter, og en rekonstruksjon av nye strukturelle mønstre. Behandlingsformen er en kombinasjon av kognitive og psykodynamiske faktorer, med *aktiv empati* som en grunnleggende faktor i behandlingsopplegget. Aktiv empati refererer til terapeutens empatiske reaksjonsform. Sentralt i behandlingen er å legge til rette for at terapeuten kan utvikle empatiske reaksjoner knyttet til pasientenes egne traumer og konflikter, for derigjennom å skape en empatisk relasjon som terapien kan bygges videre på.

Terapiformen ved IKST gjennomføres primært i en gruppeterapeutisk setting med to terapeuter og et knippe deltakere som deltar i gruppa i 2-4år. Deltakernes håndtering av avmakt, skam og utvikling av alternative seksuelle relasjoner og ansvar for overgrepene, er viktige fokus i behandlingsformen.

Ila fengsel, forvarings- og sikringsanstalt planlegger igangsetting av kognitivt behandlingsprogram.

9 Hva er midlene i og målene med tiltaket? Fagpersonenes fortellinger

Vårt hovedfokus har gjennom hele prosjektet vært på brukerne av tiltaket vi har evaluert. De involverte fagpersonene er selvsagt sentrale i tiltaket, men i denne evalueringen har fagpersonenes funksjon først og fremst vært i forhold til å klargjøre midler og mål bak tiltaket og ved ta tak i en lærings- og forbedringsprosess i etterkant av evalueringen. I dette kapitlet gjengir vi trekk ved tiltaket som fagpersonene har fremholdt. Vi har vært opptatt av å danne oss et bilde av de fagpersonene som er direkte tilknyttet tiltaket og deres meninger rundt mål og midler med det de driver med. Vi har også ønsket å få deres versjoner av problemforståelser og endringer brukerne går gjennom i løpet av deltakelsen i 'sedelighetsgruppa'. Dette er viktig både for å få fagpersonenes versjoner av tiltakets virkninger, men også for å kunne sammenligne disse versjonene mot brukernes versjoner. Graden av sammenfall eller mangel på sammenfall i oppfatninger kan gi viktig kunnskap om tiltaket. Det kan f.eks. si noe om hvorvidt og hvordan fagpersonene klarer å formidle de holdningene de ønsker å formidle og hvorvidt og hvordan de får brukerne til å respondere slik de ønsker. Forteller både terapeuter og brukere om refleksjonsprosesser som følge av terapien? Og forteller både friomsorgens ansatte og brukerne om å ta ansvar for eget liv og 'komme seg videre'? Tilnærmingen til fagpersonene rundt tiltaket har hovedsakelig bestått av individuelle intervjuer og gruppeintervjuer. I tillegg har informasjon om fagpersonenes perspektiver på tiltaket blitt formidlet gjennom mange formelle og uformelle møter og samtaler mellom fagpersonene og forskerne. I dette kapitlet formidler vi den informasjonen som har kommet frem gjennom intervjuer med fagpersonene tilknyttet de samarbeidende etatene tilknyttet 'sedelighetsgruppa'.

9.1 Fagpersonene ved friomsorgskontoret

I forkant av etableringen av tiltaket i Kristiansand sies det at mange av fagpersonene rundt overgriperne var bekymret med tanke på at mange overgripere gikk tilbake til familiene sine etter endt soning. Fagpersonene opplevde en sterk bekymring omkring farene for nye overgrep i disse familiene. De eneste behandlingsmessige alternativene som forelå på dette tidspunktet var knyttet til psykiatrisk behandling eller behandling for rusavhengighet, noe som opplevdes som utilstrekkelige behandlingstilbud overfor overgripere og den sammensatte problematikken overgrepssituasjoner skapte i involverte familier. Både fra fylkesbarnevernet, fengselet og friomsorgen vokste det frem en tiltakende bekymring for denne situasjonen.

Et knippe fagpersoner samlet så noen ideer om hva et tiltak knyttet til denne situasjonen kunne innebære. Gruppen kontaktet psykiatrisk overlege ved Vest-Agder sentralsykehus, og fant derigjennom frem til en psykolog som var villig til å jobbe frem et prosjekt med

behandling av sedelighetsdømte menn. Ved en konferanse innledet gruppen kontakt med Tore Langfeldt, som hadde konkrete prosjekterfaringer med behandlingsgrupper for overgripere.

I Kristiansand var det stor enighet om at behandling i form av en gruppeterapeutisk setting var den mest egnede tiltaksformen. Psykologen i Kristiansand innledet et hospiteringsopphold ved Langfeldts behandlingsgruppe i Oslo, for derigjennom å utvikle en selvstendig behandlingsgruppe i Kristiansand.

I dag, 13 år etter oppstarten av behandlingsgruppa i Kristiansand, fremholder aktørene hvor avgjørende det er at tiltaket hele tiden har hatt en tverrfaglig profil. Lokal forankring, ansvarsdeling og tydelighet har hele tiden vært viktige rammer for utviklingen av tiltaket.

Det overordnede hovedmålet for tiltaket er å forhindre nye overgrep. Samtidig skal tiltaket fungere som del av innholdet i den idømte straffen. Domfelte skal gjennom dommen gis mulighet til innsikt i angjeldende livssituasjon og stimuleres til endret atferd. Friomsorgens rolle blir å dra i gang en rehabiliteringsprosess, hvor personene gis mulighet til å utvikle forståelse, ev. alternativ forståelse av egen livssituasjon kjennskap til endringsmuligheter. I praksis vil dette innebære en rolle som tilrettelegger for domfeltes personlige og nettverksmessige utvikling. Eksempler på nettverksmessige utviklingsaspekter er for eksempel bolig, arbeid, familie, øvrige sosiale relasjoner som medlem av et lokalsamfunn.

Friomsorgskontoret anser forholdet til fengselet å være viktig for tiltaket som helhet. Fengselsleder er dypt involvert i tiltaket, men samtidig er fengselet i den situasjon at det er konfliktfylt dersom noen innsatte får mer oppfølging enn andre. I Vest-Agder har friomsorgskontoret fått ansvaret for oppfølgingen av sedelighetsdømte, og fengselets håndtering av sedelighetsdømte skal klareres med friomsorgskontoret.

Kontakten mellom friomsorgen og fengselet foregår for øvrig også i stor grad på et mer uformelt plan. Uformelle samtaler, sonderinger og telefonisk kontakt foregår hyppig, og bidrar til utvikling av godt kjennskap til de ulike instansenes interne situasjon. For øvrig preges friomsorgen og fengselet av å være to ulike instanser. Etatene representerer i følge friomsorgens ansatte to helt ulike måter å tenke på, hvor det i fengselet er lite man kan rokke på, mens det ved friomsorgen arbeides aktivt med å frembringe fleksible løsninger.

Friomsorgens arbeid preges av at det er mange praktiske ting som må på plass hos hver deltaker. Bolig og arbeid er felter hvor deltakerne trenger mye bistand for å komme i mål. Mange har store utfordringer med å håndtere selv de mest hverdagslige gjøremål, og tør ofte ikke gå inn i situasjoner som medfører utfordringer og ubehag. Friomsorgen bistår praktisk med de sider av deltakernes livssituasjon som faller utenom den ukentlige gruppeterapien. Fagpersonene ved friomsorgskontoret sier at terapeutene ikke kan ta tak i alle disse praktiske aspektene – at de da ville kommet ut av den terapeutiske

posisjoneringen. Terapeutene skal ta utgangspunkt i deltakerne slik de opptrer og oppleves i det terapeutiske rom i form av gruppa. Fagpersonene ved friomsorgen sier også at de antakeligvis ser deltakerne mer helhetlig, i forhold til mange av de personlige og praktiske utfordringer deltakerne står overfor, enn det terapeutene gjør i det terapeutiske rom.

Fagpersonene ved friomsorgskontoret sier at kjerneaktiviteten i arbeidet deres er å motivere domfelte til å gjøre noe, til handling. Den domfelte føler seg gjerne knust, glemmer seg bort i cella, eller tenker kanskje at han ikke har gjort noe galt. Friomsorgens rolle blir da å motivere domfelte til å ta et aktivt valg, til å gjøre noe med den situasjon han befinner seg i. Denne motiverende rollen for domfelte er en funksjon friomsorgen gjerne fortsetter å ha i lang tid.

Deltakelsen i terapien medfører deltakere som beveger seg i ulike bølgedaler, hvor friomsorgens primære rolle ofte blir ”å stabilisere” og være tilgjengelig for den enkelte deltaker. Gjennom terapien er det ”mye som beveger”, og for deltakerne oppleves det som sentralt at de har personer rundt seg som de kan stole på, og som kan ”følge dem gjennom svingningene”.

Samtidig som friomsorgen gir denne tette personlige oppfølgingen, er de opptatt av å tydelig signalisere at friomsorgskontoret samtidig har en klar kontrollfunksjon, og deltakerne gjøres bla oppmerksom på at ved mistanke om eventuelle nye overgrep, vil dette umiddelbart meldes videre.

9.2 Fagpersonene i terapigruppa

Psykologene som arbeider som terapeuter i gruppa sier at den sentrale målsettingen ved tiltaket er å hindre overgrep. Dernest følger målsettingene om rehabilitering og reintegrering av den enkelte deltaker. Domfelte skal hjelpes til å tre inn i samfunnet igjen. Terapeutene skal fungere som del av en større helhet, i en situasjon deltakerne ofte har behov for bred oppfølging for å mestre. Terapien som utføres i gruppa er en del av et større hele, hvor friomsorgen utgjør en praktisk funksjon i form av mer generell oppfølging, og fengselet utgjør en funksjon i som tilrettelegger av soningsforholdene.

I følge terapeutene står håndtering av ’skamfølelse’ som et sentralt tema i gruppa. Skammen er ofte en sentral egenskap i den terapeutiske prosessen deltakerne går igjennom i løpet av gruppeterapien. Terapeutene skal bidra både til deltakernes utvikling av, og derav følgende, håndtering av skamfølelse. Dette frembringes bla. gjennom fokus på utvikling av medlidenhet. Deltakerne må leve videre med skammen over det de har gjort, samtidig som de må komme ut av avmakten.

Mange av deltakerne i gruppa oppleves også ofte som veldig impulsive mennesker. For terapeutene blir en sentral oppgave å stabilisere disse deltakerne til å fortsette i terapien,

og gi dem trygghet til å fortsette deltakelsen selv om motivasjonen for deltakelse gjerne svinger.

Terapeutene opplever at soningsforholdene er problematiske for mange av de sedelighetsdømte. At sedelighetsdømte utsettes for overgrep og anses som mindreverdige blant innsatte. Fengselet er her en viktig brikke, selv om fengselets rolle i følge terapeutene kunne vært skjerpet når det gjelder generelle soningsforhold for de sedelighetsdømte. Om en deltaker opplever særlige problemer rundt soningsforholdene ses imidlertid den koordinerende kontakten som direkte og tilfredsstillende mellom terapeuter, friomsorgen, og fengselet.

I følge terapeutene er forholdet mellom friomsorgen og terapeutene preget av klarhet i rolle- og ansvarsfordelinger. Begge aktører er veldig klare på at de besitter ulike perspektiver og har ulike roller å spille, og at de gjennom ulike fremgangsmåter forsøker å nå felles målsettinger for deltakerne. Terapeutene arbeider mer på det individuelle nivå, med håndtering og utvikling av individuelle egenskaper, mens friomsorgen arbeider mer på et strukturelt nivå, dog med individenes utfordringer som sentral egenskap.

En kjerneaktivitet for terapeutene er å arbeide med deltakernes utrygghet. Det vil si å gjøre dem tryggere i livssituasjonen sin gjennom behandlingen i terapigruppa – hvordan de kan forholde seg til utryggheten og samtidig bli trygge på seg selv. Deltakerne er ofte underrealistiske eller overrealistiske i forhold til trygghet, og mange har en høy paranoid beredskap. De har gjerne veldig negative forestillinger om hva andre mener om dem, og hva de tror kommer til å skje med dem enten i fengselet, eller når de kommer ut. Andre gruppedeltakeres erfaringer har her en viktig læringsfunksjon.

Like fullt er noe av utryggheten knyttet til fengselsforholdene samsvarende med forhold mange av deltakerne opplever under soning. Fengselsforholdene i Kristiansand er ikke ideelle, og deltakere i gruppa opplever mobbing, krenkelser og direkte overgrep. Enkelte uttrykker at de er livredde, får juling og også blir møtt med forakt av fengselsbetjentene. Terapeutene ser at et gjennomgangstrekk hos voldtektsforbrytere ofte er at raseri, sinne, makt og avmakt er veldig fremtredende. Dette innebærer at disse personene plasserer andre mennesker i en total avmaktsposisjon, og at overgriper nærmest blir beruset av sin maktposisjon. Dette er ikke en drift som i og for seg som driver til overgrep, men det oppleves mer slik at overgrepet blir å søke etter noe som i en kort tid gir en opplevelse av mestring, at en er herre i eget liv. Det at handlingen blir seksuell, handler gjerne om overgriperens eget forhold til sin egen seksualitet. Det handler om hans egen historie og hans egne seksuelle frustrasjoner.

Følelsesbevissthet, kroppsbevissthet, seksualitet og forhold til nærhet og intimitet er faktorer som terapeutene opplever spiller inn på om en person i en vanskelig situasjon begår et overgrep. De opplever også at disse faktorene kan variere veldig i ulike overgrepssituasjoner. Overgriperne beskrives som å ofte være i en slags beruset tilstand,

med lavere terskel, mindre kontroll, og med mindre evne til å vurdere situasjonen som oppstår. En person kan for eksempel feilvurdere situasjonen, - han tror han ser noen annet enn det som skjer. Han flørter, prøver å få fysisk kontakt, få nærhet, og møter plutselig en avvisning. Sinnet raser opp, alle forventninger om nærhet og seksualitet forsvinner på et øyeblikk, og han føler seg liten, avvist og krenket. For å håndtere denne følelsen av å være krenket, overføres den til andre, han krenker tilbake, han hevner seg.

Et annet eksempel kan være en person som er i en forferdelig livssituasjon, og som nærmest oppsøker et offer, utfører de groveste handlinger, og sitter og venter på å bli tatt. Personen er så langt ute å kjøre at det å bli tatt av politiet og puttet i fengsel i følge terapeutene oppleves som en form for trygghet. Ytterligere ett eksempel kan være en person som sitter barnevakt, som 'tukler' med små gutter, og som selv har blitt tuklet med. Han kan oppleve å finne en form for trygghet i å forholde seg til barn. Å forholde seg seksuelt og med nærhet til voksne har han gjerne forsøkt, men han har gjentatte ganger blitt avvist. På et tidspunkt tør han ikke lengre nærme seg de voksne, men finner en nærhet og kontroll i en tilnærming til barn. Der kan han tørre, der er han i maktposisjon, i møtet med naiviteten, renheten og uskylden som barnet representerer. Og en person som selv har vært utsatt for seksuelle overgrep kan oppleve at å selv utøve seksuelle overgrep blir en måte å leve med at han selv har vært offer for liknende overgrep.

Terapeutene forstår dette som en form for avdramatisering av det han selv har opplevd - at det ikke er så ille det han selv har blitt utsatt for som barn. Det blir en form for identifikasjon med den som har utført overgrepet på deg, - man tar igjen ved å gjøre det man selv har blitt utsatt for.

Mange overgripere har i følge terapeutene blitt sosialisert inn i en posisjon som har vært kjennetegnet av en autoritær forelder og et avmektig barn. Når barnet selv blir voksent kan man da lettere plassere andre i en avmaktsposisjon, og ofte kan man lettere la seg underkaste andre som bestemmer. Det blir en slags logikk hvor "enten bestemmer du, eller så bestemmer jeg". I denne vekslingen utvikles et autoritetsbehov når muligheten til å bestemme fremkommer.

I terapien forsøker psykologene å utvikle evnen til å tåle nærhet, til å kunne gå inn i en åpen og likeverdig nærhetsintimitet. At deltakerne tør å bli avvist er viktig, ikke minst i den voksne seksualitet. Det som ofte observeres er i følge terapeutene en endring av synet på andre voksne, for deretter å følges av en endring i synet på barn. Det kan dreie seg om at de plutselig kan se en verden av seksuelle objekter i voksenverdenen som gjør at de ikke trenger denne barneverden, og at det å inngå seksuelt i denne barneverdenen ikke lenger oppleves som riktig.

Her ligger imidlertid også en viktig kjønnsrolleproblematikk, med en mannsrolle og en maskulinitet som involverer autoritet. Kvinner ses som kjønnsobjekter som skal eies og brukes. Selve mannsrollen må ofte utvikles parallelt med fokusoverføringen fra barn til

voksne. Mennene i gruppa har ofte i utgangspunktet en ganske primitiv form for maskulinitet og mannsrolleperspektiv. De har gjerne vokst opp med fedre med liknende maskulinitets- og rolleperspektiv, anført av autoritære oppdragelsesformer. Mennene må derfor lære å utvise respekt over kjønnsgrensen, og at det å være mann ikke nødvendigvis bare dreier seg om være sterk og konkurrerende.

Terapeutene erfarer at dette er spesielt viktig i forhold til menn som selv har vært utsatt for overgrep. Offerrollen i vår kultur er lite knyttet til mannlighet, og kan oppleves veldig truende for kjønnsidentiteten. Men det terapeutene også kan se blant overgripere som selv har vært utsatt for overgrep, er at de opphøyer en rendyrket mannsrolle for å mestre sin egen følelse av å ikke være noe. Mannligheten og mannspersoner blir idyllisert, de blir nesten forelsket i mannspersoner som uttrykker klare mannsroller. Og i en slik (forelskelses)prosess, så blir de gjerne utrygge på egen legning; De opplever seg ikke som homofile, men kan samtidig begå overgrep mot gutter.

9.3 Fagpersonene i fengselet

Innsatte som har begått sedelighetsforbrytelser blir informert om terapigruppagruppa i løpet av det første døgnet de kommer inn til fengselet. Det går imidlertid et skille her mellom dem som har erkjent overgrep og dem som ikke har erkjent overgrep. De som har erkjent blir informert om hvordan gruppa fungerer, hva som kan tilbys og hva som kreves. I forhold til dem som ikke har erkjent oppleves det ofte som vanskeligere å nå gjennom med informasjon, og prosessen mot denne kategorien starter ofte senere.

Når fengselet har innsatte tilknyttet sedelighetsforbrytelser legges det til rette for at kontaktpersonen ved friomsorgskontoret raskt kan komme oppom fengselet for en uformell samtale med den innsatte. Ofte fungerer dette som en forberedende og motiverende samtale, hvor den innsatte oppfordres til å reflektere over situasjonen han befinner seg i, og hvordan han best kan håndtere den. Denne gode kontakten mellom friomsorgskontoret og fengselet anses som avgjørende for å sikre en god rekrutteringsprosess blant potensielle kandidater til gruppeterapien. På et noe senere stadium kommer psykologene inn i bildet for å avgjøre opptak i gruppa.

Den videre kontakten med friomsorgskontoret beskrives som å 'gå av seg selv'. I følge fengselet tar begge instanser tak i eventuelle problemer når de dukker opp, og løser dem før de blir "for store". I tillegg gjennomføres det mer formaliserte halvårige møter, hvor samarbeidet diskuteres. Det som kan være problematisk fra fengselets side, er imidlertid den praktiske utfordringen med innsatte som må følges til friomsorgens lokaler en gang i uka. For å gjennomføre dette må fengselet legge opp bemanning og frigjøre ressurser, slik at deltakerne kan følges før og etter gruppeterapien. Dette dreier seg først og fremst om formelle krav tilknyttet regler for permisjon. Disse formelle kravene har det vært forsøkt å få lempet på, men foreløpig uten resultater.

Kristiansand fengsel er et varetektsfengsel og tar i utgangspunktet ikke i mot innsatte på lengre dommer. I forhold til sedelighetsdømte er dette noe annerledes; personer kan søke seg til Kristiansand fengsel dersom de skal starte i gruppeterapien. Personenes ønsker om å delta i terapigruppa prioriteres høyt, og det forsøkes å finne plass til dem som viser motivasjon, slik at de kan komme i gang med behandlingen snarest mulig.

Likevel er en utfordrende side ved fengselet i Kristiansand at soningsforholdene er begrenset i forhold til fritidsaktiviteter og arbeid. Det er et veldig trangt fengsel, og innsatte befinner seg ofte i isolasjon. Spesielt for innsatte som går i terapi kan det være vanskelig å komme tilbake til en liten avdeling og en celle hvor de blir sittende isolert. Dette er sider ved soningen og terapien som kunne vært bedre ivaretatt i et større og bedre tilrettelagt fengsel. Da hadde det vært større muligheter til å legge til rette for gode utviklingsforhold også i soningstiden. Nå blir det noen ganger litt vel utfordrende å kombinere tøff terapi med så harde og isolerte soningsforhold. At kontakten mellom friomsorgen og fengselet er god, er i følge fagpersonene i fengselet helt avgjørende for at de kan følge opp de innsatte på en forsvarlig måte.

Fagpersonene i fengselet opplever at det i praksis er veldig forskjell på i hvilken grad innsatte snakker med fengselsansatte om problemene de opplever rundt soning og dom. Noen er veldig åpne, andre helt lukket. Noen få signaliserer sterkt at de trenger hjelp, mens andre må motiveres og støttes i prosessen frem mot å ta i mot slik hjelp.

Slik motivasjonshjelp og støtte er ofte nødvendig også mens innsatte går i gruppeterapien. De kan i perioder bli veldig dårlige av det de opplever i gruppa, og preges av det når de kommer tilbake i fengselet. Deltakerne har gjerne fortalt vanskelige ting om seg selv i gruppa, og blir sittende isolert på cella og reflektere over vanskelige spørsmål. Det er mye angstproblematikk i forhold til denne gruppen innsatte, og mye av dette er knyttet til angst overfor andre innsatte. I tillegg er det mye skamfølelse, spesielt overfor den nærmeste familie.

Fagpersonene i fengselet sier at internt i fengselet er det ingen tvil om at denne kategorien innsatte er rangert desidert lavest internt. De kan ikke sone blant andre innsatte, og er henvist til en atskilt avdeling, for å vernes fra medfanger. Sedelighetsdømte i Kristiansand fengsel sitter på en liten, avskjermet avdeling med fire plasser og et lite tekjokken.

Både ansatte i helseavdelingen og betjenter ved fengselet sier de har en veldig lav terskel for innsatte som ønsker å 'komme og snakke med ansatte'. De opplever også at sedelighetsdømte er en ganske spesiell gruppe innsatte. Det er aldri noe internt bråk med dem, de opptrer som mønsterfanger. Ved permisjoner kommer de alltid tilbake til avtalt tid, og gjerne ti minutter før tida. De innretter seg gjerne på en måte som gjør ting greiest mulig for de ansatte. Eksempler på dette er de gjerne kan finne på å utsette toalettbesøk til maten kommer, "for da åpnes døra likevel". De vil ikke bry betjentene med å åpne

celledøra unødig. Om det er lenge til maten, kan de gjerne finne på å spørre pent om de kan få gå på toalettet, men bare om betjentene har tid til dette.

De ansatte i fengselet peker også på et annet trekk de mener er slående ved sedelighetsdømte innsatte; At det ofte er veldig sterke bånd mellom den innsatte og hans mor. Ved ansvarsgruppemøter og ved planlegging av løslatelse med mer brukes mye tid på å jobbe for en selvstendigjøring av den innsatte. Han motiveres til å innse at han trenger å bo for seg selv, gjerne et stykke borte fra mor - at han må etablere sitt eget hjem og kutte noen av de sterke bindingene til henne. Det sosiale nettverket til disse innsatte er gjerne veldig lite, og har sannsynligvis alltid vært det. Slike nettverk må ofte bygges opp nærmest fra bunnen av.

Fagpersonene ved fengselet presiserer at det selvsagt er forskjell på de innsatte, ikke minst i forhold til hvem som bevarer og hvem som ikke bevarer relasjonene til familien. Blant gifte sedelighetsdømte mener de likevel at det er forunderlig mange koner som blir i forholdet. I følge dem er det merkelig mange som forblir gift med den sedelighetsdømte ektemannen.

10 Hva er 'problemet' og hvordan fungerer tiltaket som løsning? Brukernes fortellinger.

Brukernes stemme er helt sentral i denne evalueringen, og vi har lagt inn betydelig med ressurser på datainnsamling fra denne gruppen. Årsaken til dette er at det er deltakerne som er brukerne av tiltaket – det er de som mottar tjenesten vi evaluerer. Det er også slik at fagpersonenes meninger er lett tilgjengelige for interesserte aktører, samtidig som fagutøverne selv med relativt enkle midler kan ytre sine faglige meninger i academia og i offentligheten forøvrig. Brukernes meninger om tiltaket er det vanskeligere å få tak i – både fordi det krever oppfyllelse av mange forskningsetiske krav og fordi mange av dem ikke vil ønske å snakke om tiltaket med 'hvem som helst'. I dette prosjektet er de sikret trygge rammer, både hva gjelder anonymitet, hvem de møtes av og i tilfelle behov for oppfølging som følge av intervjuingen.

I dette kapitlet er det brukerne som 'snakker'. Vi som forskere forsøker derfor å være 'ute av teksten' i den grad vi kan det, og prøver å i størst mulig grad å viderefremme det informantene har fortalt oss, på den måten de selv har lagt det frem for oss. Først i neste kapittel vil vi som forskere komme med våre analytiske betraktninger knyttet til fagpersonenes og brukernes beskrivelser og forståelser av tiltaket. B i intervjuutdragene betyr 'bruker', ML står for May-Linda (forsker), mens T står for Trond (forsker). Navnene på informantene er konstruerte. I intervjuutdragene kan enkelte utdrag eller ord stå i fet skrift. Det er fordi vi mener at dette er spesielt sentrale ord eller sitater. Vi har lagt stor vekt på presentasjon av empiri, siden brukernes fortellinger er det sentrale i dette prosjektet.

10.1 Livssituasjon

De brukerne vi har møtt, er på mange måter veldig ulike, og det er vanskelig å tenke i enkle kategoriseringer. Samtidig er det også likhetstrekk mellom dem. Det som var kanskje mest slående, var hvor dårlig mange av de vi møtte, hadde det. Noen har det bra i dag, og synes ikke å plages veldig av de overgrepene de har gjort tidligere. De føler seg 'ferdige med det'. Flere sliter med livet sitt også i dag, og etter mange år i behandling og med oppfølging fra Friomsorgen. Dette synes å være personer som sliter på mange områder. De kan ha slitt psykisk også før de seksuelle overgrepene. Det varierer også i hvilken grad overgrepene synes å ha gått inn på overgriperne, og mens noen har beholdt sitt sosiale nettverk til tross for at overgrepene har blitt kjent, har andre så å si ingen rundt seg. De som har lite sosialt nettverk synes å ha en relativt lav livskvalitet.

Det er også slik at alle har slitt veldig i den perioden da overgrepene ble oppdaget og perioden etter det, med forhør, siktelse, dom og soning. Alle vi har intervjuet har en veldig klar oppfatning av hvordan 'folk flest' opplever overgrep, og da spesielt mot barn:

”Det er jo det verste man kan gjøre”. En del sier de sliter med angst og følelsen av at folk ’er etter en’. Informanten under sier noe om hvordan det føles å bli klar over at man har gjort noe som kan assosieres med andre og grovere overgrep:

*B: Det verste jeg tenker på er barnedrapene som skjedde her i byen. ... Og jeg så på nyhetene når det skjedde, når de ble savnet de jentene, ikke sant. Og jeg tenkte med meg selv det var bare rett og slett for jævlig når det... Tenk på så unge jenter, så at de skal forsvinne sånn helt og så måten de ble drept på også vet du, det gjorde det enda verre. Jeg satt og så på nyhetene og leste om det i avisen og tårene begynte å trille på meg. ... Så det fikk meg faktisk til å føle meg **elendig** selv, selv om det jeg hadde gjort ikke var så alvorlig, selvfølgelig.*

ML: Nei

B: Men jeg tenkte på hvor mye jeg hatet de to som gjorde dette. Og jeg hatet dem når jeg så det i nyhetene og i avisene og sånne ting. Og jeg hatet det jeg gjorde og tenkte på hva jeg selv gjorde. Det var ikke så ille selvfølgelig, det var en liten brøkdel kanskje. Det var aldri tvang eller vold. Men det fikk meg til å føle meg ille rett og slett.

ML: Ja

*B: Det gjorde det. **Ekkel** kanskje. En veldig ekkel følelse. Seksuelt misbruk av barn, eller drap på barn, er jo det verste. Det er det. Og det er det folk hater mest av alt.*

ML/T: Ja

B: Hvis en voldtar ei dame, ei voksen dame for eksempel... Det kan godt bli oversett på en måte, men barn er jo tross alt uskyldige. Og de har ikke begynt livet en gang.

...

T: Jeg tenker på... Hvordan var det å komme ut av fengselet?

*B: Jeg var veldig **nervøs**... Ingen i byen kjente meg - hvem jeg var og hva jeg hadde gjort. ... Og, men jeg vil si at når jeg endelig kom ut så var jeg veldig nervøs og på en måte redd også da for å bli utsatt for et eller annet, av en eller annen som visste hvem jeg var og hva jeg hadde gjort (Arild – første intervju)*

Andre overgrepssaker får denne informanten til å tenke på hva han selv har gjort, han føler seg ’elendig’ og ’ekkel’. Han viser også til frykten han hadde da han satt inne og lurte på hva ’folk ute’ ville gjøre dersom de fikk vite hva han hadde gjort. Usikkerhet i forhold til hvem som vet om overgrepene og hvem som ikke vet, plager flere av de vi har snakket med. Mange har sagt at ”folk finner alltid ut av det på en eller annen måte”, slik at de kan aldri regne med å få være i fred.

En informant forteller hvordan pressens dekning av hans sak - beskrivelsene av overgrepet og av ham, på en måte som gjorde at alle kjente ham igjen - ødela så å si alt hans sosiale liv.

B: Denne dommen har jo ødelagt alt det sosiale jeg hadde fra før. Så.. Og det er takket være pressen. Det var pressen i grunn som... Ikke saken i seg selv, men måten dette ble dekket på, både i tv og lokalaviser og lokalradio og... Det var ganske tøft for familien

*min, og **alt mitt sosiale nettverk, det er borte i dag.** Det er null i dag. Alt det jeg hadde greid å bygge opp. Så.. Hadde ikke pressen skrevet det de hadde skrevet, så hadde det kanskje vært på en helt annen måte. (Bjarne – første intervju)*

Senere i intervjuet forteller den samme informanten om hvordan det var å komme ut og være kjent som 'overgriper' i lokalmiljøet:

B: De tre første månedene etter at jeg kom ut av fengselet, var ikke jeg meg selv. Jeg torde ikke å gå ut. ...Og så var jeg og skulle få meg en avis, og valgte å gå veldig sent ut... For å hente avisen.

ML: Ja

*B: ... Og det var sent på natt. Så sto det en gjeng med ungdommer der som begynte å plage meg. ... B: Så det var ganske tøft. **Og det er bare nå senere jeg har turt å gå ut igjen.** (Bjarne – første intervju)*

For noen blir altså følelsen av forfølgelse så sterk at de nesten ikke går ut. En annen informant forteller om hvordan det følte å bli tatt for overgrep mot barn:

*B: Det var sånn jeg opplevde det å bli tatt for overgrep, at det... **Nå var framtiden min slutt.** Nå... Nå var det ferdig. ... Jeg har jo levd med selvmordstanker omtrent så lenge jeg kan minnes. Og de kom jo veldig sterkt tilbake nå i det at jeg hadde... liksom kjente inni meg at nå er livet slutt. Fra da av ble det veldig intensivt dette med selvmordstanker. ... Overgrep kunne jeg ikke fortsette med. På en måte følte det som en som...en sånn tredje person som stod på utsiden av meg selv. Det var politiet og så var det meg og så var det meg. At jeg måtte få stoppet denne personen. Og da måtte jeg ha hjelp av politiet for å stoppe ham. ... Men det er... Det er så masse forvirrende følelser...*

T: Ja

..at det går nesten ikke an å sette ord på det i det hele tatt. (David – første intervju)

Denne personen opplever det å bli tatt for overgrep mot barn som en kulminering av en lang og nokså 'elendig' historie. Da føler han at livet er over, og begynner for alvor å eksperimentere med å skulle ta livet sitt. Han beskriver også hvordan han opplever 'overgriperen' som noe utenfor seg selv, noe som må stoppes, men som han ikke klarer å stoppe alene. Situasjonen beskrives som så forvirrende at han nesten ikke klarer å sette ord på det. Selvmordstankene ble beskrevet nærmere senere i intervjuet:

B: Lenge etter at jeg hadde begynt i gruppa, så var det sånn at jeg drev og eksperimenterte med hvordan jeg skulle ta livet av meg.

ML: Ja

*B: Fordi at jeg opplevde det sånn at... **jeg var et udyr.** Og et udyr på den måten jeg var, det hadde ikke livets rett. Det skulle ikke leve. Det måtte jeg på en eller annen måte få tatt livet av. Og da visste jeg det at da må jeg ta livet av ikke bare udyret, men... altså, jeg... Jeg var selve udyret... Og for å kunne ta knekken på det, så måtte jeg ta knekken på meg*

*selv. Så jeg drev og eksperimenterte: Jeg kunne ta bilen og kjøre mot et stup, og i siste sekund, så svingte jeg av. Eller mot en fjellvegg. Jeg passet alltid på at det ikke var noe annet eller noen andre i nærheten. Men sånn drev jeg på. Altså det var helt sprøtt. Ingenting oppi topplokket fungerte. Jeg tenkte ikke rasjonelle tanker og jeg bare **følte at jeg var djevelen selv.** (David – første intervju)*

Følelsen av å ha gjort noe veldig ille, er tung å bære, og for mange synes det som om de har klart å fortrenge overgrepene noe frem til de blir tatt. Når overgrepene kommer opp i dagen, virker det også som om de fremstår som mer virkelige for overgriperne. Da kommer følelsen av at ”alt er slutt”.

10.2 Motivasjon for å delta i gruppa

Motivasjonen for å delta i gruppa varierer fra den ene informanten til den andre. Mens noen har blitt kontaktet av Friomsorgen, er det også noen som sier at de selv har tatt kontakt med gruppa. En informant trodde at deltakelse ville hjelpe litt på dommen.

B: Skal jeg være helt ærlig, når jeg valgte å gå i gruppa så tenkte jeg kanskje at det kunne hjelpe litt på dommen også (Arild – første intervju)

Denne informanten var nokså skeptisk til gruppa i begynnelsen, men opplevde snart at den ”hjalp ham”, som han selv sier. Han syntes det var godt å snakke og opplevde at han følte seg bedre med seg selv etter som behandlingen gikk fremover.

En annen bruker forteller at han fikk en slags ’oppvåkning’ da han fikk høre offerets versjon av overgrepet i retten, at han forstod at noe var ’feil’ med ham og at han måtte ”gjøre noe med det”:

B: I retten fikk jeg høre offerets versjon. Og hva personen hadde vært i gjennom...

ML: Ja

*B: Så satt det et støkk i meg og jeg kjente meg veldig mye igjen for jeg har selv vært et offer for seksuelle overgrep. ... Men da jeg hørte på mitt offer, hva personen hadde vært i gjennom, da visste jeg med meg selv at her er det noe som **ikke stemmer.** ... Da allerede hadde jeg bestemt meg for at **her må jeg gjøre noe.** (Bjarne – første intervju)*

Også en annen bruker hadde en følelse av at noe var ’feil’ og ’unormalt’ med ham –noe som gjorde at han selv begynte å tenke på behandling. Dette er noe som nevnes ofte i løpet av intervjuene:

B: Da jeg fikk min første dom, så etter å ha vært gjennom de vanlige prosessene med alt som skjer rundt det, sjokk og fortvilelse og hele pakka, så fant jeg vel ut inni meg at det

*her... her er det et eller annet som er **feil**, det er noe galt med... Selv om jeg følte at dette her var normalt, så skjønte jeg at her var det et eller annet **som ikke var helt normalt**.*
(Christian – første intervju)

Informanten begikk senere nye overgrep, og da han kom i kontakt med 'sedelighetsgruppa' hadde han et stort behov for å 'finne knagger' – finne ut hvorfor det skjedde. Dette er noe alle vi har snakket med, har nevnt som en helt sentral motivasjon for å gå i behandling.

ML: Men er det det å få forklaring på hvorfor? Altså, er det det som er det mest sentrale av alt i en sånn behandlingssituasjon, at du klarer å finne en...

B: Ja, for min var det veldig viktig.

ML: ...finne noen knagger liksom...

B: Ja, men du får jo ikke en helt klar knagg som du kan henge det på, det gjør du ikke.

ML: Nei. Nei.

B: Det gjør du ikke. Det er jo en prosess det i seg selv. Men altså.. For hvis jeg hadde spurt de... Hvorfor skjedde dette?

ML: Ja, hvorfor det?

B: Jeg spurte jo det. Men du satte deg jo mål i begynnelsen. Og et av mine mål det var å finne ut hvorfor det hadde skjedd.

ML: Ja

B: Men du får ikke sånn helt klare, konkrete svar, men... Det blir jo... Du har jo svar på det selv (Christian – første intervju)

Også en annen informant forteller om behovet for å kunne forstå hvorfor:

*B: Etterhvert som jeg nå klarte å få satt litt ting på plass for meg selv, så ble jeg også fryktelig interessert i dette her med overgrep, hva dette her egentlig var for noe, og mitt... Jeg hadde to spørsmål jeg måtte ha svar på, som grunn til at jeg ble overgriper. Det ene var **hvorfor jeg hadde gjort det** og det **andre hvordan jeg hadde blitt sånn**. De to tingene måtte jeg ha svar på. Og det fikk jeg beskjed om at det får du ikke.*

T: Nei

B: Men jeg fikk det.

T: Ja, du gjorde det?

B: Jeg... Ja, jeg vet veldig langt på vei i dag hvorfor det ble som det gjorde. Ja, det vet jeg (David – andre intervju)

Begge disse informantene legger vekt på at de ikke blir lovet enkle svar og forklaringer av terapeutene, men at de allikevel fant nettopp svar gjennom terapien. Dette fremstilles ikke

som svar de har fått 'servert' av terapeutene, men svar de har kommet frem til ved hjelp av egen refleksjon, hjulpet frem av gruppa.

Mens en del virkelig føler at de trenger behandling for å få bukt med følelser og tilbøyeligheter de oppfatter som 'unormale' og 'usunne', og som ville kunne føre til tilbakefall, er det også en del som ikke mener at de trenger behandling som sådan, men at det er godt å ha noen å prate med - mer for sin egen del. I det neste intervjuutdraget prøver vi (forskerne) å finne ut mer om motivasjonen til en informant:

B: Jeg var ikke så positiv første gang jeg fikk høre om gruppa, fordi at jeg visste ikke hvordan alt ville legge seg til rette når jeg kom hjem. ... Personen fra KIF ringte senere og spurte, så: Jaaa, det... Kan jeg ikke det?

ML: Ja, men hadde du da noen sånn umiddelbar følelse av at: Ja, jeg trenger faktisk behandling, eller tenkte du...

B: Nei, for jeg .. Ikke, fordi at jeg... jeg følte jeg hadde veldig kontroll på...

ML: Ja

B: Jeg visste hva som jeg følte, eller hvor de hadde .., så... så...

ML: Ja

B: Så... I utgangspunktet ikke.

ML: Nei

B: Nei.

ML: Og fulgte den tanken der med inn i selve gruppa og? Altså, følte du...

*B: Ja, fordi at det handlet noe om... Altså, det handlet noe om å **opptre ryddig** overfor den dommen jeg hadde. Og...Og det er ikke bare meg det handler om. Altså... Altså jeg gikk inn da i gruppa, også tenkte jeg: Ja, ok, jeg skal gå inn i gruppa, og så... Og så tenkte jeg som så at det har i hvert fall noe med **også ta hånd om egen elendighet... også på en seriøs måte.***

...

ML: Men det var ikke sånn at du var redd for tilbakefall, da? At du var redd for at du skulle gjøre disse tingene igjen?

B: Nei. Nei. Nei.

ML: At det var derfor du ville?

*B: Nei. Nei, fordi at jeg har **fullstendig kontroll** på den saken her. Jeg vet hva som sviktet. Jeg...*

ML. Ok

B: Så det er...Og det er et engangs.. .og det er et engangstilfelle, så det er... det er greit. Det...

ML: Å ja, nettopp. Så sånn sett så var det kanskje...altså, sånn som du sier det så høres det ut som om det var kanskje mest for din egen del?

B: Ja. (Erik – første intervju)

For denne informanten synes motivasjonen å være å finne ut av ting for sin egen del mer enn det å skulle forhindre flere overgrep. For denne informanten gikk det veldig lang tid

fra overgrep til han ble tatt, og det var i følge ham ingen overgrep i mellomtiden. Han mener selv at han hadde begått flere overgrep i denne perioden dersom han hadde noen 'tilbøyelighet' mot å begå overgrep. Informanten nevner også dette med å opptre ryddig overfor det en har gjort. Flere av brukerne nevner denne motivasjonen – det å vise omgivelsene at en tar egne overgrep på alvor. Også en annen informant nevner behovet for å snakke og om hjelp til å takle et liv etter overgrepene mer enn å redusere sjansene for tilbakefall:

ML: Trenger du behandling for ditt syn på sex liksom, og din seksualitet?

B: Jeg trenger ikke behandling for mitt syn på sex og sånn. Men jeg kan kanskje trenge hjelp når jeg tenker på å komme inn i et forhold igjen. Så er det vanskelig å sitt... for det du har gjort. Sånne ting... I forhold til folk flest, jobb.. ...for det når jeg kommer ut. Sånne ting. ... Det er viktig å ha noen å snakke med, og få tømt seg litt... (Fred – første intervju)

Senere i intervjuet sier den samme informanten dette:

B: Det er veldig vanskelig når du tenker på det... tenker på hva du har gjort.

ML: Ja

B: Når det kommer til stykket...

ML: Ja

B: ...så kan det være godt å ha noen andre å rådføre seg med og prate med og... følelsene som oppstår og... Få ut alt rett og slett. (Fred – første intervju)

Den siste informanten sier at han ønsket å delta i gruppa for å 'få hjelp' og for å 'ha en fremtid'. Samtidig vil han gjerne signalisere overfor familie og kjæreste at han tar problemene sine alvorlig og vil gjøre noe med dem:

B: Jeg har et veldig stort ønske om å få hjelp. Å ha noen framtid. Så det har... det har vært et veldig stort ønske å få behandling.

ML/T: Ja

B: Og så har jeg en kjæreste som også...

T: Ja

*B: Og familien... Så det er jo også litt for å vise dem **at jeg vil ta tak i problemet.***

ML: Ja

B: Sånn...Jeg har jo en gal legning....

ML: Ja

*B: Som kan være skremmende, i hvert fall for kjæresten min hvis... vi ønsker oss barn og... Så hun vil jo alltid gå rundt og være redd. Så jeg håper at når jeg er med her, at jeg kan **forandre meg litt** og... så i hvert fall hun kan stole på meg. Så det er jo... hovedgrunnen til at jeg har oppsøkt... at jeg ønsket å gå her (Gunnar – første intervju)*

Denne informanten har nylig startet i gruppa, og sier at han gleder seg til å komme ordentlig i gang.

10.3 Hva betyr gruppa for de som deltar?

Alle brukerne vi har snakket med, snakker veldig positivt om gruppa og om hva det har betydd for dem. For mange fremstilles sedelighetsgruppa som det som har fått dem gjennom en veldig vanskelig tid og som har gitt dem motivasjon til å prøve å leve et annerledes liv. Dette gjelder spesielt de brukerne som har vært med i gruppa over litt tid. Under forteller informanten som egentlig ville bli med for å få kortet ned dommen om hvordan deltakelsen artet seg etter hvert:

*B: Nå har jeg vært i gruppa i flere år. Og det har vært **supert**. For meg har det vært veldig bra, faktisk.*

ML: Fortell om det

...

B: Jeg vet ikke helt hva jeg skal si egentlig. Jeg vil si at i begynnelsen så var det veldig vanskelig det å skulle opp og snakke om det man har gjort og sånne ting og...

... Jeg tenkte OK bare gå et par ganger og så slutte kanskje, men faktisk ble det veldig behagelig å gå i gruppa. Faktisk. Det var det.

ML: OK

*B: Og **det hjalp meg veldig mye** de årene jeg var her.*

ML: Ja vel, så flott.

B: Jeg vet ikke akkurat hva, om det var (...) på grunn av det jeg hadde gjort, men det var også ganske deprimerende år etter det jeg gjorde. Og hadde jeg ikke hatt... hadde det ikke vært for gruppa, så hadde jeg nok antagelig tatt livet av meg før eller siden

ML: Ja.

B: Eller tatt livet av andre.

ML: Ja, nettopp.

B: Ja. Nei, jeg synes gruppa er bare rett og slett topp.

ML: Ja Hvorfor har du det så fint i gruppa? Hva er det som er så bra?

*B: Vel, du **får hjelp** av psykologene som sitter her selvfølgelig, men også... Det er ikke bare de, men også de andre medlemmene i gruppa. som også hjelper deg under behandling kanskje, de spør spørsmål og de er nysgjerrige om ditt og datt på noen av de temaene vi tar opp i gruppa hver uke. Og det er mulig det er mye du sitter inne med som du ikke vil prate om, noe som det kanskje er flaut å prate om.*

ML: Ja

B: Og det er jo konfidensielt, så det er ingenting som du sier i gruppa som går videre utenom (Arild – første intervju)

Etter hvert opplever denne informanten å få en egen og annen motivasjon til å gå i gruppa – den ”hjelper ham”. Det er videre tydelig hvordan gruppa blir en viktig sosial arena, for denne informanten og for noen av de andre:

ML: Når du hadde gått her en liten stund og begynte å se, du sier at du da begynte å se at kanskje det hadde noe for seg. De dagene du visste at du skulle på gruppa da og var på vei bort, om det var hjemmefra eller på vei fra fengselet eller hvor du kom fra.. Hva slags stemning var du i da, når du skulle opp hit?

B: Vel jeg gledet meg i grunn. ...

ML: Ja

B: Jeg har ikke så veldig mange venner, og når det gjelder damebekjentskap så er det veldig lite av det. Og livet mitt er ganske tungt, både da var det det, og det er det nå og. ... Det er vel kanskje en av grunnene til at jeg havnet i det selskapet som jeg gjorde, med offeret mitt. På grunn av jeg var veldig alene kanskje.

ML: Ja

B: Og med gruppa så hadde jeg i hvert fall noe å se fram til hver uke.

ML: Ja

B: Og det var noe.. Det var akkurat som jeg... en gang i uka så traff jeg andre venner.

ML: Ja, ikke sant

B: Så jeg hadde akkurat som et mål i livet.

...

ML: Ja. Men hvorfor sluttet du i gruppa hvis du hadde en sånn veldig positiv opplevelse?

B: ... På en måte så mente jeg at gruppa hadde gitt mer enn jeg trengte.

ML: Ja, at du trengte det ikke egentlig lenger?

B: Nei, men jeg må innrømme jeg savner faktisk gruppa, jeg gjør det. Jeg vet ikke om jeg kan komme tilbake, men jeg skulle ønske jeg kunne komme tilbake igjen.

ML: Ja, nettopp

B: For å... Vet du hva? Det er mye jeg kunne tenke meg å prate om fremdeles i gruppa, kunne tenke meg å ta opp i gruppa, som ikke jeg har noen andre å prate med om.

ML: Nei, det er det

B: Ting som skjer med meg i hverdagen og sånne ting (Arild – første intervju)

Gruppa ble et sted hvor denne informanten 'traff andre venner', og de dagene han skulle i gruppa, så følte han at han hadde et 'mål i livet'. Dette er sterke beskrivelser. Også informanten under mener at gruppa har betydd mye for ham. Han ser nå farene i den utviklingen han selv har hatt som overgriper:

B: Denne gruppa har betydd veldig mye... Betyr veldig mye for meg, altså. Det at jeg kan komme hver onsdag. Og jeg skulle gjerne ha nesten kommet daglig. Det kunne gjerne ha vært lenger enn akkurat den tida.

ML: Ja

...

B: Nå ser jeg farene, nå ser jeg utviklingen. (Bjarne – første intervju)

Også denne informanten ser fram til å gå i gruppa. Intervjuutdragene nedenfor er fra ulike tidspunkt i det første intervjuet (presentert kronologisk):

*B: For meg så håper jeg at jeg kan gå i denne gruppa så lenge de vil ha meg. Og for meg betyr det veldig mye. **At jeg kan se fram til gruppa hver onsdag.** (Bjarne – første intervju)*

*B: Jeg er veldig glad at jeg har kommet i denne her gruppa, og...sånne ting og...T: Ja... og føler meg veldig **trygg** med denne gruppa og sånn. Og det er noe jeg ser fram til. (Bjarne – første intervju)*

*B: Det tar nok tid, men...Jeg ser fram til gruppa og veldig glad jeg har denne gruppa, altså. For det betyr.. det betyr veldig mye for meg. Det betyr... **det betyr alt for meg nå.**ML: Ja, det forstår...B: Skulle gjerne hatt mer sånn oppfølging. For det føler jeg at jeg har behov for. (Bjarne – første intervju)*

Informanten sier på flere ulike tidspunkter i intervjuet at gruppa betyr veldig mye for ham, at han er glad for at han kan delta, at han føler seg trygg der. I det siste intervjuutdraget sier han at gruppa 'betyr alt' for ham nå.

Flere av informantene omtaler sedelighetsgruppa som det som 'reddet' dem og holdt dem oppe i en vanskelig tid. Flere nevner også at de tror at de hadde begått nye overgrep uten den behandlingen de har fått:

B: Hadde ikke jeg hatt den her gruppa her, så hadde ikke jeg sittet her i dag, altså. Da hadde jeg vært... Enten så hadde jeg vært død, og hadde det vært liv i meg, så hadde jeg vært et eller annet... Så hadde jeg sittet inne eller så hadde jeg vært.. Jeg vet ikke hva jeg hadde gjort for noe.

ML: Nei

B: Men jeg kunne ikke ha fortsatt sånn som... .. Så det er ikke tvil om at denne gruppa har reddet meg. Det er det ingen tvil om. Og jeg kan ikke få sagt det sterkt nok at sånn en gruppe må opprettholdes, og... Og også videreføres og utvikles videre, men det må ikke bli for byråkratisk og for mye regler og for mye styr rundt det (Christian – første intervju)

En annen informant legger vekt på at det man får ut av gruppa både reduserer sjansene for tilbakefall og hever livskvaliteten til de som er med:

*B: Det er ei **tøff gruppe**, det er en **tøff kjærlighet**.*

T: Ja vel

B: Og jeg vet det at hvis ikke disse tingene kommer fram, så enten kommer du til å begå nye overgrep, eller så kommer du til å gå rundt og ha det pyton resten av livet. (David – andre intervju)

Informanten viser til at gruppa er tøff, og at man opplever både å få omsorg og å bli utfordret på det sterkeste. Dette kommer vi mer inn på siden. Også for denne informanten ble gruppa 'redningen', slik han selv legger det frem:

B: Jeg har mange ganger sagt i gruppa at jeg lurte på hvor jeg hadde stått hen hvis jeg ikke hadde gått i gruppa. Og jeg tror ikke det hadde stått særlig bra til.

ML: Nei

*B: Det ikke bare tror jeg, men det vet jeg egentlig. ... Når jeg skulle gå i gruppa så var det alltid et høydepunkt. Det var et stort høydepunkt når jeg satt inne. ... Det å få komme hit... Både før soning og etter soning, så har onsdagene har vært en sånn merkedag. For da... **Jeg følte alltid at her hører jeg hjemme. Dette er mine folk, dette er min familie, her er jeg like mye verd som hvem som helst annen. Her blir jeg ikke sett ned på. Her blir jeg ikke kritisert. Her blir jeg ikke tatt. Jo, jeg ble 'tatt', men til mitt eget beste for å si det sånn da. Og der var tryggheten. Så jeg tror nok de første par tre årene så var vel det den eneste trygge plassen jeg hadde, det var i den gruppa. Der var jeg trygg. Der kunne jeg være meg selv. Der kunne jeg si hva jeg følte. Der satt ikke terapeutene og sa det at: Sånn kan du ikke tenke! De spurte heller: hvorfor tenker du sånn? Og... De var veldig flinke med å...å få oss til å stille spørsmål selv overfor det vi sa. ... Og det var veldig bra, for det... det skapte veldig mye trygghet. Jeg måtte svare på mine egne spørsmål.***

ML: Ja

B: Jeg måtte FINNE svar. Og de var ikke alltid... Det var ikke alltid likelett å gjøre det, å begynne og gå inn i deg selv og dra fram alt den.. i all den skitten som var der. Jeg husker jeg betegnet det som en septikktank. Hvis jeg skal gå inn i den septikktanken der og rote...da kommer det til å stinke av meg... Og det var jeg veldig redd for. ... Livet mitt var en septikktank (David – andre intervju)

Den uthevede uttalelsen viser hvor sterkt denne informanten har opplevd det å delta i gruppa.

10.4 Hvorfor overgrep? Årsakssammenhenger

Når det gjelder deltakernes problemforståelse – forståelse av hva som har fått dem til å begå seksuelle overgrep, er der både likheter og ulikheter. Vi har intervjuet enkelte som er dømt for voldtekt mot voksne kvinner, men de fleste av de vi har intervjuet, er dømt for seksuelt misbruk av mindreårige. Av noen fremstilles overgrepene mot barn som å ha skjedd uten at det har ligget noe 'legning' bak. Andre oppgir å føle en klar tiltrekning mot unge personer, selv om noen av disse også sier de "tenner på voksne damer". Ingen av de vi har intervjuet forteller om draging mot det man kan kalle små barn, men mer mot eldre barn i alderen 12-13 år og oppover. En informant beskriver sin tiltrekning mot barn i denne alderen som en konsekvens av at han selv føler seg mer 'på nivå' med mindreårige.

B: Jeg føler meg på en måte nærmere de mindreårige.

T: Ja nettopp.

B: Ikke akkurat seksuelt sånn sett, men også med interesser... Har samme interesser kanskje.

ML: Ja, du føler at det er naturlig på en...

B: Ja jeg føler jeg har mer... jeg kommer til. Jeg får bedre kontakt med mindreårige, eller unge da.

T: Ja

B: Enn med mine egne... Damer på min egen alder for eksempel. ... Jeg har alltid hatt vanskelig egentlig for å komme i kontakt med damer på min egen alder.

...

ML: Men det du sier da er det at du som person på et vis altså kunne gjerne ha gjort sånne ting igjen fordi at du føler deg litt sånn nærme de yngre...

B: Ja, jeg mener ikke at jeg blir tent på dem seksuelt, det er ikke det...

ML: Nei, nei

B: Det har ikke noe med det å gjøre, for jeg tenner på voksne damer. Det hender også noen ganger jeg faktisk tenner på unge damer...

T: Ja

B: Og det kommer (...) men ikke for unge da, det gjør jeg ikke. De må helst ha fått kommet i puberteten i alle fall.

ML/T: Ja

B: For i det hele tatt å få meg til å tenne. Men som sagt jeg tenner på voksne damer også, men jeg ser meg ikke som pedofil, det gjør jeg ikke.

ML: Nei, nei

B: Det har jeg aldri sett meg på som i det hele tatt. Jeg vet ikke helt hvordan jeg skal forklare det egentlig... (Arild – første intervju)

Denne personen sier veldig mange motstridende ting både i dette intervjuutdraget og også i andre deler av intervjuet. Han sier på samme tid at han ikke tenner på unge jenter og at han tenner på dem, men at de må være over en viss alder. Hans forståelse av at han ikke er pedofil, setter han i sammenheng med at han "tenner på voksne damer også" og at han ikke liker "for unge" jenter. Dessuten mener han at han ikke bare trekkes mot yngre jenter pga seksuell tiltrekning, men fordi han "Føler seg nærmere dem", også interessemessig. Som bakgrunn for hvorfor han har begått overgrep, nevner den samme informant at han på daværende tidspunkt hadde en helt annen oppfatning av hva som 'var lov' seksuelt i forholdet mellom barn og voksne:

B: På den tiden gikk jeg med innstillingen at det er opp til jentene selv hvem de vil ligge med. Og når de vil ligge med noen. ...Men hadde jeg blitt kjent med offeret på nåværende tidspunkt, så hadde ikke jeg tatt sjansen.

ML: Nei

B: Da, derimot, så hadde jeg gjort det. Hadde jenta vært villig, så hadde jeg gjort det.

ML: Og, hva syns du da om den grensa på seksten år? Syns du at det var bare tull?

På den tida? At det bare var noe som var helt sånn vilkårlig satt liksom, som..

B: Nå vet jeg selvfølgelig at den grensa er der for at ikke vi, eller jeg, skal ligge med noen som er under 16. ... Men poenget er at jeg ville ikke gjort det. Ikke nå, men da hadde jeg gjort det, på det tidspunktet hadde jeg gjort det. Det tror jeg (Arild – første intervju)

Han sier altså at han hadde en oppfatning av at jentene selv kunne bestemme ”hvem de ville ligge med”. Vurderinger i forhold til alderen på jentene og deres evne til å ta slike beslutninger synes ikke å ha vært tilstede, ei heller vurderinger rundt hvorvidt det er ok at jenter i 12-13 års alder har sex. Intervjuutdraget nedenfor viser videre en nokså enkel forståelse av frivillighet og villighet. Informanten sier at han dypt inne i seg visste at det han gjorde var galt, men at overgrepet skjedde fordi jenta ”var så villig”:

*B: Så lenge i mitt tilfelle så var det **frivillig** vet du, og da tenkte jeg: Ja, hvorfor ikke?*

ML: Ja

*B: Jeg visste.. Men jeg visste dypt inne i meg at det var galt. Det visste jeg. Men jeg tenkte hvorfor bry seg når hun var så **villig**?*

ML: Ja, nettopp

B: Men jeg aldri tvunget, og jeg har aldri...vi holdt jo på en stund.

ML: Ja

B: Og hvis jeg absolutt ville tvinge meg på henne, og ha sex med henne, samleie, da ville jeg sikkert gjort det. Hvis jeg hadde hatt den innstillingen. Jeg ville ikke tvinge henne, for hvis jeg hadde sex skulle det være frivillig.

ML: Ja

B: Og.. Jeg kan ikke fordra folk som rett og slett må gjøre noe vondt.

ML: Nei, så for deg er det et veldig stort skille?

B: Det er det

ML: Ja

B: Jeg tror ikke jeg hadde turt å vist meg for noen hvis jeg hadde gjort det virkelig så galt som voldtekt. Spesielt av barn (Arild – første intervju)

Som vi ser, kobles makt utelukkende til fysisk tvang. Senere i intervjuet styrer vi (forskerne) igjen informanten nærmere inn på temaet hvorfor overgrep hadde skjedd. Her forklarer han hvorfor han liker unge jenter:

ML: Men du sa jo tidligere at det er ikke det at du er pedofil på en måte som er ditt problem, men hvor... Men hva er det som er ditt problem vil du si? I forhold til dette her? Hva er det som har...

*B: Vel jeg tror jo mitt problem er det at jeg liker unge jenter på... ikke på min egen alder. Og ikke sånn at jeg må ha de for små, eller for unge. Det er rett og slett de er unge, og det .. Vel jeg kan godt si... Jeg liker dem rett og slett fordi de er **naturlige**.*

ML: Ja

*B: Og forholdsvis **ukysset** og ...Nesten da. Men det er akkurat som om de er... **De har ikke den erfaringen**.*

ML: Nei

B: Ikke nødvendigvis bare seksuell erfaring, men de har heller ikke så mye livserfaring. Og det er det som på en måte tenner meg, da.

ML: Ja, at barn er naturlige og uskyldige, at det er noe, at de er vakre da på et vis, sånn at du liker dem generelt sett?

B: Ja, nettopp. Ja, det er akkurat som når jeg går på stranda for eksempel. Jeg kan se på dem, og jeg kikker av og til på dem. Det vil ikke si jeg stirrer på dem, det gjør jeg ikke.

ML: Ja

B: ...Men som sagt jeg legger jo merke til dem, jeg gjør jo det.

ML: Ja, nettopp

B: Og jeg kan jo ha dem i tankene lenge etterpå for eksempel (Arild – første intervju)

Yngre jenter er tiltrekkende fordi de er 'naturlige' og uerfarne. Informanten prøver også, slik vi ser det, å forklare at han liker å forholde seg til yngre jenter på mange plan, og ikke bare seksuelt. Dette underbygger hans tidligere uttalelse om at føler seg yngre enn han er og føler seg 'nærmere' unge jenter enn voksne kvinner. At han sier at han kan ha unge jenter han møter "i tankene lenge etterpå" får oss til å undre over mulighetene for at nye overgrep kan skje. Senere i intervjuet sier den samme informanten mer om situasjonen rundt overgrepene:

ML: Jeg tenker sånn i forhold til det overgrepet som skjedde, var det i en fase da du følte deg veldig langt nede sånn ellers, eller?

B: Ikke akkurat langt nede, men veldig ensom.

ML: Veldig ensom, ja

B: Så du kan godt si jeg søkte vel kontakt på en måte. Jeg jobbet et sted hvor jeg kunne få komme i kontakt med mindre barn. Og derfor var jeg i en situasjon hvor jeg kunne søke kontakt med mindreårige...

ML: Ja

B: Eller andre også for den saks skyld. Og dermed fikk jeg kontakt med henne og... Men jeg vet ikke, jeg kan ikke akkurat si hvem som tok initiativet, men jeg viste interesse og hun viste interesse for... eller nysgjerrighet mot den seksuelle delen. Og dermed viste jeg interesse og sånn, en ting førte til det andre. Så det skjedde.

ML: Ja. Men var du forelsket da, eller?

B: Jeg var faktisk det. Jeg visste ikke at jeg var det. Jeg var... Jeg vil ikke akkurat si direkte stormforelsket, men en slags... det var en slags forelskelse jeg følte for henne. Det tror jeg.

ML: Ja

B: Men jeg vet ikke hvordan jeg skal forklare det.

ML: Nei da, men det.

B: Ikke så lett å forklare sånne ting hvorfor man gjør det egentlig (Arild – første intervju).

Her forteller han igjen hvordan både han og offeret viste interesse for sex, og hvordan 'ting bare skjedde'. Han uttaler seg nokså uklart om hvilke eventuelle følelser han hadde om jenta, så det er vanskelig å danne seg et tydelig bilde av situasjonen.

I andregangsintervjuet (ca 6 måneder senere) snakker informanten videre om sitt forhold til det å ha kjæreste, og hvordan han 'ser på damer':

B: Jeg har ikke hatt så mange kjæresten heller, men, så det er jo i grunn ganske lenge siden sist jeg har hatt kjæreste. Jeg har ikke hatt noen siden jeg var i tenårene omtrent.

ML: Ja

B: Så... Savnet var i grunnen der hos meg også for den saks skyld, og det er det jo fremdeles.

ML: Ja

B: Men det er ikke akkurat så jeg (ler) forgriper meg igjen.

ML: Nei

...

B: Jeg var på stranda for litt siden, om sommeren i år. Så var det en mor, 12-13-14 år gamle jenter går jo rundt i bikini riktig nok, men jeg ser ikke på de på den måten lenger, jeg gjør ikke det.

ML: Nei. Men er det sånn da at du ikke ser på damer heller?

B: Jeg ser på damer, det gjør jeg riktig nok. Og det kan godt hende at ei jente kan være 14 år og se ut som, eller være 18...

ML: Ja

B: Og jeg tror kanskje hun er 20, men hun er kanskje 14.

B: Så, men, man vet aldri egentlig hvor gamle jentene er for tiden, men..

ML: Nei

B: Men jeg... Det vil si jeg prøver å ikke akkurat glane på mindreårige jenter, det gjør jeg ikke.

ML: Nei

B: Nei. Men det er klart jeg ser jo på voksne damer da, eller de som jeg tror er voksne da. Men når du ser ei dame i bikini, så kan du aldri vite egentlig vite hvor gammel hun er. (Arild – andre intervju)

Informanten sier han ikke ser på unge jenter lenger. Samtidig opplever han at det er vanskelig å vite helt hva som er alderen på de kvinnene han ser på. Han sier han kan tro de er 20 år, men egentlig ikke være eldre enn 14 år. Og voksne damer ser han på, i hvert fall de han tror er voksne.

Videre i intervjuet sier han at gruppa har hjulpet ham til å innse at det er galt med sex mellom 'litt for unge jenter' og 'litt for gamle menn'. Samtidig sier han på andre steder i intervjuet at han egentlig ikke ser noe galt i at jenter på 14-15 år har sex med gutter i begynnelsen av tjueårene:

B: Når det gjelder overgrepet jeg er dømt for... Jeg var jo litt for gammel, og hun var litt for ung. Så... jeg... jeg vil si gruppa hjalp meg og fikk meg til å innse, hvor galt det var egentlig, hvor galt det var i tankene mine og det her. (Arild – andre intervju)

Den neste informanten knytter i stor grad de overgrepene han har begått til overgrep han selv ble utsatt for da han var yngre. Han har vært gjennom behandling for sine overgrep et annet sted, og har bare i kort tid deltatt i sedelighetsgruppa i Kristiansand:

B: Det jeg har vært igjennom har resultert i at jeg har selv har blitt en overgriper. Og jeg tror for min del at det som skjedde på skolen og oppover... Hadde ikke det skjedd, så hadde kanskje ikke jeg vært noen overgriper en gang. Og det.. Så... Men jeg ble mer og mer sikker på meg for hver dag i denne andre behandlingen. Hvorfor, hvorfor, hvorfor?

ML: Hvorfor, ja.

B: Selve hvorfor.. Hvorfor har jeg gjort det jeg har gjort? Men for meg var det viktig å få alle kortene på bordet, og gå videre, altså.

ML: Ja

B: Og jeg må jo si det at hadde jeg visst dette for tjue-tredve år siden, som jeg har lært gjennom denne andre behandlingen, så hadde jeg kanskje ikke gjort det, vært en overgriper. Hadde jeg fått den hjelpen som jeg ble lovt på 70-tallet, og ikke ventet helt til nå, så... Og jeg visste ikke om denne gruppa engang. For den har jo holdt på i flere år. Og hadde jeg visst det, så hadde jeg begynt her den gangen. Og bare de få gangene som jeg har vært i gruppa, gir meg veldig mye. For når jeg kom tilbake igjen til byen, så... hadde jeg ikke gruppa. ... Jeg har aldri brydd meg om ofrene mine rett og slett. Jeg har vært oppi saken og jeg har fått en dom. Ferdig med det.

ML: Ja

B: Det er kanskje litt sånn kynisk å si det sånn, men sånn har det vært altså. (Bjarne – første intervju)

Tidligere brydde han seg ikke om ofrene sine, sier han. Han er også den informanten som sterkest hevder at han har en legning og at han alltid vil være sånn. Denne legningen er imidlertid ikke rettet mot det han forstår som 'barn':

B: Og jeg har jo fått et ord på meg som jeg fryser nedover ryggen, jeg liker det ikke. Stempelet pedofil. ...

ML: Ja

*B: Mine ofre har vært ganske gamle. Altså, det er jo bestemt at under 16 år, så er du pedofil. Det liker jeg ikke. Det gjør jeg ikke. Men det er som jeg har sagt i gruppa: **Jeg er og blir pedofil så lenge jeg lever.** Og det må jeg bare ta med meg.*

...

ML: Ja, men når du sier at det er ikke noe, altså du har på en måte bestemt deg for at det ikke skal skje, og du sier du er sikker på at det ikke skal skje, men du har ikke noen garanti. Er det fordi du føler at sånn er du, du har den dragningen, og sånn vil det alltid være? Og du må prøve å kontrollere den, eller?

B: Jeg må jo være på rett parti, men altså...

ML: Ja, ikke sant, ja. Men du føler allikevel at den dragningen alltid vil være der på et vis, selv om du kan klare å holde...

B: Den vil alltid være der. Selv om jeg har fått denne saken nå og ikke det skjer noe mer fram til jeg dør, så har du den legningen. Sånn mener jeg at... Du kan ikke gå på et møte og få en hånd på deg og bli helbredet for det, altså. ... Jeg mener at har man vært gjennom det og sånn som for min del alle de sakene jeg har vært gjennom, så... ligger det der.

ML: Så ligger det der, ja.

B: Jeg hadde som min største drøm å få familie. Å få barn. Men jeg visste etterhvert, så lenge jeg hadde vært borti det... Det kunne ikke jeg gjøre. (Bjarne – første intervju)

B: Da... må nok jeg bare innrømme og si at dragning mot guttene har fulgt meg alltid. Det vil jeg altså si.

T: Ja

ML: Sånn sett så føler du at det her er en legning, uansett om du skal kalle det for pedofili eller ei?

B: Det er en legning.

(Bjarne – andre intervju)

Denne informanten føler selv at det han forstår som en 'legning' vil være med ham for alltid, og at det for hans del ikke er mulig å behandles bort fra en slik tilbøyelighet. I andregangsintervjuet et halvt års tid senere nevner han også hvordan dragningen mot gutter alltid har fulgt ham. Senere i intervjuet forklarer han videre hvordan overgrepene han selv opplevde, formet tankegangen hans i forhold til sex mellom voksne og unge:

B: Jeg trodde jo faktisk at sex mellom voksne og unge var sånn det skulle være... At jeg skulle hjelpe dem å bli voksne, altså...

ML: Åja, sånn ja.

B: Det var noe som, det var noe som ikke ordnet seg for meg der altså.

ML: Ja, men da forstår jeg.

B: Nå vet jeg det.

ML: Ja, nettopp. Så du har på en måte tatt den samme tankegangen som du føler at din overgriper har hatt overfor deg. Altså du skulle... Du er i den samme tankebanene på en måte.

*B: Ja. Det var jo... **Det var jo sånn det var.** Det var sånn det var og det var sånn det skulle være, så... (Bjarne – første intervju)*

Denne informanten sier også at en del overgripere 'uforskyldt har kommet oppi dette her' – at det ikke er deres egen feil at de har blitt overgripere, men at det har blitt sånn fordi de tidligere har vært ofre for seksuelt misbruk.

I andregangsintervjuet snakker informanten om sin homofile legning:

B: Altså., folk har sagt at de er helbredet for homofili. Jeg... jeg må si, for all del, hvis de tror på det, ja, men jeg har ikke tro på det

T/ML: Nei.

B: Jeg tror ikke du kan bli helbredet.

T: Nei.

B: Da ville jeg ha blitt det for lenge siden.

...

B: Jeg kan ikke få meg til å tro at jeg vil noensinne bli helbredet fra det.

(Bjarne – andre intervju)

Informanten sier her at han ikke tror på muligheten til å bli helbredet fra homofilien. Han viser til at mange har gått i forbønn for ham, med bønn om at han skal bli helbredet, uten at han har opplevd helbredelse som resultat.

En annen informant, som er dømt for overgrep mot mindreårige, mener på sin side at dette ikke hadde noe med 'pedofile' tilbøyeligheter å gjøre. For ham gjaldt dette "fullt utviklede mennesker som var ett år for unge":

B: Jeg er dømt for overgrep mot mindreårige. Det vil si... Eller det var ikke noe pedofili, det var fullt utviklede mennesker som var ett år for unge (Christian – første intervju).

Senere i intervjuet sier han mer om hva han mener er hans problematikk, nemlig et usunt kvinnebilde, stort forbruk av porno og fantasier om sex i forbindelse med tvangssituasjoner:

B: Det gikk noen år fra det første overgrepet, og så begynte jeg å rote med de samme tankene igjen. Og i mellomtiden så hadde jeg i det hele tatt vært veldig sånn... Jeg var veldig pornofiksert og hadde mye sånn... altså, tenkte mye på sex og sånn... i forbindelse med tvangssituasjoner og... Et veldig usunt bilde av kvinnen. ... Så skjedde det da et nytt overgrep. Og da tok jeg kontakt med KIF igjen, og ble med i gruppa.

ML: Så du tok selv... Du har jo selv vært veldig sånn til å ta initiativ da, i forhold til...

B: Ja, jeg har det, for jeg kan jo ikke gå rundt med en sånn... Jeg var jo en levende bombe, en tikkende bombe.

ML: Nei

B: Det er det ingen tvil om (Christian – første intervju).

Denne informanten kom ganske tidlig i 'overgrepskarrieren' til en erkjennelse av at ikke alt var som det skulle, og at han trengte hjelp. Han har en klar oppfatning av at han har et problem. Dette forklarer han med å peke på det han observerer av adferd rundt seg – at han etter hvert så at kamerater og andre forholdt seg til jenter på en annen måte enn han selv gjorde:

ML: Hvordan opplever du deg selv i forhold til de andre i gruppa?

B: Jeg opplever meg som en suksess i forhold til mange av de andre.

ML: Ja

B: Med det er vel fordi at jeg vil det selv.

ML: Ja

B: At jeg kjenner at det er et problem, og det er det ikke tvil om at det er.

ML: Nei

B: Eller var.

ML: Men kan du si noe mer om det? Hvorfor hadde du en veldig sterk følelse av at her er det et problem? For det er jo veldig mange som vil gjøre den typen...

B: Fordi det er ikke vanlig for folk å gå rundt og... Det er ikke normalen i Norge å gå rundt og voldta folk. ... Er du et tenkende menneske, så tror jeg ikke du går rundt og tror at det er normalt å ha... Og ikke bare det, men også... Du hadde jo masse sånne episoder underveis som var NESTEN, og som var...

ML: Ja

*B: Og som jenter syntes var ubehagelige og... Så skjønnte du at du jo hadde et **feil bilde av sex og på andre mennesker** i det hele tatt, respekten for andre mennesker, integriteten til andre mennesker... Den var på lavmål, altså.*

ML: Ja

B: Noe av grunnen til det, jeg vet ikke om jeg egentlig burde gå inn på det, men...

ML: Jo

B: Det hadde jo med... med min mor da.

ML: Ja

*B: ...kom vi jo fram til da, at jeg mislikte henne såpass sterkt. Det tror jeg. Eller vi har **jo aldri satt noen sånn klar konklusjon**. ... Av og til så kan jeg si at jeg gikk rundt i en verden som var grønn for meg mens den egentlig var rød. Altså, jeg så, jeg så... Du så ikke det gale. Du trodde at det var sånn.*

ML: Ja

B: For det var jo sånn.

ML: I din verden så så det sånn ut.

B: Det var jo det. Det var jo sånn det var. Det var ikke noe å lure på. Det var bare om å gjøre å se at sånn er det, ja. Og så var det jo totalt feil. Og dette skjønnte man mer opp igjennom, at det var så... (Christian – første intervju)

Mye av det negative kvinnesynet hans er videre knyttet til en viss type kvinner – til 'løsaktige' kvinner, som han selv kaller det. I følge ham er ikke alle typer kvinner potensielle ofre, men mer dem som utsetter seg selv for risiko ved å fremstå som 'lette på tråden'. Etter hvert vokste det frem en vilje om å 'ikke være sånn':

B: Jeg ville ikke være sånn.

ML: Nei

B: Jeg kunne ikke være sånn.

ML: Nei

B: Det kunne ikke være normalt (Christian – første intervju)

Lenger ute i intervjuet forteller han mer om dynamikken i overgrepssituasjonene:

B: Så altså istedenfor å tenke med det store hodet, så tenker en med det lille hodet. Hvis du skjønner hva jeg mener?

ML: Ja

*B: Det blir... Det blir veldig fort sånn altså. Og det er...ikke transe, men en **transelignende tilstand**.*

ML: Helt ...

B: Du vet at nå er du i gang igjen. Fy faen!

ML: Ja

B: Ikke sant, også vet du at dette er helt på trynet. Når du har hatt utløsning, og når jeg har vært gjennom prosessen, så... så blir du, holdt på å si... Jeg bare husker jeg vurderte sånn sterilisering, altså for å... for å liksom takle meg selv.

ML: Ja, ja det var sånn...

B: Og for å få vekk den der psyken

T: Ja

B: Altså det var ikke en sånn seriøs vurdering, men jeg husker jeg tenkte tanken.

T: Ja

B: Opptil flere ganger så tenkte jeg: Herregud, hva er det...

T: Om det er et eller en kan gjøre, så...

*B: Et eller annet en kan **stoppe det med**... (Christian – første intervju)*

Den seksuelle driften beskrives som noe som ligger utenfor ham selv, noe han skulle ønske at han kunne stoppe. Seksuell opphisselse assosieres med en slags transe, noe som ytterligere forsterker hans bilde av å ikke være helt seg selv i overgrepssituasjoner. Senere i intervjuet forteller han mer om det samme:

B: Du kan si jeg var en litt spaltet person. Hvis du var kåt... På jakt og lette og kjørte rundt i byen. Og bare kikket etter jenter som haiket eller et eller annet som du kunne... Ikke det at du hev deg over ei bare klærne... voldtekt, altså. Men at du var på kanten, at du sjekket og...

ML: Ja, ikke sant. Levde i en sånn drømmeverden liksom.

B: Ja, du kanskje... prøvde deg liksom, fikk dem inn i bilen og... Helt vilt og livsfarlig i grunnen. Ikke livs... Nei, ikke noe sånn, men altså.. En skikkelig bombe altså.

ML: Ja

B: Og du ble jo ganske skremt over deg selv.

T/ML: Mm. Ja.

B: Og når du da fikk.. ikke var sånn, så så du vel at dette her var helt, helt vilt. (Christian – første intervju)

Også her ser vi hvordan informanten føler at han på en måte 'kommer til seg selv' etter en slik episode. Mye av denne personens motivasjon for å gjøre noe med problemet kommer frem i intervjuutdraget under:

B: Man vil ha en jobb. Du vil... fungere. Og en vil ikke ha en seksuell avvikende oppførsel. En vil ikke være sånn pervers faen (Christian – første intervju)

Han sier videre at han har følt seg predisponert for avvikende tanker, og at dette kanskje er noe som både er medfødt og som har kommet på grunn av ulike opplevelser i oppveksten.

Ytterligere en annen informant mener at han har en legning, og at det ikke er slik at man kan 'slutte' på egen hånd. 'Legningen' fremstilles på mange måter som en slags form for avhengighet. Vi ser også hvordan han assosierer det med en kroppsdel – en integrert del av ham selv:

B: Med en sånn legning, så klarer du ikke liksom bare å si det at: Ok. Da bestemmer jeg meg for at nå skal dette være slutt. For det... det bestemte jeg meg for hver gang.

T: Ja, nettopp.

ML: Ja

B: Og så vanviddet i det, og sa til meg selv at det her går ikke, du må kutte ut dette her, dette... Men samtidig så forsøkte jeg å fornekte de handlingene jeg begikk. ... Og tanker dukket opp, og jeg skjøv dem vekk. Og noen ganger så... så tok jeg tak med meg selv liksom: Dette her må ikke fortsette! Dette må... Dette må jeg slutte med. Liksom sånn. Men det er en legning.

ML: Ja

B: Og (ler) det er som å ta av den ene armen og si nå skal jeg bare ha en arm heretter (David – første intervju)

Under overgrepene sier han at han både skjønnte at det var galt og at han fornektet det som foregikk. Han forteller videre hvordan et stort konsum av porno har vært en stort del av oppløpet til overgrepene:

B: Det var veldig mye pornografi med i bildet. Men det var ikke noe barneporno. Men... Men pornofilmer i det hele tatt altså. Det hadde en masse av. Og jeg hadde jo alle sånn der pornokanaler. Jeg hadde full tilgang på det, og det gjorde noe med meg. Å holde på med alt det der greiene der, det...

T: Ja

B: Det ble altså... Det var jo det samme om igjen og om igjen og om igjen og om igjen.

ML: Ja

*B: Men så var det liksom det at det... Det **fanget meg** på en måte så til de grader. ... Det var umulig å komme ut av. Sånn at på fritida mi, så var det mye pornofilmer altså.*

ML: Ja

T: Følte du en viss form for avhengighet der, eller?

B: Absolutt! Det var ikke tvil om det at jeg var avhengig av å sitte og glane på den pornoen (David – første intervju)

Informanten mener selv at han forholdt seg til jenter på en 'bruk og kast' metode, at han var veldig sexfiksert, og at dette, sammen med pornoen, gradvis ødela både seksuallivet og også hele følelseslivet. Slik han ser det, fungerte han ikke 'normalt'. Under forteller han nærmere om overgrepssituasjonene:

B: Jeg husker det at jeg søkte... Jeg søkte altså... Jeg var så forvirret i alle mine følelser og sånt noe. Og jeg søkte en trygghet, som jeg ikke fant noen steder, så derfor reiste jeg fra sted til sted og var litt her og litt der, men jeg fant ikke trygghet noe sted. Og så kommer disse barna, og så bare gir de. Og den klarte ikke jeg å takle.

Jeg klarte ikke å takle det, så på en måte så behandlet jeg da disse barna som om de var voksne kvinner som ga meg trygghet. Men altså... det ble så feil. Det ble så totalt galt, men altså det tryggeste av alt det der, det var ikke de seksuelle overgrepene, det ga meg ingen trygghet, det ga meg bare kolossal angst og utrygghet. Men det var når det ene barnet satt på fanget mitt, og så på barne-tv, og hvor det ikke var noe overgrep. Barnet bare satt der og så på barne-tv. DET var toppen av trygghet for meg. Og... og altså... På en måte altså så... så sier det også noe om hvordan jeg hadde det, at jeg søkte den tryggheten hos et lite barn (David – oppfølgingsintervju)

Intervjuutdraget viser hvordan han selv forstår motivasjonen for overgrepene: Barna gav ham trygghet. Samtidig kommer det også frem at selve overgrepene, som han ikke klarte å stoppe, ga ham "kolossal angst og utrygghet".

Neste informant mener ikke at de overgrepene han har gjort, er relatert til en 'legning', men at de var 'situasjonsbetinget':

ML: Noen av de vi har pratet med sier at... og som da er dømt for overgrep mot barn, som sier at: Sånn er jeg, på et vis, altså det er liksom en del av min personlighet på et vis, eller min person å være sånn, og de lystene de har, er...

B: Nei. Nei. Ja, men det er ikke sånn hos meg.

ML: Nei?

B: Det er det ikke. Altså, det er en del av min svarte historie, ja. Det er det... Det kan jeg ikke løpe fra.

ML: Nei

B: Men, men... Det er ikke sånn. Det er situasjonsbetinget, for å si det sånn.

ML: Mm. Men følte du da... Hvordan følte du da det var å sitte i gruppe med andre personer som kanskje var helt annerledes enn deg? Som kanskje...kanskje hadde det de selv ville kalle for en legning, selv om en ikke vet om noe slikt eksisterer eller ei?

B: Jo, det tror jeg eksisterer.

ML: Ja, du tror det?

B: Ja, det er det ikke tvil om. Ja, jeg er overhodet ikke i tvil om det.

ML: Nei

B: I hvert fall ikke etter å ha vært i gruppa her (Erik – første intervju)

Til tross for at han forstår overgrepene som situasjonsbetinget, mener han ikke at hans overgrep var mindre alvorlige enn for de andre i gruppa. Han sier at dersom en først har trådd over streken, så handler det ikke om hvor langt du har gått over. En annen bruker mener at det primært er vold som er problemet hans:

ML: Er det sånn at du mener at det er primært vold som er problemet ditt?

B: Ja.

ML: Det er det som er problemet egentlig? Og så tar det en sånn... tok det en sånn seksualisert form liksom?

B: Ja, eller det her... Det her ble litt mer sånn makt. Det høres veldig rart ut, men...

ML: Ja?

B: Når du er i et sånt miljø som jeg var i og så... så er det ofte veldig grove slåsskamper og sånn. ... Så hvis du er vant til å ha ganske mye makt i sånne miljøer og sånn... Ofte får du deg en del knekker, det var det som skjedde her da, jeg fikk en del knekker. Og så...Så blir det bare sånn at... Jeg vet ikke hvordan jeg skal forklare det, det blir jo sånn at: Det jeg gjorde her, jeg er jo ikke kåt av det, for å si det sånn.

ML: Nei

B: Og jeg gjorde likevel... Det er det letteste. Letteste. Å ta...

ML: Den letteste måten å ha makt over noen på, liksom?

B: Ja. Ja.

ML: Ja. Det blir jo en form for vold det og, ikke sant?

B: Ja, det blir det, makt og vold, det blir... Det som gjør at en... Men jeg hadde jo aldri gjort dette her hvis jeg aldri hadde hatt voldsepisoder før, for hver gang du har en voldsepisode, så blir det jo bare verre og verre og verre og verre og verre... Ikke sant, og så...

T: Det skalerer.

B: Alt strekker seg.

T: Ja. Ja.

B: Så kunne si det sånn: jeg kunne like godt kanskje sisset for drap. ... Voldsepisoder og sånt har aldri brydd meg noe særlig...

ML: Nei

B: Sånn... fått noe sånn anger eller sånn...

ML: Ja, dårlig samvittighet?

B: Dårlig samvittighet og sånn. Har aldri brydd meg, men akkurat med det her så fikk jeg faktisk... dårlig samvittighet, altså (Fred – første intervju)

Vedkommende var inne i et veldig hardt miljø og hadde fått bank en del ganger. Han følte seg langt nede, og sier selv at det å voldta ble en måte å 'ta igjen' på, og at det handlet om å komme seg litt ovenpå selv. Under snakker han om hvordan han var i tiden da overgrepet skjedde:

B: Jeg var jo så ustabil og... .. Jeg var jo en bombe. ... En tikkende bombe, rett og slett. En kynisk bombe. (Fred – første intervju)

Han mener selv at han ikke har noen problemer med å forholde seg til jenter, og at han egentlig har hatet folk som begår overgrep. Han beskriver imidlertid sitt tidligere jeg som veldig kald og uten følelser. Han sier selv at han var blitt veldig flink til å "skyve unna følelsene".

Den siste informantene mener selv at han har en legning. Denne har han klart å 'holde tilbake' så lenge han har hatt kjæreste, men han er redd for at kan komme til å begå nye overgrep dersom han ikke er sammen med noen. Denne informantene har nettopp kommet i kontakt med gruppa, og er sånn sett den eneste vi har snakket med som overhodet ikke har hatt noen behandling.

B: Det at det er jo en ting å... bli tiltrukket av mindreårige, men når en begynner da å gjøre noe...

ML: Å gjøre noe med det, ja. Eller... eller... Så jeg har jo ikke GJORT noe direkte, men tiltrekningen er jo der...

T: Ja

B: Og... skulle ting gå galt... Hvis jeg mister kjæresten min, så...

ML: Ja

B: Så ville jeg vært redd for at en kunne falle tilbake (Gunnar – første intervju)

Denne informantene sier at han lenge har visst at 'noe var galt', at han har prøvd å ta det opp med lege, men ikke har klart det. Han sier samtidig at dette ikke er noe en snakker med kamerater om. Det kommer frem at han, samtidig som han 'alltid' har visst at det var 'galt' og 'unormalt' og hatt dårlig samvittighet, også har tenkt at det kanskje ikke var så farlig så lenge det ikke utartet seg. Han forklarer 'legningen' sin som et utslag av å ha ønsket seg kjæreste hele oppveksten, men ikke fått det før nå.

B: Nei, jeg har jo alltid sett på dette... Eller, jeg har jo lenge sett at det er galt med den legningen jeg har.

ML: Ja

B: Det er ikke normalt

ML: Nei

B: Og...når jeg har holdt på med disse tingene, så... så skulle jeg ønske at det var noen som kunne stoppet meg.

T/ML: Ja

B: Men jeg kunne ikke gå til en kamerat eller... å fortelle det.

ML: Nei

B: For det er jo det... det verste som skjer... Men det er jo... Jeg har jo alltid sett at det har vært noe galt. Med meg og de... de lystene jeg har hatt.

ML: Ja

B: Og... Ja, i hvert fall i en... ganske mange år.

ML: Men kan du ikke tenke at så lenge liksom det ikke skjer noe mer og, men altså...

B: Jo, det er klart.

ML: Ikke at jeg mener det, men det er jo på en måte en...

B: Det er klart. Det er klart jeg har jo tenkt litt sånn.

ML: Ja

B: Men så går jeg rundt med veldig dårlig samvittighet også. Og jeg skulle selvfølgelig ønske at jeg heller kunne fått hjelp og at ikke jeg hadde gjort noe mot dem i det hele tatt (Gunnar – første intervju)

Samtidig som han selv mener at han har en avvikende 'legning', så forteller informanten hvordan han også har en 'normal legning', dvs at han også er tiltrukket av voksne kvinner. Han ser ikke for seg at deltakelse i gruppa kan 'fjerne' hans tiltrekning mot mindreårige, men at han kan lære seg å holde det i sjakk. Han er bekymret for at han kunne ha 'utviklet seg i gal retning' dersom han ikke hadde fått tilbud om behandling, og mener at måten å holde dette under kontroll på, er å ha et konstant fokus på det og ikke 'glemme' de problemene du egentlig har.

10.5 Hva skjer i gruppeterapien?

I denne bolken prøver vi å fremstille noe av det som rent faktisk skjer i gruppa – brukerne i mellom og mellom brukerne og terapeutene. En informant forteller hvordan han ikke så det gale i det han hadde gjort, men at gruppa fikk han til å innse at det var galt. Han er den voksne parten i et overgrep, og han har ansvar for hva som skjer med barn rundt ham:

ML: Hva er det i gruppa som har fått deg til å tenke at jeg skal ikke gjøre overgrep igjen, hvis det er det du tenker?

B: Vel, rett og slett: Det jeg gjorde, jeg skjemmes ikke over det, jeg er ikke flau eller noe sånt, jeg bryr meg ikke om alle vet om det, det gjør jeg ikke, men si hvis jeg hadde voldtatt kona di, så hadde jeg skammet meg og følt meg elendig. ... Det tok en stund før jeg innså at det jeg hadde gjort var galt. Til og med i gruppa. ... Gruppa har hjulpet meg gjennom

de årene jeg var der, med å innse at det var faktisk... **Jeg var jo tross alt den voksne parten.** Og derfor har jeg... Si, hvis et barn er i sammen med meg i et rom alene, så er det jeg som har ansvar for hva som skjer med det barnet. Altså uansett hva det er... Og siden jeg er tross alt voksen da, og derfor, når jeg var alene med barnet, så er det... Selv om barnet var villig eller nysgjerrig kanskje så skulle jeg si stopp hvis det gikk over streken
T/ML: Ja

B: Nettopp. Og det gjorde jeg ikke.

T/: Nei Og hvordan... Jeg tenker sånn for du sier gruppa har hjulpet deg til liksom å vurdere skiftet der...

...

B: Hvis jeg nekter... I begynnelsen ville jeg ikke prate om det i det hele tatt, jeg nektet å innse at det var bare min feil, og at det var jeg som hadde skyld i det. **Altså, de andre medlemmene i gruppa, de som også har vært dømt for slike ting, også pluss psykologene da, de på en måte spør om ting og graver inni det og får meg til å tenke.**

ML/T: Ja

B: Det er sånn at **de hjelper meg til å innse kanskje.**

T: Ja

B: Jeg vet ikke helt hvordan man skal forklare det på en annen måte (Arild - første intervju)

De andre i gruppa ”graver og spør” og får ham til å tenke på det han har gjort. Senere i intervjuet forteller han også litt mer om den opprinnelige motivasjonen for å delta i gruppa og hvordan dette utviklet seg etter hvert:

ML: Du sa tidligere at du håpet at deltakelse i gruppa ville hjelpe på straffeutmålingen. Så kanskje det var det som gjorde at du på en måte ble med sånn i første omgang.

B: Ja nettopp.

ML: Men så ble det litt annen motivasjon etter hvert...

B: Det ble faktisk det. Gruppa begynte å vokse for meg, hvis du skjønner hva jeg mener.

ML: Ja, men kan du huske... Det er jo en stund siden, men kan du huske hvor lang tid det tok? For i begynnelsen så tenkte du at nå blir jeg med i dette her og kanskje det går litt lettere med dommen.. Altså hvor lang tid tok det før du begynte å tenke at: Nei, jeg vil faktisk være med her uansett?

B: ...Ja, jeg tror, det gikk ikke veldig lang tid. Det gikk bare noen måneders tid.

ML: Ja. Noen måneder

B: Ja, **jeg ble fornøyd med gruppa, det gjorde jeg.**

ML: Hva tenkte du umiddelbart? Altså hvorfor var du så fornøyd?

B: **På grunn av den tilbakemeldingen jeg fikk. En av medlemmene her i gruppa var veldig innpå med spørsmål og sånn. Og jeg kan godt si jeg likte ikke han, for han var veldig...**

ML: Han ville vite detaljer?

B: Ja, nettopp, og ikke bare detaljer, men han ville gå inn på... Det var ting jeg ikke ville si, og han så antageligvis at jeg ikke ville si det og...

ML: Ja

B: Og ting som jeg ikke ville innse, og han så sikkert det også. Så han gikk rett på, han var stor i kjeften. Ikke akkurat dum altså, men stor i kjeften.

ML: Veldig pågående?

B: Ja, nettopp. Pågående. Derfor likte jeg ham ikke, og derfor tenkte jeg: Nei, jeg kommer ikke tilbake neste gang. Og noen andre ganger han var sånn også så: Nei, ikke tale om at jeg vil tilbake neste gang heller (ler)! Så det ble noen ganger sånn, men det var rett og slett sånne ting som hjalp meg med å godta gruppa.

ML: Ja

B: Og ikke bare han, men han var den verste. ... Han var jo som verste, men han... Jeg tror nok at det er takket være han og så psykologene da... så rett og slett ble jeg vant med gruppa og den begynte å hjelpe meg.

ML/T: Ja

B: Jeg som sagt gikk med innstillingen om at jeg gjorde ingenting galt. Og jeg har alltid hatt den innstillinga, og det tok faktisk et år eller noe sånt i gruppa før jeg begynte å innse at det var en gal innstilling jeg hadde (Arild – første intervju)

Det virker som et ganske vanlig forløp at nybegynnerne i gruppa er nokså skeptiske i starten, fordi de mer erfarne deltakerne presser dem til å være åpne og se det gale i det de har gjort. Akkurat for informantene over gikk det allikevel ganske lang tid (ett år, sier han selv) før han innså at det han hadde gjort var galt. I intervjuutdraget under går vedkommende enda mer inn på selve dynamikken i gruppa:

ML: Jeg tenker litt på selve gruppa. Du snakket jo om at i begynnelsen når du begynte, så var det spesielt en av de andre deltagerne da som var veldig sånn slitsom og sånn. Men sånn etterhvert altså... Hvem er det egentlig som er viktigst i den gruppa? Er det terapeutene som er viktigst, psykologene, eller er det de andre?

B: Det er vel litt av hvert egentlig, for... de andre deltakerne i gruppa lever seg inn i det på en måte. Det er viktig.

ML: Ja

B: Det er det. Det er veldig viktig. Og terapeutene må jo også være med.

ML: Ja ... Er det mest diskusjon mellom dere som deltagere?

B: På en måte. Noen ganger er det det. Vi snakker om alt mellom himmel og jord omtrent som har med temaene å gjøre... Når gruppa begynner, så er det sånn at vi tar en runde først om hvordan uka har vært, sant? Og hvordan det har vært med vårt liv og jobben og om vi har hatt ... eller sånne ting. Og etter hvert så tar vi opp et eller annet tema. Det kan være et tema som er tatt opp tidligere for eksempel og sånt, og vi prater om det. Og vi har hatt om ting som vi har tenkt på mye, og bekymrer oss for kanskje og sånne ting.

ML: Hva kan det være?

B: Det kan være alt mulig rart og det kan være for eksempel at for eksempel jeg har hatt besøk av ei jente ... og man har på en måte hatt fristelser, for eksempel. Og jeg har ikke hatt fristelser, men hvis fristelsen hadde vært der...

ML: Ja

B: Sånne ting for eksempel

T: Ja, nettopp. kan det være sånt som.. Kan dere opp ting hvordan det er i forhold til familie og om soningsforhold...Altså, er det på en måte absolutt alt som kan...

B: Det kan vi gjøre. **Alt kan tas opp. Alt som vi tenker på og som går gjennom hjernene våre.**

ML: Ja. Men er det sånn at det alltid er dere som bare begynner å snakke og så går det helt av seg selv, eller kommer av og til psykologene og sier at i dag skal vi diskutere familien... eller...

B: Nei, **de spør faktisk hva vi kunne tenke oss å prate om.** Det vil si når vi går rundt i gruppa og spør hvordan uka vår har vært, så hender det at en av oss kanskje har noe man vil gjerne prate mer om. Og da kommer vi tilbake til det etter gruppa, eller runden har vært ferdig.

T: Å ja, sånn ja

ML: Så det er veldig styrt av hva dere på en måte ønsker å snakke om?

B: Det er helst det vi vil prate om, altså det er sånn at vi skal bli behandlet. Så derfor er det i grunn vi som skal komme opp med det vi har lyst til å prate om. Og si når vi... Som sagt: **Jeg savner gruppa mye, på grunn av at det er mye som jeg tenker på i min hverdag som jeg godt kunne tenkt meg å ha noen å prate med om. Og det har jeg ikke akkurat nå på grunn av jeg ikke har gruppa lenger.**

ML: Nei

B: Og derfor har jeg tenkt på det.. Altså, når man har gruppa hver uke så har man også noe man har opplevd i løpet av uka som er kanskje negativt eller positivt.

ML: Ja

B: Har hatt en god uke eller en dårlig uke, og det er **viktig å prate om dette.... Man prøver på en måte å prate med gruppa om forskjellige ting, og spørre hva man skal gjøre i en sånn og sånn situasjon** og hva... Om man skal ta kontakt, eller ha kontakt med et familiemedlem, for eksempel. ... Man prøver å prate om som sagt det som har skjedd, ikke sant. Og så prater man også om, og **tenker for eksempel femten år tilbake i tid**, og hvordan livet var da og... Om man hadde de følelsene da, mot mindreårige for eksempel og sånne ting. Og som sagt, **sex er jo stort sett det temaet vi har i gruppa.**

ML: Ok

B: Det man tenker stort sett da, for det meste. Men det trenger ikke akkurat alltid være med det vi har gjort galt.

ML: Nei, men mer sånn generelt. Jeg forstår hva du mener, å prøve på en måte å forstå seg selv, og forstå liksom hele, at det går på historie og...

B: Nettopp, om man har de hatt for eksempel de tendensene før for eksempel, og om man fremdeles har de nå. Og om man tenner på voksne damer og sånn, akkurat som om vi tenner på mindreårige for eksempel.

ML: Nettopp. Ja, men det forstår jeg. Så sånn sett så er det meste relatert til...

B: Ja det meste er relatert, ja

T: Jeg tenker på... Altså det kalles jo gruppeterapi.

B: Ja

T: Altså hvis du sånn helt åpent: Hva er terapien i det, altså hva er terapi? Når man kommer ut av den gruppa og sånn...

B: Jeg sov ikke i natt

ML: Ja, var det på grunn av dette?

B: Ja. Jeg fikk ikke sove.....

(Litt diskusjon om det)

B: Hva var spørsmålet?

T: Vi prøver å danne oss et bilde av gruppa ikke sant, og hva som skjer. Det er jo gruppeterapien som på en måte er... I alle fall utad så er jo det på en måte rammen rundt, at det skal foregå terapi, at folk skal få noe som de ikke ville fått hvis de ikke var der... Hva føler du er terapien i det?

*B: Men jeg er ikke sikker på hva terapien egentlig er, men jeg tror ikke terapi, du går jo i gruppeterapi om det er for sedelighets- eller andre ting, så tror jeg aldri at den terapien vil derimot, eller kan du si, **jeg vet ikke om det kan få deg til å slutte å gjøre det, eller at det får deg frisk, men det kan hjelpe deg derimot og få deg til å føle deg bedre.***

(Diskusjon på siden av temaet).

ML: Når du får terapi så blir du på en måte mer...

*B: **Jeg føler meg bedre, mer.. Bedre med meg selv, jeg føler meg glad på en måte og mer frisk og mer normal, hvis du skjønner hva jeg mener.***

T: Så det kan på en måte gi en sånn generell heving av stemninga, stemningsleie?

B: Ja, nettopp. For hvis man er veldig deprimert og veldig langt nede, hvis man prater med noen om det, så kan det hjelpe.

ML: Ja, men hvorfor hjelper det? Hvorfor er det så viktig å snakke om?

B: Jo, hvis ikke du har noen å prate med i det hele tatt, så stenger du det inne i deg. Og da blir du bare låst av det, og da tenker du på hvor elendig livet er og hvor mye du vil ut av dette her, og det er ikke noen annen utvei enn å bare ta livet sitt, og... (Arild - første intervju)

Han synes de andre deltakerne i gruppa er viktige fordi de kan leve seg inn i det han har opplevd, og det kommer frem at mye diskusjon er knyttet både til egen historie og hva som ligger bak overgrepene, og til utfordringer brukerne møter og beslutninger som skal tas i det daglige livet. Gruppa innledes med en runde hvor alle forteller om hva som skjedd med dem den siste uka, og så dreier resten av tiden seg rundt et spesielt tema. Informanten kommenterer igjen hvordan deltakelse i gruppa hevet hans egen livskvalitet – at han følte seg mer normal og gladere – og hvordan han i dag ikke har noen å diskutere sine utfordringer og tanker med. Dette har også med manglende sosialt nettverk å gjøre.

Neste informant har vært gjennom behandling for sine overgrep et annet sted, og sier at han nå har forstått hvor viktig det er å få 'fagkyndig hjelp'. Også for denne personen

kommer det frem at det som skjer i slike grupper, er at en blir konfrontert av de andre og begynner å tenke:

ML: Hva i dette opplegget var det som skulle fått deg da til å tenke at: Nei, overgrep gjør jeg ikke igjen. Det kan jeg ikke gjøre.

B: Det å sitte i gruppe. Og prate om det. Og få tilbakemelding fra de andre. Pluss legfolket, holdt jeg på å si.

ML: Ja

B: Ja, men hør her, det var ikke riktig, kunne de si. Og da tenkte jeg. Jeg tenkte.

ML: Ja

*B: Noe aldri jeg har gjort før. ... **Jeg tenkte aldri hvorfor jeg gjorde det.** (Bjarne – første intervju)*

B: Barn og unge de er så lette å lede. De er så lette å lede. Og, men jeg har tatt mer og mer avstand fra... for å ikke å ha noe kontakt og sånn. Jeg har fått masse tilbud om å være med på sosiale ting.

T: Ja. Ja

B: Men da mener de i gruppa: ja, men hvorfor blir du ikke med...

ML: Ja

B: Så sier jeg: Ja, jeg må tenke på dem, jeg må tenke på framtida de har.

ML: Ja

B: Jeg kan... jeg kan reise med alle mennesker på turer...

ML: Ja

B: Men de har tross alt en familie.

ML: Ja

B: Og så plutselig så skulle det komme fram at jeg hadde vært med på den turen

ML: Ja

B: Ja, men hør her, han er dømt for det og det...

ML: Ja

B: Så begynner de å bli usikre på sine barn.

T: Ja

B: Har han gjort noe med våre sønner?

T/ML: Ja

B: Altså, jeg kan ikke utsette dem for det...

ML: Nei

B: For dette her. Sånn tenkte ikke jeg før...

ML: Nei

B: ...jeg fikk den siste dommen, og før jeg har vært i gjennom dette her opplegget.

...

B: Men det tenkte jeg ikke på før

ML: Nei

B: Sånn tenker jeg nå. Jeg er mer redd, jeg er mer på vakt nå.

(Bjarne – andre intervju)

Informanten forteller her om hvordan han opplever å ha endret seg i hvordan han vurderer og handler i situasjoner som tidligere kunne ført frem til overgrep. Og hvordan han etter siste dommen og gruppeterapien sier at barn er så lette å lede, og hvordan han selv må barrikadere seg mot situasjoner som kan innebære risiko for nye overgrep, eller i bekymringer og mistanker om mulige nye overgrep. Han forteller videre:

B: Mange ganger går jeg ut på nettene.

ML: Ja

B: Så, det er jo veldig dumt av meg, for plutselig så kan jeg gjerne treffe en person.

ML: Ja

B: Og du, altså, i løpet av natta, og det kommer en som er beruset, for å si det sånn. Mellom fjorten og atten år i dag, så kan de nesten se like gamle ut, altså skjønner du? Og, jeg vet at plutselig så kan jeg stoppe og si hei og hå, og gjerne prate og... Og vedkommende liksom, ja, prater og sånn og sånn og... Det er klart at... situasjonen kan bli veldig spent for meg

ML: Ja, ja

B: Å...skal jeg invitere han hjem, ikke sant?

ML: Ja

B: Så det og er noe som.. Som, som jeg heller aldri har tenkt på før...

ML: Nei

B: Og, og når jeg tenker litt på det, så er det litt skremmende.

ML: Ja, det er det jeg tenker, at den du er redd for er jo egentlig deg selv liksom

B: Ja.

ML: Og en blir jo litt...

B: Dette er...det...så jeg har jo veldig mye oppgjør med meg selv akkurat for å prøve å komme over det der.

T: Ja. Ja.

B: Og da er det som regel en i gruppa sier at, gå nå GJENNOM den døra!

ML: Ja, så de mener at ikke du skal være så forsiktig?

B: Ja.

ML: Ja, nettopp

B: Ja. De mener at jeg er ALTFOR redd.

ML: Ja

T: At du legger for store bånd på deg selv?

B: Ja, men det, det er fordi at jeg ser hva jeg har gjort opp i gjennom for å oppnå det jeg ville. Hvor lett det kan være. Og det at jeg har gått gjennom og har masse av disse sakene mine og ting som er skjedd oppigjennom, som ikke jeg hadde før jeg begynte og rote opp i alt dette her. Og måtte gjennom det. Så tenker jeg tilbake på det også. Og, jeg må jo bare si at det er flere ganger jeg tenker, jeg får vondt altså, å, å tenke tilbake på det jeg har gjort... Helt forsvarsløse og ikke kunne... Det er...

ML: Ja, det er klart det.

B: Så det har kostet og det koster...

(Bjarne – andre intervju)

Informanten forteller her om hvordan han kan oppleve lyst til å invitere unge menn hjem. Og om at han forsøker å unngå situasjoner som kan føre ham opp i vanskeligheter. At måten han har gjort ting på tidligere, har hjulpet ham til å oppnå det han har villet. I intervjuene gir denne informanten flere ganger uttrykk for at han strever med det å legge bånd på seg selv. At han på mange måter er fanget i kampen mellom å unngå situasjoner som kan utløse nye overgrep og den konstante frykten for at han ikke har noen garantier for hva som vil skje i situasjoner som kan oppstå.

ML: Går det an å forandre en legning i terapi, og er det det de er ute etter, eller er de ute etter å gi dere noen praktiske kjøreregler: Sånn og sånn gjør dere ikke, dette...og sånn og sånn?

B: Jeg tror vel at de har jo et ønske at vi skal komme inn på et annet spor.

ML: Ja.

B: Men, men jeg må si for min del...

ML: Ja.

B: ... så... så blir jeg på mitt spor.

ML: Ja.

B: Jeg tror jeg kan gå i..i terapi til jeg er hundre. Men jeg... jeg vil..ha mine pedofile legninger. ...For min del er det for seint... føler jeg.

T: Ja.

B: Så derfor så. så føler jeg at denne gruppa er litt av styringen mi.

ML: Ja

B: Fordi at jeg vet at hvis jeg sliter med et eller annet, så kan jeg ta det opp i gruppa... Og det ser jeg som veldig viktig.

B: For nå kjenner jeg dem, og føler meg veldig trygg i gruppa, og jeg... jeg er ikke redd for å si i gruppa: I går hadde jeg så lyst til å gå i svømmehallen for å bare sitte og se på guttene. Altså hvis jeg hadde hatt det, følt de følelsene. Så... så kunne jeg tatt det opp i gruppa. Jeg ville jo aldri gå i svømmehallen, men, jeg hadde ikke jeg vært redd for å ta opp det i gruppa.

T: Nei.

B: Og derfor er gruppa en... en sikkerhet for meg. Og jeg er veldig glad for at...jeg får komme i denne gruppa. Men at de har et ønske at det på sikt, ved å gå i terapi, at kanskje du skifter meninger og holdninger og sånn, det er vel ønsket, men nå kan jeg kun snakke ut fra meg.

(Bjarne – andre intervju)

Informanten opplever at han alltid vil ha en pedofil legning og en draging mot gutter. For ham er gruppa en måte å kontrollere disse sidene ved ham selv. Gruppa blir et sted han kan ta frem følelser og situasjoner, og snakke om det i trygge omgivelser. Han tror

ikke på at han vil endre legning, men tror at terapeutene kanskje har et ønske om at deltakerne på sikt kan skifte meninger og holdninger.

Den neste informant forteller hvordan en sentrale del av det han har fått ut av gruppa er en økt respekt for, og evne til innlevelse i, andres følelser. Han sier at han tidligere ikke tenkte på hva andre mennesker syntes om hva han gjorde:

ML: Og det der med å kanskje leve seg litt inn i andres situasjon og ta andres perspektiv. Var det noe som det ble jobbet aktivt med i gruppa?

Ja.

ML: Var det det som var det viktigste for deg liksom, å lære å ta andres perspektiv i forhold til det, eller var det andre...

B: Altså jeg hadde jo veldig...Jeg hadde veldig liten respekt for andre mennesker generelt. Så det var ikke noe sånn spesielt for det...

ML: Akkurat

B: Og på visse områder så har jeg ikke så mye ennå. Men når det gjelder...Jeg har jo fått et... Jeg har fått et helt annet perspektiv på det enn det jeg hadde.

ML: Ja, hvordan da?

B: Nei, bare det å såre andre mennesker, eller å gå inn på andres... Og...å kunne sette seg inn i hvordan andre mennesker i det hele tatt tenker og føler at: Syns du kanskje dette er ubehagelig? Bare det at andre mennesker har tanker som er negative om det du gjør, bare det at andre mennesker i det hele tatt har en opplevelse av det du gjør mot dem. For det tenker du ikke på. Ikke sant? Du gir fullstendig blaffen. Du bryr deg katta om hva andre mennesker... Hvordan andre mennesker reagerer på det du gjør.

ML: Mm. Betyr det at du og var veldig... At du var en pøbel sånn generelt, liksom?

B: Ja

ML: Ja

B: Bølle (Christian – første intervju)

Da han begynte i gruppa, erfarte han at det ikke bare var han som hadde 'usunne' tanker og behandlet folk rundt seg dårlig. Selv om alle brukerne har ulik bakgrunn og til dels problematikk, er det tydelig at de også har noe til felles – noe er 'likt'. Det å kunne høre på andres overgrep og føle avsky for dem, har for denne informanten gitt ham perspektiver på seg selv og sin egen adferd:

*B: Så kom jeg i gruppa her, og... Men det var jo... fæle folk.. Da tenkte jeg: Ok, det er ikke bare jeg som har... som er sånn. **Det var jo veldig likt.***

ML: Ja, ikke sant

*B: **Det er jo utrolig likt.***

ML: Ok

*B: Noen av de tankene og... ...**Og en veldig bra måte å løse det på, det er med sanne grupper. For da får du referanser, du ser på han der perverse der, altså. For et svin! Og så er det jo omtrent... Eller du har nesten samme tanker selv.***

ML: Ja

B: Ikke sant?

ML: Ja

B: Og så klarer du å tenke... Og så klarer andre kanskje å se ting, sette ord på ting... for det at de har vært på samme sted. ... Det var veldig mye selvjustis, holdt jeg på å si: Nei, nå bløffer du, dette stemmer ikke, sånn er det ikke! ... Det var mange ganger at folk ikke åpnet seg nok.

ML: Ja

B: Ikke var ærlige. Og det merket man veldig fort i gruppa....Der er det 'pang'. Dette... Nå prater du piss! ... Og vi blir konfrontert av likemenn. Det nytter ikke å bløffe.

T: Nei

ML: Nei

B: Og terapeutene satt og surfet og styrte det, ikke sant?

ML: Det styrte seg selv...

T. Ja

B: Ja, det styrte seg selv, så lenge vi gikk i riktig retning, da... så var det greit.

ML: Ja

B: Det var fantastisk. ... Utrolige folk, de terapeutene (Christian – første intervju)

Informanten forteller videre hvordan gruppemedlemmene 'tar' hverandre dersom de oppfatter at noen ikke er ærlige eller prøver å minimalisere eller bagatellisere det de har gjort. At deltakerne i gruppa konfronterer hverandre dersom forklaringer og fortellinger ikke anses troverdige. Terapeutene fremstilles som noen som med erfaren hånd styrer samtalene inn på visse spor og sørger for at refleksjonene drives videre. De virker å ha en tilbaketrukket posisjon, mens brukerne er aktive deltakerne.

Neste informant forteller om gruppa som ukas høydepunkt, men hvordan den første tiden i gruppa opplevdes som vanskelig fordi han veldig tidlig ble stilt til veggs i forhold til det han hadde gjort:

*B: Det var liksom **høydepunktet i uka** det å få komme ned på gruppa. Både det at jeg fikk gå gjennom byen...*

ML: Ja

B: ... og skulle være her og treffe de andre og sånne ting, og... Og sånt noe. Så da var det mye lettere å komme tilbake igjen også i fengselet, for du satt tross alt inne.

ML: Ja. Og hva tenkte... Hva følte du da når du gikk fra fengselet og skulle ned her? Hva slags følelser hadde du da?

*B: Da hadde en sånn frihetsfølelse. Ja, spesielt når du kunne... fikk lov å gå alene. ... Så det å gå hit ned, **det var stort**.*

ML: Ja. Men gledet du deg da? Eller kunne du liksom grue deg og tenke at: Åh, nå må jeg liksom snakke om disse greiene her igjen.

B: Nei. Jeg har alltid gledet meg til å gå på gruppa. Unntatt helt til å begynne med. Fordi at da var det en av de andre gruppemedlemmene som kjørte meg ganske hardt på en del

ting. ... Han begynte å konfrontere meg med ting jeg ikke klarte å snakke om. Og det provoserte meg veldig. Og gjorde det veldig vanskelig. Og da husker jeg det at jeg sa til en av de andre i gruppa at du kan bare si fra at **neste gang kommer ikke jeg. Jeg er ferdig. Jeg kommer ikke hit noe mer.** Og det pågikk ei stund.

ML: Ja, at du tenkte at ikke du skulle komme tilbake?

B: Ja. ... Ja. Fordi at jeg likte ikke den måten han oppførte seg på.

ML: Nei

B: Jeg ble jo ti ganger verre selv etterhvert som jeg ble varm i trøya der, enn det han hadde vært.

...

ML: Men hvordan... hvordan tenker du i forhold til terapeutenes rolle der og da, liksom? Skulle de ha gjort noe? Skulle de ha dempet denne typen, eller?

B: Der og da mente jeg at de burde ha gjort det.

ML: Ja

B: Men i ettertid mener jeg det at de gjorde det **helt riktig.**

ML: Ok

B: Fordi at.. jeg... jeg på en måte... **Jeg mente selv at jeg var helt åpen. Men jeg var jo ikke det.** For jeg snakket jo ikke om noen av de tingene som virkelig var problemene.

ML: Nei

B: De ville jeg... De kom jeg ikke fram med. ... **Så det var noe av det jeg lærte i gruppa. Noe om dette her med å være ekte åpen.**

...

ML: Men hvorfor kom du stadig tilbake til gruppa?

B: Altså, jeg hadde ikke noe valg.

ML: Nei

B: **Jeg visste hele tida at jeg måtte ha hjelp. Jeg visste hele tiden at hvis jeg ikke får hjelp, så... så kommer dette til å skje igjen. Eller så tar jeg livet av meg.**

T: Ja

B: Fordi at selv om en... Jeg tok jo aldri livet av meg.

ML: Nei.

B: Fordi at hele tiden så var det et... et eller annet slags håp langt inni meg om at... ting skulle fikse seg. ... Men... Jeg hadde ikke noe valg. Jeg måtte gå i den gruppa, eller så kom det til å gå fullstendig galt. Ikke noen annen mulighet, liksom. Så enten jeg ville det eller ei, så måtte jeg dit.

ML: Ja. Men det som du sier, at det går på noe med din egen velferd, at du skal føle at... Og så er det liksom det med tilbakefall, liksom... Altså, tenkte du begge de to tankene? Dette her har både med meg og min velferd å gjøre, og det har og noe med at jeg skal prøve å ikke gjøre dette her igjen? Eller.. eller...

B: **Det å PRØVE å ikke gjøre det igjen, det holder ikke.**

ML: Nei

B: **Jeg MÅTTE ikke gjøre det igjen.**

ML: Nei, du skulle ikke det.

*B: Nei. Og... **Og det var også grunnen til at jeg måtte ha hjelp, fordi at jeg ALDRI mer skulle gjøre det igjen** (David – første intervju)*

Selv om han syntes det var vanskelig å begynne i gruppa, føler han ikke at han hadde noe valg. Han måtte komme i gruppa hver uka fordi han følte at hele livet hang på at han klarte å ikke gjøre nye overgrep og bygge opp en følelse av egenverd. Der og da følte han at terapeutene burde ha stoppet den andre informantens 'angrep', men i ettertid sier han at de gjorde det 'helt riktig'. Et annet sted i intervjuet sier samme informant at "mange ting i gruppa blir en sak mellom gutta", at terapeutene i liten grad blander seg inn i konfrontasjoner og lar dem ordne opp selv. Denne dynamikken gjorde at han tidlig ble tvunget til å være det han kaller 'ekte åpen'. Det kommer frem at han litt senere i behandlingsløpet ble enda mer pågående mot andre enn det hans 'plageånd' var mot ham. Videre i intervjuet kommer det frem at det å oppleve at en er verd noe på tross av det en har gjort – at en har et menneskeverd – blir en veldig sentral forutsetning for å ikke begå nye overgrep.

B: Jeg ventet aldri... Jeg forventet meg aldri at samfunnet skulle tilgi. Det var ikke tilgivelse jeg var ute etter. Det var først og fremst det å ha et menneskeverd, spesielt for meg selv, at jeg selv skulle ha....

ML: Ja

B: ...oppleve at jeg var verd noe (David – første intervju)

I et oppfølgingsintervju kommer det ytterligere beskrivelser av hvordan det opplevdes å begynne i en gruppe med 'pedofile':

*B: Den første gangen jeg var i gruppa, så følte jeg det at dette her var ikke noe særlig og sånne ting. Det var for... ja. **Der satt det en masse pedofile overgripere og greier og jeg følte meg ikke hjemme der.***

T: Nei

B: Det gikk noen ganger før jeg skjønnte at jeg var en... at jeg var en overgriper jeg altså.

T: Men... allikevel så så du på deg selv som et udyr, som du sa tidligere?

B: Ja

T: Ja

*B: Ja, fordi at jeg visste at det var overgrep, **men det å være overgriper sammen med andre overgripere, det var noe helt annet.***

ML/T: Ja

B: Da så jeg på dem som pedofile overgripere. Ja. Og da... Inni meg så kalte jeg dem for pedofile. Mens jeg var en overgriper.

T: Ja

B: For der... Altså vi skiller veldig klart mellom det å være pedofil og det å være en overgriper. Jeg har aldri vært en pedofil, for jeg ser på en pedofil som en sånn som begår gjentatte seksuelle overgrep... og akkurat sånn somdu går inn og soner den ene dommen og går ut og begår nye overgrep.

T: At du liksom aldri kan slippe fri fra...

B: Nei du gjør ikke noe forsøk på det, og du... du rettferdiggjør det du gjør.... Og vi har mange ganger diskutert det i gruppa, om vi var pedofile eller ikke. Og vi har kommet fram til det at vi er ikke pedofile, for det har noe med gjentakelse å gjøre. Og jeg har ikke vært i gruppa med noen som har gjentatt overgrepene etter de har sittet inne.

T: Nei

*B: Det har vært en periode hvor det har foregått, og så har det aldri skjedd før den tid og så har det aldri skjedd etterpå. Og det har i hvert fall ikke skjedd etter soning og etter gruppa. Og derfor så... er på en måte vi overgripere, men det... **det gikk noen ganger før det at jeg skjønnte det at jeg var akkurat like gal som det de var.** (David – oppfølgingsintervju)*

Det å ha gjort overgrep, er noe som kan minimaliseres og fortrenses når en er alene om å vite om det. Det å sitte i en gruppe sammen med andre overgripere oppleves annerledes, og informantene beskriver at han opplevde seg selv som veldig forskjellig fra 'de andre', som var 'pedofile'. Etter hvert sier han at han forstod at "han var like gal som dem".

B: Noe av det som er mest positivt med gruppa, det er den holdningen som er der. Og den er det nok egentlig psykologene som har på en eller annen måte klart å overføre til gruppa. Det er en, det er en sånn positiv holdning til framtiden.

ML: Ja

B: Og den går igjen i hele gruppa, hele tida, hvor det er mye ros for...innsikt og sånt noe i sine egne problemer.Og likeens dette med å fokusere på det at livet liksom ikke er slutt. Fordi om man har gjort dette her, er det faktisk et ganske godt liv i vente. Men det er noen betingelser.

T: Ja

B: For meg så var det sånn det at jeg måtte vite hvorfor jeg hadde gjort dette her.

ML: Ja.

B: Og så måtte jeg vite hva som fikk meg til å bli sånn.

ML: Ja

B: Men, og det sier man alltid i gruppa, at du finner ALDRI noe fasitsvar på det der.

ML: Nei.

B: Jeg fant et fasitsvar for meg selv.

ML: Ja

B: Sånn at jeg vet, jeg vet hvorfor jeg gjorde de, og jeg vet noenlunde, jeg vet ganske mye om hvorfor det kom inn.

ML: Ok.

B: Ja.

ML: Ja.

B: Men altså, det blir fokusert i gruppa på det at, at det liksom, dette med motivasjon for å gjøre noe med seg selv.For å så langt det er mulig å finne ut av noe om årsaker og sånne ting. Men det er... hele tiden så er det liksom framtidsrettet.

Du finner... skal finne årsaken, ikke først og fremst sånn for å forstå hvorfor du har gjort det du har gjort, men for at det ikke skal skje igjen.

T: Ja

B: Ja. For gjennom det at du forstår årsakene, så kan man også gripe fatt i årsakene og gjøre noe med det. Og da er sjansen for at du skal gjøre det igjen, den forminskes veldig med en gang bare på grunn av det. For da får du en veldig terskel å gå over hvis det at du ska... foreta deg sånne ting igjen.

(David – andre intervju)

Informanten forteller her om fremtidsoptimismen som preger gruppeterapien. Og om hvor viktig det har vært for ham å finne noen forklaringer på hvorfor han gjorde det han gjorde. Gjennom å forstå årsaksforløpet sier han at han har lært noe som kan forhindre at overgrepssituasjonen skjer igjen. En slik forståelse vil ifølge informanten forminske sjansen for at 'sånne ting' skjer igjen, gjennom det at det blir en veldig terskel å gå over når en først har kjennskap til årsakssammenhengene.

B: Når årsaken er at du har fokusert hele ditt sexliv og følelsesliv på å sitte og være kikker. På to stykker som holder på, eller tre eller fire eller hvor mange de enn er. For det er kikkerrollen som kommer inn. Så... der på en måte slapp jeg inn dette Og det var ikke så vanskelig å få tak i barnepornografi på den tida der.

ML: Nei, nettopp, nei.

B: Og... men jeg tror jeg kan si, jeg kan telle på en hånd de gangene jeg hadde noe som var virkelig ulovlig barnepornografi.

ML: Ja.

B: Og jeg husker den ene gangen jeg kom inn i ei lita sjappe, der lå en sånn tilbudskasse. Oppi den lå det en tre-fire filmer, og det var virkelig, eh, altså det var mindreårige, de var vel ikke mer enn tretten-fjorten år.

B: De som spilte der, de var ikke sminket ned engang.

ML/T: Nei

B: Og jeg husker den ene gangen jeg, jeg leide den filmen der. Og enda så har jeg de scenene inni hodet mitt. Akkurat de scenene. Det er, altså du, jeg holdt på å si det er scener som inni hodet mitt varer tre-fire sekunder kanskje, lenger er det ikke, men jeg husker dem.

T: Ja.

B: Og DER tror jeg bestemt at DER har jeg sluppet inn noe, og det var FØRSTE gangen jeg så barneporno.

T: Ja, nettopp.

B: Ja. Og... men altså det virker litt for naivt å si at det BARE er den scenen der på tre-fire sekunder som jeg har inni hodet mitt, at det var det som gjorde det, men ALT det andre bygde opp under det. Ja. Etter det, så var det alltid spesielt interessant å se, hm, sexy school girls.

T: Ja.

B: I skotskrutede skjørt.

T: Ja.

Ja. De behøvde ikke være sminket ned engang.

T: Nei.

B: De kunne være 25 år. Og gå i det der greiene. Du tente på skjørtet. Du tente på de hvite strømpene, knestrømpene. Det er helt sånn koko. Og da blir det sånn unormal fokusering. På noe som skal være... seksuelt betont. At når det da kommer ei flott jente, hun er ei nydelig jente, og når hun kommer da, og hun ligger ved siden av meg.

ML: Ja.

B: Så kanskje ikke jeg tenner engang.

(David – andre intervju)

Informanten forteller her en ganske konkret historie om hvordan han første gangen 'slapp inn' barnepornografi.

B: Ser jeg ei ung jente på tretten-fjorten år, som står å haiker, og det er ikke så veldig lenge siden jeg så det...

ML: Nei.

B: Så registrerer jeg at hun er ung, svært ung.

ML: Ja.

B: Og så registrerer jeg: jeg kunne ha stoppet og tatt henne med. Det kunne vært spennende. Men jeg gjør det ikke. Jeg kjører rett forbi henne. Og, og jeg tenker, han som kommer bak meg, hvordan er han? Det tenker jeg. Og det er litt rart, fordi at på seg selv kjenner man andre, holdt jeg på å si.

ML: Ja.

B: Ja, det kan godt hende det kommer en pedofil bak, og det kan godt hende at jeg hadde vært den tryggeste personen hun satt på med.

ML: Ja.

B: Men altså DEN sjansen gidder jeg ikke engang å prøve på å ta.

(David – andre intervju)

Informanten forteller her om hva han gjør for å unngå situasjoner som kan være risikable. Han unngår å ta på unge jenter som haiker langs veien, at han ikke vil ta sjansen på å plukke dem opp.

Neste informant forteller at han gjennom gruppa fikk bekreftelse på sine egne refleksjoner rundt hvorfor han begikk overgrep. Han forteller at han hadde tanker omkring årsaker da han gikk inn i gruppa, og det kan synes som om gruppa bidro til en systematisk gjennomgang av overgrepene og en slags 'kvalitetssikring' av egne refleksjoner rundt dem. Han forteller videre hvordan temperaturen kunne bli ganske høy i gruppa og hvordan hodet arbeidet videre i etterkant av gruppeterapien. Terapien gjør ham 'varm i skallen', og han trenger å roe seg ned før han går hjem:

ML: Men når du hadde en såpass... på en måte ryddig tankegang i forhold til det å føle liksom den der sterke kontrollen, og at du på en måte har klart å få en slags klarhet. Hva... hva slags utbytte hadde du da av den gruppa, og hva... hva var det den ga deg?

*B: **Jeg fikk bekreftet at det jeg hadde tenkt rundt det var riktig.** ...Og jeg tror det er greit å snakke og reflektere om det, når du har hatt en nedtur. Sånn at... Jeg tror det er greit det, at du får kjent litt på det og... Også det at du får brukt litt systematisk tid... på å finne ut hva som egentlig har skjedd. Hva du har utsatt andre for, hele pakka, ikke sant? ... Det var veldig viktig det som skjedde i gruppa. Men mange ganger så var det like viktig det som skjedde etter jeg gikk ut herfra. Fordi at det var jo mange dager... ganger jeg ikke reiste hjem.*

ML: Ok

B: Jeg måtte ta meg en skikkelig biltur.

ML: Ja vel

*B: For å roe den ned, fordi at... det kunne være... Enten det handlet om meg eller andre, så kunne jeg være **varm i skallen.***

ML: Ja

B: Og...Og det er jo da det skjer noe.

ML: Ja

B: Altså jeg mener det er da du...

ML: Ja

B: Altså... roter du litt på harddisken, så hører du det litt sånn nedi... nede på...

(Alle ler)

B: Ja, det knitrer litt nedi der og da.

T/ML: Ja

...

ML: Men det jeg syns er litt interessant, er at du på den ene siden sier at du på en måte hadde så god... du følte i alle fall at du hadde så god kontroll selv på det... på hvorfor dette her var... og allikevel så sier du liksom at du går deg varm på et vis, eller hva...

*B: Ja, for det gjør du, vet du. For du blir **engasjert.** Og det er...*

ML: Ja. Nei, nettopp.

*B: Men altså det gjelder jo... Det gjelder jo både egen sak og andres. ... **Jeg kunne jo kjøre herfra og så ... og så være så sint på andre at det holdt** (Erik – første intervju)*

Bildene av et knitrede, varmt hode gjør at vi nærmest kan se for oss hvordan gruppa skaper engasjement og tankevirksomhet hos informantene. Litt senere i intervjuet forteller denne informantene mer om hvordan dynamikken i gruppa fungerer. Selv sier han at han var veldig tøff med de andre i gruppa.

B: Det var både snørr og tårer og sinne i gruppa. ... Du får ikke skinnen av bjørnen uten å flå den, vet du.

T: Nei

B: Det... Det gjør du bare ikke

ML: Nei

T: Så det blir basketak...

B: Ja da, litt sånn flåing kan det bli, det er... (ler) Men altså... en kom ikke her for å sitte i syforening, altså.

T: Nei

B: Og prate om det som var trivelig. Da kunne en jo ha gjort noe annet.

T: Det var bønn gass.

B: Ja. Ja, men hvis ikke så er det ikke noe poeng med å gå her.

T: Nei

B: Da kunne vi jo heller ha....drevet med noe annet da

T/ML: Ja.

B: Sittet hjemme og lest avisen (Erik – første intervju)

Deltakelse i gruppa forutsetter at deltakerne takler røff behandling fra de andre deltakerne i gruppa, og kanskje spesielt fra de mest erfarne. Den samme informanten viser til at enkelte andre trakk seg tilbake i stedet for være ordentlig åpne, og at disse ikke fikk så mye ut av det. Det var i følge ham ikke alle som svarte på den røffe behandlingen på den måten de burde, terapeutisk sett.

ML: Men, men hvis du kunne ha hatt terapi da uten at det hadde hatt noe å si på at nå blir jeg tatt, nå...

B: Nei. Jeg... jeg vet ikke hvor mye det hadde hjulpet da, i den perioden der, fordi at du er i en sånn fortrenghesfase.

ML: Ja.

B: Fordi at alt skal forties og fortrenghes, og det at du, for å si det sånn, du går jo litt på utsiden av deg selv mange ganger, ikke sant?

ML: Ja.

B: Du... du håper så inderlig at dette ikke har skjedd.

ML: Ja.

B: At det, det har nesten ikke skjedd i hodet på deg. Så du må, du må ha noen, ha en stund på deg altså, for å grave fram igjen de der faktaene, ikke sant?

(Erik – andre intervju)

Informanten forteller her om hvordan tiden før pågripelsen var preget av fortrenghing og fortiing. At han i perioden mellom overgrep og pågriping nærmest gikk på utsiden av seg selv i håp om at overgrepet egentlig ikke hadde skjedd.

B: Jeg sitter ikke og... sånn sett blir tutet ørene fulle av det jeg tror er bløff fra andre her.

ML: Nei.

B: Sa sier jeg fra. Klart og tydelig. Ikke sant? Og det må de finne seg i. Så likedan så må jeg og finne meg i at folk er klare og tydelige til meg. Om det gjør aldri så vondt. Hvis ikke så er det ikke noen vits. Skal vi gå her, sitte her for å ha en koselig kaffekopp, så hadde jeg sittet og drukket kaffe med andre.

(Erik – andre intervju)

Den tøffe tonen som kan prege gruppa understrekes her av informanten. Han er ikke i gruppa for å ha det koselig, han forventer at dialogen foregår på en klar og tydelig måte, og at deltakerne innretter seg og opptrer etter dette.

Noen av de vi har snakket med, har vært gjennom et behandlingsopplegg for sedelighetsdømte andre steder. Disse synes at opplegget i Kristiansand er mer 'vanlig' og 'mykere' – at det går an å ta seg kaffe og en røyk når en vil og at det ikke er faste temaer på timeplanen.

Begge informantene sier seg veldig fornøyde med de andre oppleggene de har deltatt i, og de mener at flere burde ha sjansen til å delta der. Sedelighetsgruppa synes for dem å fungere som en god oppfølging av den terapeutiske prosessen de startet i de andre tiltakene. De presiserer hvor stort behovet for oppfølging er i overgangen fra soning til frihet, og sier de kunne behøvd tettere/oftere oppfølging enn det sedelighetsgruppa har kunnet tilby i den fasen.

B: Uten gruppa hadde jeg jo sittet med alt alene.

ML: Ja

B: Da hadde jeg jo ikke hatt gruppa å ta opp ting med. Altså, jeg kunne aldri ha fått meg til å gått ned til personen på friomsorgskontoret og... Jeg har veldig godt forhold til denne personen, men jeg... Nei, jeg kunne aldri ha sagt til henne at i går holdt jeg på å... at jeg hadde så lyst på... men... Altså, da er det lettere for meg i den gruppa. Fordi at vi er i samme situasjon.

(Bjarne – andre intervju)

For informanten er gruppa det stedet han kan ta opp og prate om de konkrete utfordringene han opplever i hverdagen. Gruppa er et sted hvor han kan drøfte utfordringene knyttet til sine seksuelle lyster, et sted han kan ta opp disse utfordringene med andre i samme situasjon.

Den siste informanten har kun deltatt i gruppa i kort tid, men sier at det er lettere å snakke med 'likesinnede' enn med andre om det en har gjort. Det oppleves som veldig positivt å få mulighet til å snakke om det en har gjort i en ikke-fordømmende atmosfære:

B: Det er klart det er mye lettere å fortelle det til de som...

ML: Ja

...som har litt de samme problemene. Og som... føler en er litt mer likeverdig. (Gunnar – første intervju)

10.6 Om fagpersonene i tiltaket

Ganske lite av diskusjonen i intervjuene har dreid seg helt konkret om de fagpersonene som er tilknyttet sedelighetsgruppa, men informantene har kommet inn på temaet her og der, samtidig som vi (forskerne) har vært opptatt av hvordan brukerne vurderer forholdet mellom terapeutene og de ansatte i friomsorgen. En av informantene delte sine tanker om terapeutenes fremferd med oss:

B: Jeg hadde mange ganger i tankene hva terapeutene tenker om oss. ... Syns de vi er ekle? Men de tenker jo faktisk ikke på den måten i det hele tatt.

ML: Nei. ... Men hvordan tenker de da om dere?

B: Vel, jeg husker ikke helt hva de sa...

ML: Men din følelse av det er jo de i alle fall ikke ser på deg som helt...

B: ...helt syk, nei.

ML: ...syke og ekle.

B: Nei

ML: Hva slags følelser har du da? Altså syns du at de er respektfulle og behandler dere ordentlig eller?

B: Ja. Ja, de har behandlet... De har aldri vært negative mot meg og de har aldri... De har behandlet meg med respekt. Og slik har de behandlet de andre også.

ML: Men er de allikevel... Kan de være provoserende og si liksom at: Nei, nå sier du... Altså forrige gang sa du noe helt annet. Altså kan de være...

B: Det kan godt være sånn at noen av terapeutene er uenige og mener at jeg har sagt noe helt annet en annen gang for eksempel, eller hvis jeg motsier meg selv for eksempel... Det kan det godt hende de legger merke til og sånne ting, ja.

ML: Ja

B: Det kan det

ML: Så de kan være litt sånn provoserende også, og si liksom at: Nei, nå må du bestemme deg for hva du mener?

B: Ja, på en måte, ja. Ja, de kan det. Det er vel ganske positivt syns jeg Arild – første intervju) (

Vedkommende mener at han selv og de andre i gruppa blir behandlet med respekt av terapeutene, til tross for at også de kan utfordre dem på de det sier og tenker. På spørsmål om hvordan han forholder seg til de ansatte i Friomsorgen i forhold til terapeutene, svarer han at han forholder seg ulikt til de ulike fagpersonene. Selv om vedkommende ikke deltar i gruppa lenger, oppsøker han en bestemt person i Friomsorgen nå og da – etter behov og frivillig, som han kaller det.

ML: Jeg tenker litt sånn i forhold til den kontakten du har med Friomsorgen?... Hvordan er det i forhold til terapien? For terapien er jo for så vidt noe litt annet igjen.. Altså hva...

B: Ja, jeg har en på Friomsorgen jeg prater med. Det gjør jeg. Men ikke akkurat på den måten jeg ville gjort med hvis det var terapi. Det gjør jeg ikke.

ML: Hva er forskjellen på det?

B: Jeg er ikke så åpen.

ML: Nei

B: Det er jeg ikke. Og det er jo konfidensielt det jeg sier til henne også, det er jo klart. Men det er det jeg savner med gruppa: å kunne være mer åpen.

ML: Ja. Men har du kontakt med Friomsorgen fremdeles, selv om du er ferdig i gruppa?

B: Ja

ML: Det har du?

B: Det vil si ikke akkurat...

ML: Ikke i terapien altså?

B: Det vil si sånn at jeg kommer inn hit, men jeg har ingen formell tilknytning til dem lenger.

ML: Nei, ikke sånn formelt sett. De trenger ikke å ha noe oppsyn med deg eller hva du driver med eller... Nei.

B: Nei, nettopp. Det er bare jeg som velger å komme inn når jeg har lyst til å komme inn.

ML: Ja

B: Og jeg prater med dem og sånn. Og de har jo navnet mitt og sånn på dataen sikkert og papirer og sånne ting, det har de jo. Men de trenger ikke å følge meg opp lenger.

ML: Nei, det trenger de ikke. Men du oppsøker de frivillig sånn innimellom. Og hva snakker du om da?

B: Nei, hva som helst faktisk. Hva vi fordriver tida med og mer om det med jobb og sånne ting.

ML/T: Ja

ML: Men hvordan syns du det er? Altså, har det noe for seg? Er det viktig det å ha den kontakten med Friomsorgen?

B: Ja, det har i grunnen vært det.

ML: Ja

B: Faktisk. En følelse av at jeg har kontakt med noen (Arild – første intervju)

Denne informanten føler at han kan være mer åpen med terapeutene enn med de ansatte i Friomsorgen, mens han har mulighet til å kontinuerlig kontakt på eget initiativ med sin kontaktperson i Friomsorgen. Denne personen kan også bistå i mer praktiske spørsmål. Selv om vedkommende bruker snakker med både terapeutene (tidligere, ikke nå) og med Friomsorgen om livet og hverdagen sin, er det tydelig at disse ulike samtaleformene tilfredsstiller ulike behov og at Friomsorgen bistår i forhold til en del andre behov i tillegg. En annen informant beskriver terapeutene og de ansatte i Friomsorgen som 'greie' og "lette å snakke med":

ML: Men hvordan syns du... Altså, hva syns du om de som er involvert i denne gruppa? Hva syns du om de som jobber der, altså terapeutene og de i Friomsorgen?

B: Jeg syns de er greie.

ML: Ja?

B: De er lette å snakke med.

ML: Ja

B: Og jeg føler jeg kan si alt (Fred – første intervju)

At man føler at man 'kan si alt' må kunne sies å være en nødvendig forutsetning for at terapi skal kunne finne sted.

En annen bruker sier dette om sin kontakt mot Friomsorgen:

T: Jeg tenker litt på friomsorgskontoret her sånn generelt. Hva... hva slags rolle har....

B: Jeg føler at de gir sikkerhet. For du vet at du kan bare... liksom jeg kan ringe til den jeg kjenner ved Friomsorgen.

T: Ja

B: Det kan jeg godt. Jeg kan bare si: Hei det er meg, selv om det har gått fem år. Så vet vedkommende omtrent sånn med en gang hvem det er.

T: Ja, så må denne liksom hekte seg på?

B: Ja, så hekter vedkommende seg på ganske fort.

ML: Ja

B: Da kan det komme... Jeg har vel ringt et par ganger i året eller noe sånt. Så har det vært femte år eller...

ML: Men hva er det da det handler om?

Nei, jeg ringte... Sist gang jeg ringte, da var det det her med barneoppdragelse.
(Christian – første intervju)

Også mange andre har beskrevet tilknytningen til Friomsorgen som noe som gir trygghet og sikkerhet. En vet at det er noen der ute en kan henvende seg til, som behandler en med respekt og som er innstilt på å hjelpe, og som ikke er mer enn en telefonsamtale unna. Terapeutene synes ikke å oppfattes som tilgjengelige for brukerne på den samme måten.

10.7 Hva har endret seg?

Intervjuutdragene vi har sett til nå, har allerede gitt en del bidrag til å kunne se deltakelsen i sedelighetsgruppa fra brukernes ståsted. Vi har fått vite litt om hva de regner som sine 'problemer' - deres tanker om hvorfor de har begått overgrep -, hva de selv mener skjer i gruppa og hva gruppa betyr eller har betydd for dem. Vi har imidlertid i intervjuene prøvd å også være veldig konkrete i forhold til *endring* knyttet til deltakelse i gruppa: Hva er det egentlig som har skjedd, slik de selv ser det? Hva er det som er annerledes nå i forhold til før de gikk i behandling? En informant knytter endringen til sjansene for tilbakefall. Han sier at overgrep ikke vil skje igjen, mens det kunne gjort det dersom han ikke hadde gått gjennom behandling:

B: Hvis det er en jente som er tolv år og har... kvinnelige deler, hvis du skjønner hva jeg mener, så kan det godt hende at jeg tenner på henne.

ML: Nei

B: I dag derimot ville jeg ikke ligget med henne. Det ville jeg ikke, selv om hun var villig.

ML: Nei

B: Der setter jeg grensa.

ML: Det er der. Er det det du føler som har skjedd liksom i gruppa? Er det det som..

B: Ja, det er det som hjelper meg: At hadde ikke gruppa vært der for meg, og hadde ei jente på tolv år kommet til meg og hadde vært villig til å gjøre det...

ML: Ja

... hadde ikke jeg hatt gruppa, så hadde jeg gjort det, til og med i dag.

ML: Ja, nettopp

B: Nettopp. Det tror jeg. Og jeg .. Hvis jenta villet, så hadde jeg tatt sjansen. Og.. Poenget er at gruppa har hjulpet meg på den måten der og i dag ville jeg ikke gjort det. Men uten gruppa så hadde jeg gjort det i dag.

...

ML: Vil du si at hvis du hadde en voksen kvinne som du heller kunne hatt på en måte noe seksuelt med, ville du ha valgt det framfor...

B: Det hadde jeg selvfølgelig, klart det.

(Arild – første intervju)

Denne informanten uttalte tidligere i intervjuet at det som hadde skjedd, var at han hadde fått en forståelse av ham selv som den voksne parten – den som har ansvaret for barn rundt seg og hva som skjer med dem. Samtidig er mange andre utsagn knyttet til det at han tidligere 'tok sjansen' så lenge offeret var 'villig', men at han i dag ikke ville 'risikert det'. Slikt sett synes det som om risikovurderinger er nokså langt fremme i hans bevissthet. Den neste informanten sier at han tidligere ikke så sine seksuelle overgrep som noe galt, men at han nå har en oppfatning av at det ikke er riktig:

B: Jeg så bare... så ikke noe galt med overgrepene.

ML: Nei

B: Så ikke at det var galt.

ML: Nei, riktig.

B: Men nå gjør jeg det.

ML: Ja. Men hvorfor... Hvorfor er det galt?

B: Hvorfor er det galt? For det første, så er det ikke riktig.

ML: Nei

B: Å ha seksuell kontakt med en person under 16 år.

ML: Nei

B: ... Og for det andre, så medfører det skader på ofrene som ikke ...er bra (Bjarne – første intervju)

Det er 'ikke riktig' å ha sex med mindreårige, sier denne informanten. Dette synes som å være et slags moralsk standpunkt – at slik seksuell omgang per definisjon ikke er riktig. At slik seksuell kontakt medfører 'skader' på ofrene, er en ytterligere grunn til at slik

kontakt er galt. Han sier videre at han i dag føler skam for det han har gjort, mens han ikke gjorde det tidligere. Samtidig føler han en urettferdighet i forhold til at hans egen overgriper 'slapp unna':

*B: Jeg skulle ønske jeg hadde hatt denne gruppa for 20-30 år siden. Jeg sitter her og er veldig deprimert. ML: JaB: Jeg blir veldig bitter og sint når jeg tenker på at min overgriper slapp unna. ... Det er min feil, det er jeg som har gjort det jeg har gjort, for all del. Men jeg måtte gå gjennom alt dette.... Sånn sett så føler jeg det er urettferdig. Men samtidig så skal ikke jeg sko meg på det, for det er jeg som har utsatt mine ofre... Det er jeg som har gjort det jeg har gjort. ML: Ja. Joda, men du får...B: Jeg føler jeg.. **Jeg har en stor skam inni meg selv for det jeg har gjort. Per i dag. Det hadde jeg ikke før jeg fikk behandling.** ML/T: NeiB: **Av og til kunne jeg stå opp midt på natta, jeg måtte dusje, jeg.. Jeg følte det helt sånn... at dette var helt forferdelig.** ML: JaB: **Jeg tenkte på det jeg har gjort med mine ofre. Jeg følte meg så skitten** (Bjarne – første intervju)*

At han under behandlingen gikk inn i overgrepssituasjonene og begynte å se det gale i det han hadde gjort, gjorde at han følte skam og 'skitten'. Han sier at det er hans selv som har gjort det han har gjort, og at det er hans feil. Samtidig gir han i andre deler av intervjuet inntrykk av at han har kommet 'uforskyldt' inn i situasjonen, og at det er en slags naturlovmessighet at man blir overgriper selv dersom man utsettes for overgrep. Følelsene tar over hånd når han snakker om sine ofre. Tankene som dem svirrer rundt i hodet hans, mens han sier at han tidligere ikke tenkte på dem i det hele tatt.

B: Men det aller aller viktigste nå det er at mine ofre har det bra. ML: JaB: Jeg har ingen garanti for at ikke dette har ødelagt hele livet deres. Har de tatt livet av seg av det? Masse av dette her svirrer i hodet på meg og gir meg aldri fred. ML: NeiB: Har de klart å få til livet, har de klart å komme seg gjennom det? (gråter) (Bjarne - første intervju)

Informanten over mener at han ikke vil klare å endre sin 'legning', som han selv kaller det, men at hans nye innsikt i hvorfor han selv har blitt en overgriper og større evne til innlevelse i ofrenes situasjon gjør at han vil gjøre alt for å hindre nye overgrep. Han sier imidlertid selv at han ikke har noen garanti – at dette må han jobbe med kontinuerlig.

Informanten under mener også at han hadde en predisposisjon for seksuelt avvikende tanker, men at disse nå er borte. Han sier at han ikke helt vet hvordan dette har skjedd:

ML: Jeg tenker på hva denne her gruppa har gjort for deg. Så tenker jeg, er det sånn at... Føler du sånn at du alltid vil ha en predisposisjon, altså at koblingen mellom sex og tvang som et eller annet opphissende element... Og det ligger der på et vis inni deg og det er om å gjøre for deg å på en måte lære deg noen teknikker som gjør at du kan kontrollere det?

B: Nei

ML: Eller... Nei?

*B: Nei. **Det er helt vekk.***

ML: Det er helt vekk, ja.

B: For min del er det det.

ML: Så det betyr rett og slett at du har forandret deg som person på et vis? Eller hvordan... Hva er det som...

B: Ja, for meg er det forandret.

ML: Hva føler du har skjedd?

B: Nei, det vet jeg jo ikke. Hvis jeg kunne skrive... Hvis jeg kunne beskrive det, så hadde jeg solgt det for... Men jeg...Skal vedde på terapeuten hadde noe i teen eller et eller annet..... Neida. (Alle ler)

ML: Litt medisin?

B: Ja. Neida. Jeg vet ikke hva som har skjedd.

ML: Nei

B: Jeg følte vel også at jeg hadde en sånn predisposisjon for...avvikende tanker. Og at det er borte nå (Christian – første intervju)

Informanten er veldig klar på at det har skjedd noe inni ham, som gjør at han nå prefererer et 'vanlig' sexliv. Han sier også at deltakelse i gruppa har gjort det mulig for ham å stifte familie:

ML: Det med å starte familie og sånne ting. Er det noe som du... Tror du at du hadde gjort det hvis ikke du hadde vært til behandling? Hvordan så du på det før?

B: Ja, det tør jeg ikke tenke på engang.

ML: Nei

B: Å starte familie sånn som jeg var.

ML: Nei

B: Det hadde vært... risikosport (Christian – første intervju)

Den neste informanten forteller hvordan han tidligere ikke klarte å ta inn de konsekvensene overgrepene måtte ha for ofrene sine, men at han gjennom deltakelse i gruppa har blitt fokusert på dette:

ML: Jeg tenker litt i forhold til.. dine ofre, og de som... Alle de tankene du har hatt i forhold til dem. For du sier jo at du på en side liksom følte deg som et udyr og dette her og ikke noe bra... Samtidig så gjorde du det jo igjen. Altså, var det sånn at du klarte på en måte å stenge ute deres opplevelse av...

B: På det tidspunktet jeg begikk overgrepene, så stengte jeg ute deres... alt dette med at: Hva er det du gjør mot DEM? Hva skjer med DEM når du gjør sånn? Det stengte jeg ute på det tidspunktet, for det klarte ikke jeg å ta inn.

ML: Nei

B: Nei. Det var ikke noen mulighet for det.

ML: Nei. Nei.

B: Og... Men i ettertid.. i hvert fall fra jeg begynte i gruppa...

ML: Ja

B: Eller kanskje det begynte litt før når jeg begynte å tenke på dette at jeg måtte ha hjelp... så kom de tankene inn. Og jeg husker jeg tenkte ganske mye på akkurat de greiene

*der: Hva som kunne bli av skader og senskader. Vi var jo spesielt redd for senskadene. ... De senskadene som kanskje kan komme mange år senere, de skremte vannet av meg. ... Jeg måtte etter hvert bare på en måte legge det på hylla. Fordi at jeg kunne ikke gå og vente på senskadene og i mellomtiden... selv... **Da måtte jeg heller gjøre noe med meg selv for at det ALDRI mer skulle skje. Og på den måten så forble det sånn for meg at det at hvis jeg klarer å bli frisk, for å si det sånn, så redder jeg så mange barn. Det ble veldig viktig for meg** (David – første intervju)*

Dersom han klarer å bli 'frisk' vil han redde mange barn fra overgrep. Denne informanten ser dette som en veldig viktig motivasjon. I intervjuutdraget under forteller han mer om hvordan også hans eget selvbilde og egenverdi har endret seg i løpet av behandlingen.

B: Noe som skjedde i gruppa, var at jeg skjønnte at identiteten min var ikke et udyr.

ML: Nei

B: Jeg hadde et menneskeverd.

ML: Mm. Men...

B: På tross av hva jeg hadde gjort (David – første intervju)

Det å oppleve å ha et menneskeverd selv om en har gjort det en har gjort – at en ikke bare er et 'udy' i sin essens – fremstilles av mange av de vi har snakket med som en motivasjon til å prøve å være en bedre person og ikke begå nye overgrep. Dersom en har en forestilling om at en er en ond person i sitt innerste vesen, er det vanskelig å identifisere endringspotensiale. I et oppfølgingsintervju sier den samme informanten om hvor *utenfor* han nå føler at han står forhold til de overgrepene han har begått:

*B: Jeg står så til de grader **utenfor** de overgrepene jeg gjorde den gangen, at jeg **skjønner ikke at det kunne skje.***

ML: Nei

B: Jeg skjønner rett og slett ikke at jeg kunne gjøre det. Men da ser jeg det ut fra den jeg er i dag (David – oppfølgingsintervju)

Han refererer til seg selv 'den gang' og 'nå' som noe som er veldig forskjellig fra hverandre, og synes det er vanskelig å fatte at han virkelig kunne begå overgrep. Også denne informanten er veldig tydelig på at det har skjedd endring i løpet av behandlingsperioden. Den neste informanten kaller behandlingen for 'personutvikling':

B: Det satt litt hardt å innrømme det jeg hadde gjort.

ML: Ja

B: Det gjorde det.

ML: Ja. Ja.

B: Så det er klart fordi at det... det handler om å face egen elendighet og tilkortkommenhet. Det må jeg si at oppover tjuårene så var jeg veldig dårlig på det.

ML: Ja

B: Der er jeg blitt veldig mye bedre på grunn av gruppa.

ML: Ja

B: Ikke noe problem å se egne nederlag. ... Og så har du også sett det at selv om jeg har følt egne nederlag store, så er det alltid noen som har større nederlag (ler). Ikke det... Men det er en liten trøst av og til... (Alle ler) ... Jeg har fått veldig mye av gruppa, syns jeg.

ML: Ja. Men hva med sånne andre helt spesifikke ting der?

*B: Ja, men det er **prosesser**, vet du.*

ML: Vanskelig å si.

*B: Personutvikling. Det er jo rett og slett det det handler om. All... all sånn gruppeterapi, det handler jo om... **Du kan si det er personutvikling, det handler jo om... å takle hverdagen på en annen måte, eller... takle livet, takle hele pakken, det er spesifikke ting, overgrepene, ja alt. Det er klart at... en del av det som skjedde her, altså... har og gjort at det er lettere for meg å møte andres elendighet** (Erik – første intervju)*

Denne informanten mente selv at det ikke var fare for nye overgrep i utgangspunktet, men sier at han nå 'takler ting' bedre enn tidligere. Det fremstår som å være både i forhold til overgrepene han har gjort, men også i forhold til hverdagen mer generelt.

Den neste informanten omtaler også seg selv 'før' og 'nå'. Vedkommende har vært gjennom behandling et annet sted og er ganske nylig tilknyttet opplegget i Kristiansand. Det som uttales under må derfor i stor grad relateres til det andre tiltaket:

ML: Hvordan syns du at du er nå da, i forhold til sånn som du var da du begikk overgrepene?

*B: Nei, det er jo... **Det er som å se en skrekkefilm.***

ML: Ja

*B: For å være ærlig. ... Det er vanskelig å tenke seg alt det gale jeg har gjort. Nå ser jeg litt mer sammenheng, og... **Før tenkte jeg ikke på sånne episoder som slåsskamper og... I dag er det jo helt sykt å se tilbake på.** Jeg har sluttet og tenke på det, i hvert fall de voldsepisodene så har jeg sluttet...*

ML/T: Ja

...

B: Jeg hadde ikke greid og slått noen tilbake tror jeg hvis de hadde slått meg i dag.

T: Nei

B: Det er... Jeg spyr bare når jeg ser noe.. Jeg har blitt helt sånn...

T: Dette andre tiltaket... Det som du gikk inn på der, ligger mye av det der? Altså hva er det som...

B: Ja, det gjør det. For der møtte jeg de verste og de galeste.

T: Ja, de som hadde gjort all verdens?

B: Ja, de som hadde kommet et hakk lenger.

T: Ja, nettopp

*B: Når jeg da fikk... fikk høre noen av de historiene, så begynte jeg **å våkne** litt. (Fred – første intervju)*

Det å se tilbake føles som å se på skrekkfilm. Mens han tidligere ikke så på slåsskamper som stadier i en stadig voldeligere overgrepskarriere, ser han nå eskaleringen. Tidligere sier han at han kjente lite til både egne og andres følelser, men at det føles helt annerledes i dag. Han sier at han i dag er en veldig rolig person. Nå er det tvert om slik at "alt går inn på ham".

*B: Det jeg merker har skjedd, det er jo at jeg har begynt å bli normal... normal på følelser og sånn. Før, sånn dødsfall og sånn... Såne ting som går inn på meg nå. Før hadde jo kanskje ikke det gått så inn på meg, før gråt jeg jo ikke sånn. Men nå ... **Alt går jo inn på meg.** Men det... det jeg skulle si i stad når...*

T: Ja, da avbrøt vi deg

B: Når dere avbrøt, det er og.. .Det er og på det der når jeg er ute... Jeg hadde angst på en måte før, alltid hatt angst. Men jeg gjemte den veldig fort i alkohol eller bare gjemte alt unna. Men nå merker jeg det at jeg har den der normale redselen (Fred – første intervju)

10.8 Tilbakefall?

Dette punktet henger tett sammen med det forrige – hvordan brukerne vurderer endringer i dem selv som følge av behandlingen de har vært gjennom. Vi har imidlertid også spurt dem helt konkret om hvordan de vurderer sjansene for tilbakefall. Det er også interessant å se nærmere på hva informantene både direkte og mer indirekte nevner som motivasjon for å ikke skulle begå nye overgrep. Informanten under beskriver motivasjonen for å ikke skulle begå nye overgrep slik:

ML: Jeg tenker på dette her du sa med at det som er galt er kanskje at man ikke setter grenser, altså at man kanskje ikke oppfatter seg selv som den voksne parten som faktisk må kanskje sette foten ned for noe som en egentlig kunne tenke seg å gjøre. Men hvorfor tror du at det er sånn? Hvorfor tror du at du at du tenkte sånn som du gjorde? At ikke du umiddelbart tenkte at: Nei, dette kan jeg ikke gjøre. Altså hvorfor? Hvorfor hadde du ikke de tankene?

*B: Vel, jeg vet ikke helt. Jeg har alltid hatt den innstillingen at det er opp til hver person hva de selv har lyst til å gjøre så lenge de ikke bryter loven da... Og det er opp til tyveåringen om han vil ta risikoen og ligge med sin fjortenårige kjæreste. Men jeg derimot... **Nå ville ikke jeg risikere det.***

ML: Nei

(Historie fra TV).

B: Nå er jeg nærmest livredd for å havne i samme situasjon. ...

ML/T: Ja

*B: Og tanken på hvis jeg skulle... Vel, det som er skremmende for meg nå, er at straffen kan bli lengre, faktisk. ... **Da kan straffen bli doblet, og det er jeg stygt redd for. Og det***

er det som skremmer meg mest. For jeg foretrekker friheten. Og det var godt å komme ut, det var det.

T: J det var det? For det jeg også tenkte, hvordan opplevelsen var og..

*B: Ja, fri rett og slett. ... Men det som sagt var jo rett og slett paradiset å komme ut igjen, det var det. Og nå som jeg har vært fri såpass lenge, så skremmer det. **Det er veldig skremmende for meg å tenke på å måtte tilbake igjen.** ... Det er ikke bare det å sitte inne som skremmer meg. **Jeg vil ikke akkurat skuffe de i gruppa her, og psykologene og de som jeg kjenner i KIF og min egen familie og mine venner.***

ML: Ja, selvfølgelig vil det være dårlig gjort overfor de igjen.

*B: **Det ville vært dårlig gjort overfor de, ja, å gjøre det en gang til.***

ML: Hvorfor det?

B: Vel.. Jeg tror de ville bli... Da ville de bli ekstra skuffet denne gangen. Enda mer enn de ble den gangen.

ML: Fordi nå burde du vite bedre liksom?

B: Nettopp. Nå... Jeg burde lært av den første gangen. De ville sagt det på den måten (Arild – første intervju)

Informanten har tidligere snakket om at han gjennom behandlingen har lært at han er den voksne parten og har ansvar for hva som skjer med barn rundt seg – at forholdet mellom voksne og barn ikke er likeverdig. Samtidig kommer det veldig tydelig frem i dette utdraget at han ikke ville risikert å komme i samme situasjon – at han er veldig redd for å komme i fengsel igjen. Et annet viktig poeng er at han ville følt at han skuffet de andre tilknyttet gruppa og familien hans, som alle stoler på at han ikke vil gjøre det igjen.

Neste informant har tidligere i intervjuet snakket mye om hvordan han tidligere ikke tenkte over negative konsekvenser av overgrepene for ofrene, men at han nå klart ser skadevirkningene av det. Han fremstår som veldig bestemt på å gjøre alt for å unngå å gjøre nye overgrep, men hevder samtidig at han ikke kan garantere at det ikke skjer igjen. Han må jobbe med å ha kontroll hver eneste dag. De to intervjuutdragene under viser hvordan denne informanten føler seg 100 % sikker, samtidig som han sier at han ikke har noen 'garanti':

*B: Jeg sitter her i dag og **føler meg sikker** på at nå skal det gå greit. Men det har jo ingen... Jeg **har ingen garanti.** Jeg kan sitte og si det nå, og når jeg går ut så har jeg ingen garanti hva som skjer ute på gata. Jeg har ikke det. Selv om jeg vet med meg selv at dette skal ikke skje. (Bjarne – første intervju)*

*B: Jeg håper i hvert fall for min del at... framover... At jeg klarer å styre meg, at jeg klarer å styre mine lyster. Og det er det aller viktigste. At jeg klarer å få kontroll. Og det føler jeg i dag. **Jeg føler at jeg har hundre prosent styring på det. Men når jeg kommer ut så har jeg ingen garantier** (Bjarne – første intervju)*

Neste informant er, imidlertid, helt klar på at han ikke kommer til å begå nye overgrep:

ML: Føler du at nå som du har vært med i gruppa, så er det ingen sjanse overhodet for at du skulle begå noe form for overtramp seksuelt igjen?

B: Ikke i det hele tatt.

ML: Ingen sjanse?

*B: Nei, **ikke sjanse**. Men det har vel også litt med prosessen, og i og med at jeg slutta, så kunne jo ikke jeg gå rundt og tro at jeg var en tikkende bombe. Men jeg vil si at det er mye større sjanse for at DU begår et overgrep enn at jeg gjør det.*

ML: Ja

B: Det kunne jeg nesten sagt til hvem som helst (Christian – første intervju)

Som vi har sett, mener denne informanten at det han hadde av 'avvikende tilbøyeligheter' er borte. Også informanten som uttaler seg under er sikker på at overgrep ikke vil skje igjen, fordi det for hans del ikke dreier seg om 'legning' og fordi han mener at han klarer å fordømme de overgrepene han har gjort:

ML: Jeg tenker på det at du sier at overgrep ikke vil skje igjen...

B: Nei

ML: Hvorfor... Hvorfor vil det ikke det? Hvorfor....

B: Fordi det ikke handler om legning.

ML: Ja

B: Jeg mener at det er ett svar. ...

ML: Men det du opplever som....Hvorfor du føler deg trygg på det?

B: Ja. Fordi for det første så handler det ikke om legning, og fordi jeg klarer å fordømme så til de grader det som skjedde ...innerst inne inni meg, ikke sant? Det handler ikke bare om å si det til deg, men det handler om hva jeg gjør inni meg, ikke sant? ...

ML: Ja. Det er ingen legning, men det er likevel noe som gjorde at når du kom i en situasjon, så gjorde du noe som mange andre ikke ville ha gjort.

*B: Ja. **Bremsene ble ikke satt på, ja** (Erik – første intervju)*

Vi ser at overgrepssituasjonen her beskrives som en situasjon hvor han 'ikke satte på bremsene'. Han fremstår som veldig sikker på at det ikke vil skje igjen. Den siste informanten mener at det innsynet han har fått i seg selv gjennom terapi gjør at han ikke vil begå nye overgrep.

ML: Men tror du at du kommer til å gjøre det igjen?

B: Nei

ML: Og hvorfor ikke?

*B: Nei, det er... Jeg har innsyn... **innsyn i meg selv** nå.*

ML: Ja

*B: Jeg hadde ikke det før. ... **Hadde jeg visst at jeg kunne gjøre det igjen, så hadde jeg gått og skutt meg selv** (Fred – første intervju)*

Han sier også at det at han gikk fra voldsepisoder over til seksuelle overgrep, gav ham en vekker. Han sier at det gikk veldig inn på ham, og at han har dårlig samvittighet for det han har gjort.

ML: Hva tenkte du etter overgrepene? Nå må jeg få gjort noe med dette her for at ikke jeg skal gjøre det samme igjen? Altså, jeg er egentlig en litt farlig person... Var det sånne typer tanker du tenkte?

B: Nei, det som gikk mest innpå meg, det var jo det med jenter.

ML: Ja

*B: Jeg tror det var det som... **Hadde jeg slått en halvt i hjel, så tviler jeg faktisk på at jeg hadde våknet opp. Men akkurat det her gikk veldig innpå meg.***

ML: Ja

...

B: Etter hvert, når du tenker på hva du har gjort, og prater med folk og vært... Tenker: Jeg henger meg selv istedenfor å gjøre noe sånt en gang til (Fred – første intervju)

10.9 Hvordan kan tiltaket bli bedre?

Som det kommer frem av intervjuutdragene i avsnittene over, sier brukerne at gruppa har betydd veldig mye for dem på flere måter. Som forskere har vi vært opptatt av å få brukerne til å identifisere forbedringspotensiale i tiltaket. Få punkter har kommet opp, og de kretser rundt gruppeterapiens omfang. Informanten under mener at 'runden' hvor alle brukerne forteller hvordan deres uke har vært siden siste møte, tar mye tid, og at det derfor blir lite tid igjen til temaet for dagen:

ML: Er det noe med gruppa som kunne vært bedre?

B: Jeg likte meg bra i gruppa, jeg.

T: Ja

B: Nei, jeg synes gruppa fungerte veldig bra, jeg.

ML: Det er jo det inntrykket vi har sånn generelt også, men det gjør jo kanskje...

*B: **Det eneste negative var at gruppa varte for kort.***

ML: For kort, ja... I to timer, er det det?

B: Cirka to timer. ...

ML: Ja, nettopp.

B: Og det burde vært i hvert fall cirka en times tid til, synes jeg.

ML: Ja, nettopp

B: Eller runden, hvor man forteller om hvordan uka har vært. Den var som regel litt for lang. For man får nesten bare en halv time til å prate om temaet for den dagen. Så derfor burde det vært litt lenger tid... gruppetid (Arild – første intervju)

Neste informant sier også litt om frekvensen av gruppesamlingene:

ML: Men størrrelse på gruppa og sånn da? Hva... Hva syns du liksom? Hvor mange skal det være?

B: Jeg syns det er veldig greit å ha...Jeg tror ikke du kan være mer enn...4-5... For det er litt viktig at hvis du først er kommet på et sånt møte, så må du få sagt noe.

T/ML: Ja

B: Du må få ut iallfall litt... For du er jo i en veldig prosess. Det skjer jo ting rundt deg hele veien, sånn en stor tankeprosess..

ML: Ja

B: Så du... Det er av og til så en kan nesten... sitte og dirre for å få sagt noe. ...

ML: Men... kunne en følt at tre timer var bedre enn to timer, liksom? Altså... Kan du huske noe av følelsen når det var slutt? Var det der...

B: Ja, nei, det var... Tre timer kunne de fleste ganger gått greit det altså...

ML: Ja, men...

B: Det gikk veldig fort.

ML: Ja, det gikk...

B: To timer går jo veldig fort.

ML: Ja, det gikk litt for fort, ja. Og hva med frekvensen av det? En gang i uka?

B: Ja.

ML: Er det...

B: Det er for langt....

ML: Men kunne du hatt det enda oftere, eller?

B: Ja, men så skal du ha... I hvert fall for.. Hvis du sitter i fengsel er det jo helt topp, kanskje. Men du bør ha to-tre dager på deg, for å få bearbeidet det i ditt eget hode. ... Men bare rent sånn... behandlingmessig, så tror jeg det kunne vært et par ganger i uka.

ML: Ja

B: Ikke noe mer enn det (Christian – første intervju)

Flere har nevnt et større behov for oppfølging når en sitter i fengsel, og også rundt løslatelsen. Da har en god tid til å tenke, og trenger å prate både om fengselsoppholdet og om livet etter soning. Flere nevner imidlertid at en trenger noe tid til å få tenke litt på egen hånd mellom gruppene, og for de som har jobb og familie, kan ikke gruppene være for hyppige. Informanten under nevner at overgangen mellom å ha vært i gruppa og gå tilbake til fengselet kan oppleves som vanskelig:

B: Det som er dumt med gruppa, det er at det er bare to timer en gang i uka.

ML: Ja

B: Det er litt lite.

ML: Ja, det er for lite, ja

B: Ja. Jeg syns det. Særlig i hvert fall... Hadde du hatt fire timer når først du er der.

ML: Ja

B: Når en begynner og ...

T: Ja. Og så er det...

ML: Og så er det ferdig.

T: Er en

B: Ja, vi er plutselig bare ferdig. Sånn, nå er tiden der, ikke sant. Skjønner du? Det er særlig når en sitter i fengsel.

ML:/T: Ja

ML: Ja, i fengsel, ja.

B: Og så er det rett på ei celle etterpå det (Fred – første intervju)

Den samme informanten sier videre at det å måtte avslutte etter to timer kan føles som en slags 'avbryting':

B: Man kan kanskje ha to timer og så ha en pause og så to timer, så du får snakket litt...

ML: Men er det og fordi at det tar litt tid å komme i gang liksom?

B: Ja, først er det jo en runde...

ML: Ja

*B: ...hvor alle sier sitt da, og så er det et tema. **Det verste jeg vet er avbryting.***

ML: Ja

*B: Det irriterer meg uansett hva slags diskusjon det er. **Det føler jeg er litt ofte.***

"Det tror jeg vi tar neste gang". Og så sitter du der...

ML: Ja, når du er i...

*B: **Jeg har lyst til å... prate som en gal** (Fred – første intervju)*

Noen informanter er også skeptiske til at gruppa ikke har noe tilbud i sommerferien.

11 Oppsummerende betraktninger fra forskerne

Slik vi ser det, er det fagpersonene tilknyttet tiltaket som har best forutsetninger for å 'evaluere' (vurdere) tiltaket med bakgrunn i det vi formidler av empiri fra brukerne av sedelighetsgruppa. Videreutviklingen av tiltaket og fremtidig utforming bør gjøres av fagpersonene i etterkant av denne rapporten om brukernes erfaringer. Derfor har vi også lagt stor vekt på presentasjon av empiri i rapporten. Vi vil imidlertid komme med noen analytiske betraktninger og spørsmål vi ser kan være relevante for videre diskusjon.

11.1 Livssituasjon

Alle brukerne vi har møtt har eller har hatt det vanskelig i forbindelse med å bli tatt for seksuelle overgrep. For oss kan det se ut som om mennene på ulike vis har håndtert det å leve med sine egne seksuelle overgrep i forkant av at de ble tatt for overgrepene. De forteller å både ha tenkt at det var alvorlig det de gjorde, samtidig som de forteller om måter å minimalisere overgrepene på, om å gjensidiggjøre relasjonen med ofrene og å fraskrive seg ansvar for at overgrep skjedde. Disse strategiene ser vi fremdeles i deres argumentasjon, etter å ha vært i behandling av ulik lengde.

Å bli tatt for seksuelle overgrep innebærer, slik mennene beskriver det, å få en slags 'merkelapp' på seg. Det gjør at omgivelsene opplever og behandler en som 'overgriper', og gjør det vanskeligere å lage egne strategier for å håndtere spenningene mellom skyldfølelse og ansvarsfraskrivelse. Dette synes å gjøre overgrepene mer 'virkelige' for dem. For mennene føles det som om alt raser sammen, som om "livet er slutt". De vet hva andre synes om overgripere, og føler seg avvikende, perverse, unormale og ekle.

Mennene vi har intervjuet er ulike i forhold til ressursnivå. Mens noen har liv som butter i mot på mange områder, formidler andre at de har en mer avgrenset problematikk knyttet til seksualitet. Menneses ressursnivå synes å påvirke deres håndtering av overgrepene og deres muligheter for å "komme seg videre". Hvordan dette slår ut i praksis i forhold til sjansene for tilbakefall, vet vi imidlertid ikke noe om.

11.2 Motivasjon

Kun en av de vi har intervjuet, oppgir å i begynnelsen ha vært motivert for deltakelse i gruppa for å få redusert dommen sin. For en del virker det å være det å bli tatt for overgrep, for så å få en følelse av at "noe ikke stemmer", og at "noe må gjøres" på overgrepsadferden. Her er det et behov for endring/behandling som står i fokus. For mange er det viktig å "finne knagger", som de sier - å finne ut bakgrunnen for at overgrep har skjedd. De synes å ha vært motiverte for å konstruere en overgrepshistorie som gir

dem selv mening. Denne motivasjonen er også knyttet til det å skape mening og forståelse hos dem selv, og er kanskje ikke så konkret knyttet til en tanke om behandling og endring.

En annen sentral motivasjon synes å være å vise omgivelsene at en ”gjør noe med det” – at en går i behandling. Dette kan være knyttet til opplevelsen av å bli sett og oppfattet som overgriper av andre, og å vise at en tar problemet på alvor og ønsker å ikke gjøre overgrep på nytt. På et vis kan det fungere som en måte å vise anger på.

Å bli tatt for seksuelle overgrep skaper utvilsomt et stort behov for å ha noen å snakke om overgrepene med. Dette kommer tydelig frem. Mange av mennene har båret på, og håndtert, overgrepene over lengre tid, og forteller om å ha et oppdemmet behov for å snakke om skamfølelser og andre følelser knyttet til overgrepene. For alle de vi har snakket med, er gruppa et sted de kan snakke om overgrepsrelaterte ting med. Dette har de altså hatt behov for, uansett hva slags tanker de har om hvorfor overgrep skjedde.

For enkelte er gruppa i tillegg et sted å ha sosial kontakt. Dette gjelder personer som har et svakt sosialt nettverk ellers.

Brukerne har altså mange ulike ’motivasjoner’ for å delta i gruppa, og det synes å være forskjell mellom de som mener at de har en ’legning’ og de som mener at de ikke har det. Noen mener at de trenger behandling for en legning, mens alle sier at de trenger å forstå hvorfor mer for egen del. Deres eget syn på spørsmålet om hvorvidt overgrepene skyldtes ’legning’ eller var blir forstått som mer ’situasjonsbetinget’ synes å bety mye for hvordan de forstår både seg selv og behandlingens funksjon.

Retrospektivt mener brukerne at de har fått fylt de behovene de mener de hadde i begynnelsen av deltakelsen. Dette tyder på at opplegget klarer å fylle multiple behov – å være fleksibelt og tilpasset de ulike individene, til tross for at de er ulike i både problemforståelse og i personlighet. Det er interessant å merke seg at selv om flere informanter nevner at terapeutene presiserer at terapien ikke gir klare og enkle svar på hvorfor de begikk seksuelle overgrep, så mener flere av dem at de har funnet svar på hvorfor de selv ble overgripere.

11.3 Gruppas betydning

Alle vi har snakket med, forteller at gruppa har betydd veldig mye for dem. For noen har det betydd ’alt’, noe som synes å henge sammen med et svakt sosialt nettverk. Mange forteller hvordan de selv var skeptiske i begynnelsen av deltakelsen i gruppa, mye fordi de hadde fordommer mot ’overgripere’ og fordi tonen i gruppa virker å kunne være ganske tøff og konfronterende. At de innledningsvis i gruppeterapien hadde fordommer mot andre overgripere, kan peke på at de på dette tidspunktet ikke hadde en forståelse av seg selv som medlem av en slik kategori. Flere sier også dette direkte.

Det å ha et sted 'å gå til', som oppleves som trygt, er noe alle refererer til som viktig. Friomsorgen oppleves som et trygt sted, som et sted hvor folk vil en vel, og terapien oppleves som et sted hvor man trygt kan fortelle om 'forbudte' følelser. Man får reaksjoner og kan bli stilt til veggen i gruppa, men det føles allikevel ikke som truende mot den grunnleggende tryggheten i opplegget. Rammene virker å gi brukerne trygghet, og da takler man stort sett tøff behandling. Brukerne forteller hvordan de til tider syntes det ble for tøft, men at de retrospektivt mener at det hadde en viktig terapeutisk effekt og var nødvendig for at de skulle komme seg videre i behandlingen.

Mennene vi har intervjuet synes å ha opplevd det å bli tatt for seksuelle overgrep som noe veldig vanskelig. Som tidligere nevnt, virker det som om noe av 'sjokket' var knyttet til det å bli en 'overgriper' for andre, og ikke bare for seg selv. De har opplevd negative sanksjoner som følge av å være overgripere, og forteller om å generelt føle utrygghet og angst. Å møte terapeuter og ansatte i friomsorgen, som vet hva en har gjort og som samtidig behandler en med respekt og omsorg, og som har forhåpninger for fremtiden, synes å bety veldig mye. Slik respekt og omsorg kan en også møte hos de andre deltakerne i gruppa, men i den relasjonen er det det å treffe andre med samme problematikk som fremheves som det viktigste. Det gjør at en ikke føler seg helt alene.

11.4 Årsakssammenhenger

Informantenes forståelser om årsakssammenhenger dreier seg mye rundt spørsmålet om hvorvidt de mener de har en problematikk knyttet til **legning/predisposisjoner/tilbøyeligheter** eller hvorvidt overgrepene forstås som **"situasjonsbetingede"**.

- Noen oppfatter seg som å ha en 'legning'. Dette forstås om seksuelle lyster og orienteringer de alltid vil ha, behandling eller ikke. Det sentrale for disse mennene blir å prøve å kontrollere egen adferd. Samtidig sier flere av dem at de tidligere ikke følte at seksuell omgang med mindreårige nødvendigvis var bare galt, og at terapien har hjulpet dem å forstå at det ikke er riktig. 'Legningen' deres oppfattes ikke som noe de er født med, men noe som har kommet i løpet av oppvekst og voksenår.

De aller fleste av de som snakker om 'legning', mener at de ikke er 'pedofile'. Dette begrepet brukes mest for å kontrastere og vise hvordan de *ikke* er. 'Pedofili' forstås som dragning mot mindre barn og knyttes til repetitive overgrep over lengre tid. Pedofili forstås også som en legning hvor man ikke tenner på voksne kvinner, og siden de selv tenner på voksne kvinner, ser de ikke seg selv som pedofile.

- Noen mener at de har hatt 'seksuelle tilbøyeligheter', usunne holdninger til kvinner og lite respekt for andre mennesker, men at de har endret seg gjennom terapien. 'Tilbøyeligheter' forstås altså ikke som like permanent som 'legning'.

- Noen mener at overgrepene var situasjonsbetinget, og ikke resultat av verken 'legning' eller 'tilbøyeligheter'. Disse omtaler sine seksuelle overgrep som i et grenseland ("det gjaldt fullt utvokste mennesker som var ett år for unge"), og argumenterer som om den situasjonen de var i, var noe enhver mann kunne ha benyttet seg av seksuelt. Slikt sett synes årsakene å forklare ut fra en forståelse av hva maskulinitet er for noe. Disse mennene virker som om de aller helst trengte å forstå hva som lå bak overgrepene, og at terapien hjalp dem med dette.
- Noen mener det er voldsproblematikk som ligger bak overgrepene. De forteller hvordan seksuelle overgrep ble et skritt videre i en voldsspiral, og mener at de ikke har noen problematikk knyttet til seksualitet. Det fremstår som noe uklart hva disse mennene får ut av deltakelse i gruppa, annet enn å 'ha noen å snakke med'.

Flere av mennene vi har snakket med, synes å ha eller å ha hatt enkle oppfatninger av frivillighet, tvang og makt. Overgrepene minimaliseres og gjensidiggjøres i ulik grad, selv etter deltakelse i gruppa.

11.5 Hva skjer i gruppeterapien?

Som nevnt mener mennene vi har snakket med at de møtes med respekt av de andre i gruppa og av terapeutene, samtidig som miljøet og tonen kan være ganske tøff, spesielt innad mellom brukerne. Noe av det som nevnes som viktig i gruppa, er:

- At en ser at det finnes andre som tenker som en selv – at en ikke er helt alene. At de andre deltakerne kan leve seg inn i og forstå det en snakker om.
- At andres erfaringer kan komme en selv til nytte.
- At de som har kommet lengre i terapiprosessen kan motivere nybegynnerne.
- At en blir konfrontert med overgrepene en har gjort og de tankene en har rundt det av de mer erfarne deltakerne. Forsvarsstrategier som f.eks. minimalisering og ansvarsfraskrivelse møter motstand.
- At en trenes til å være mer åpen og snakke om skambelagte ting.
- At det å møte andre overgrepsoffer gjør egne overgrep mer virkelige og at det blir lettere å se alvorligheten i det en selv har gjort. ("Å skjønne at en er like gal som de andre").

- At de andre deltakerne og terapeutene spør spørsmål og dermed skaper refleksjonsprosesser, også utover tiden i gruppa.
- At en har noen å snakke om overgrepene med.

En del brukere sier de følte at gruppa var for 'voldsom' i begynnelsen – at de følte at de mer erfarne deltakerne var ute etter å 'ta' de nyankomne. Noen sier at de vurderte å slutte flere ganger, men at de alltid kom tilbake.

Terapeutene fremstilles som noen som sitter og styrer i bakgrunnen, uten at deltakerne alltid merker så mye til det. Det er deltakerne selv som fremstilles som i fokus i terapitimene.

11.6 Fagpersonene

Brukerne av sedelighetsgruppa har en klar opplevelse av 'Friomsorgen' og 'terapien' som to ulike ting, selv om de sammen utgjør tiltaket de er knyttet til. Friomsorgen beskrives som en slags 'trygg havn' – et sted du kan stikke innom eller ringe dersom du har det vanskelig eller bare ønsker å ha noen å snakke med. Her er ikke tidsrammene rigide, som i terapien. Selv om Friomsorgen har en kontrollfunksjon overfor en del av medlemmene i gruppa, er ikke dette noe som nevnes i intervjuene. Personene i Friomsorgen som er tilknyttet tiltaket, nyter tillit og respekt blant deltakerne i gruppa.

Terapeutene tilknyttet gruppa omtales også med tillit og respekt. De beskrives som faglig dyktige, og samtidig som å være tilstede med mer enn bare den faglige delen av seg selv. Deltakerne opplever som tidligere nevnt at de selv står i sentrum i terapien. Terapeutene klarer i følge brukerne å både utfordre dem og å vise dem respekt.

At brukerne opplever de ulike fagpersonenes roller som ulike, gjør at de også forholder seg forskjellig til fagpersoner fra sykehuset og Friomsorgen. Terapien beskrives som et sted hvor man kan være veldig åpen om skambelagte følelser. Brukerne mener det er godt at også de ansatte i Friomsorgen også "vet hva de har gjort", og kan også snakke med dem om følelseslivet sitt. Åpenheten er imidlertid mindre her, og det synes å være mer prat knyttet til praktiske ting.

Både terapeutene og de ansatte i Friomsorgen omtales som omsorgsfulle og lette å snakke med og være åpne ovenfor.

11.7 Endringer

Alle brukerne forteller om holdnings- og/eller handlingsmessig endring når de retrospektivt sammenligner seg selv før og etter deltakelse i 'sedelighetsgruppa'. En del av disse endringene knyttes tett opp til det de mener er årsakene til at de begikk overgrep. Endringer det fortelles om, er:

- Forståelse av hvorfor de selv har begått overgrep. Alle mener at de har en større forståelse for hvorfor de begikk overgrep.
- Forståelse av grensene mellom voksnes og barns seksualitet. Noen nevner at de tidligere ikke så det asymmetriske maktforholdet mellom voksne og barn, men at de nå har en større forståelse av det.
- Forståelse av at sex med mindreårige er uriktig uansett omstendigheter. Noen mener at de har fått hjelp til å slutte å tenke i 'gråsoner' og har en større aksept for lovverket.
- Å ta ofrenes perspektiv. Noen mener at de tidligere verken forstod at de forårsaket lidelse og at de heller ikke levde seg inn i ofrenes lidelser/skader, men at dette er annerledes i dag.
- Å føle skyld og skam. Noen mener de ikke følte så mye skyld og skam for det de hadde gjort tidligere, men at behandlingen har gitt dem slike følelser eller forsterket dem.
- At "avvikende seksuelle tanker" er borte. Noen mener at de hadde 'tilbøyeligheter', som de selv kaller det, men at disse nå er borte.
- Bedre kontroll av tiltrekning mot mindreårige. Alle forteller hvordan de har lært å unngå situasjoner hvor sannsynligheten for å begå nye overgrep øker.
- Følelse av egenverd på tross av at en har begått overgrep. Mange forteller om følelser av lav eller ingen egenverdi i forbindelse med å begå overgrep og kanskje spesielt å bli tatt for overgrep. I gruppa møtes en med respekt og får tro på at man kan endre overgrepsadferd. Slik tro på endring beskrives som å gi økt følelse av egenverdi.
- Å kunne håndtere egen tilkortkommethet. Noen av mennene mener at de før deltakelse i tiltaket hadde vanskelig for å se at de selv kunne gjøre gale og uriktige ting og at de selv ikke alltid hadde rett i sine vurderinger og handlinger.

- Bedre takling av andre arenaer enn den seksuelle. Noen mener at terapien har gitt dem generelt større refleksjonsevne, og at dette har gitt dem økt innsikt i mange andre sider ved seg selv.
- Å ha et mer ”normalt” følelsesliv. Flere sier at deltakelse i gruppa, og det å ikke ha begått nye overgrep, gjør at de føler seg mer ’normale’ og ’friske’.
- Bedre livskvalitet. Ulike kombinasjoner av av endringene ovenfor har gjort at alle vi har snakket med mener at gruppa har gitt dem økt livskvalitet.

Dette er endringer informantene våre har beskrevet. Som tidligere nevnt, gir det store datamaterialet vi presenterer mulighet til å se hvordan disse ’nye forståelsene’ ikke innebærer at strategier som minimalisering og gjensidiggjøring – beskrivelser som reduserer egen skyld – er borte.

11.8 Tilbakefall

Alle informantene vi har snakket med, mener at deltakelse i gruppa har redusert deres sjanse for å begå nye overgrep betraktelig. Dette til tross for at man kan stille spørsmål ved i hvilken grad enkelte av dem mener at seksuelle overgrep er galt. Noen hevder at de med sikkerhet kan si at de aldri kommer til å begå overgrep igjen, men alle forteller allikevel om hvordan de unngår ’farlige’ situasjoner.

For noen synes skrekken over å ha blitt tatt for overgrep å redusere sjansene for tilbakefall. Alle gir inntrykk av at de aldri ville ha orket å gå gjennom en slik opplevelse igjen. Slik sett kan vurderinger i forhold til risiko synes å være inne i bildet.

Det å bli tatt for overgrep på nytt ville også betydd at mennene ville skuffet en hel del mennesker igjen, og dette synes å være veldig sentralt i brukernes motivasjon for å ikke gjøre nye overgrep. De ville for det første skuffet familie og omgangskrets – de som stoler på at mennene ”gjør noe med det”. Mennene har via gruppa fått en sjanse til å angre og endre seg. For oss ser det ut som om det å skulle skuffe både seg selv og andre ved å begå nye overgrep ville gått hardt inn på dem. Det er interessant å merke seg hvordan også terapeutene, de ansatte i Friomsorgen og de andre deltakerne i gruppa inkluderes i personer som vil bli skuffet dersom mennene forgriper seg seksuelt igjen. Det kan se ut som om mye av motivasjonen i gruppa er knyttet til det å få og ha en sjanse til, å ha en fremtid, til å endre seg og vise at en ikke er et ’udyrr’, som en mann uttalte det. Å klare å ikke begå nye overgrep er noe gruppa er sammen om og oppleves muligens som et felles mål som krever kollektiv lojalitet og motivasjon. Å begå nye overgrep kan kanskje oppfattes som å sette alt dette på spill. Det ser også ut til at de personlige relasjonene som etter hvert bygges opp mellom deltakere og fagpersoner i gruppa motiverer til å unngå tilbakefall. Å gjøre nye overgrep ville kanskje bety at man stiller tvil med fagpersonenes evne til å ’behandle’?

11.9 Forbedring av tiltaket

Vi har i prosjektet lagt mye ressurser ned i å få informantene til å tenke fremover, mot mulige forbedringer av det opplegget som allerede ligger der. Dette har som tidligere nevnt, vist seg vanskelig. Brukerne fremstår alt i alt som veldig fornøyde med det tilbudet de har fått, og forbedringer av opplegget går i retning av at de gjerne vil ha 'mer av det samme'. Flere mener det er negativt at terapien har så rigide tidsrammer, og mener at det ofte ikke er nok tid til disposisjon. For de som sitter i fengsel, oppleves det til tider vanskelig å gå fra terapien og rett tilbake på cella. Enkelte mener også at det er kunstig med ferier innenfor et slikt tiltak. Noen nevner at de kunne trengt individuell oppfølging i tillegg til gruppeterapien, og da knyttet til spesielle situasjoner (når en blir tatt for overgrep, ved fengsling, ved løslatelse).

11.10 Avsluttende kommentarer

Det er verdt å merke seg at både fagpersoner og brukere av sedelighetsgruppa mener at soningsforholdene kunne vært bedre lagt til rette for de som deltar i gruppa. I følge de involverte kunne brukernes utbytte av gruppa vært større med bedre tilrettelagte soningsforhold.

Etatene fremstår som fornøyde med hverandres roller og innsats i gruppa. Alle etatene opplever at de har ulike fremgangsmåter mot felles mål.

Det er videre viktig å trekke frem at brukernes opplevelse av tiltaket synes å samsvare med slik fagpersonene ønsker tiltaket skal oppleves av dem som møter det.

De foreløpige konklusjonene fra prosjektet ble lagt frem i et fagseminar med involverte fagfolk og andre representanter fra alle de samarbeidende etatene. Etatene selv må ta ansvaret for å ta utviklingen av gruppa videre. I forhold til tilbakemeldingene fra brukerne, var den kanskje viktigste tilbakemeldingen fra terapeutene at de reagerte på det nesten utelukkende positive fokuset i de beskrivelsene vi la frem. Terapeutene oppgir å ha opplevd mye mer blandende følelser og reaksjoner underveis. Noe av årsaken til at brukernes tilbakemeldinger har blitt mer positive enn terapeutene forventet, er muligens at brukerne vi har intervjuet har vurdert gruppa retrospektivt og laget et 'hovedinntrykk'. Når de opplever at gruppa har hatt betydning for dem selv, og vil være viktig for andre overgrepsdømte, tror vi i tillegg at de vil forsøke å fokusere de positive tingene i en evaluering. Dette til tross for at vi har prøvd å identifisere forbedringspotensiale.

Vi ser det uansett slik at brukerne av tiltaket er veldig fornøyde. De forteller om mange ulike former for endring i løpet av deltakelsen i gruppa, og disse 'nye' forståelsene synes å legge seg oppå de 'gamle' forståelsene av de seksuelle overgrepene de har begått, slik vi forventet i utgangspunktet. Om de er behandlet 'nok' er ikke vi de rette til å svare på, men det synes som om motivasjonen for å ikke begå nye overgrep er sterk.

Mye av gruppas styrke synes å ligge i dens fleksible og nesten 'organiske' form, noe som gjør at høyst ulike individer, med forskjellige motivasjoner og årsaksforklaringer, gjennomgår endringer de selv mener reduserer sjansen for tilbakefall.

Litteraturliste

- Berger, Peter L. og Thomas Luckman 1966. *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Poland: OZGraf SA.
- Brantsæter, Marianne Cecilie 2001. *Møter med menn dømt for seksuelle overgrep mot barn*. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Burr, Vivien 1995. *Introduction to Social Constructionism*. London: Sage.
- Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips (1999) *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Korsnes, Olav, Heine Andersen og Thomas Brante (red) 1999. *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Krogstrup, H.K. (2003). *Evalueringsmodeller*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Mossige, Svein 1995. *Personer som har begått seksuelle overgrep mot barn og deres rehabiliteringsmuligheter*. UiO rapport til barne- og familiedepartementet.
- Mossige, Svein 1997. *Barneovergriperen: Legning eller handling?* Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Mossige, Svein 1998. *Har barnet mitt vært utsatt for seksuelle overgrep? En narrativ analyse av mødres fortellinger*. Oslo: NOVA rapport 21/98.
- Mossige, Svein og Trine Klette (red) 1999. *Personer som begår seksuelle overgrep mot barn. Forståelse, behandling og straff*. Rapport fra en nordisk ekspertkonferanse. NOVA skriftserie 7/99.
- NESH 1999. *Forskningsetiske Retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora*. Oslo: NESH.
- Neumann, Iver B. 2001. *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ryen, Anne 2002. *Det kvalitative intervjuet*. Fra vitenskapsteori til feltarbeid. Bergen: Fagbokforlaget.
- Toverud, Ruth 1997. *Barn, terapi og seksuelle overgrep.: En studie av psykoterapeuters beretninger*. Oslo: Tano Aschehoug.

Vike, Halvard 2001. *Anonymitet og offentlighet*. Oslo: Norsk Antropologisk Tidsskrift, Universitetsforlaget.

Williams, Raymond. 1981. *Keywords*. London: Flamingo.

Åsli, Jannette 1997. “Jeg trodde ikke det ville skade henne...” – Intervjuer med menn dømt for overgrep mot barn. I: *Forskning om seksualisert vold*. Prosjektsammendrag. Oslo: Norges forskningsråd.

